

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL HİZMET YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL HİZMET BİLİM DALI

ENGELLİLERİN SOSYAL DIŞLANMA DURUMU: ARAKLI ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS

Sinan BALCI

HAZİRAN 2019
GÜMÜŞHANE

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL HİZMET YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL HİZMET BİLİM DALI

ENGELLİLERİN SOSYAL DIŞLANMA DURUMU: ARAKLI ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS

Sinan BALCI

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ahmet Burhan ÇAKICI

HAZİRAN 2019
GÜMÜŞHANE

KABUL VE ONAY

Doç. Dr. Ahmet Burhan ÇAKICI danışmanlığında Sinan BALCI tarafından hazırlanan “ENGELLİLERİN SOSYAL DIŞLANMA DURUMU: ARAKLI ÖRNEĞİ” isimli bu çalışma jürimiz tarafından Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Yönetimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak Oy Birliği ile kabul edilmiştir.

Üye (Danışman)

.....

(Doç. Dr. Ahmet Burhan ÇAKICI)

Üye

.....

(Dr. Öğr. Üyesi Muammer AK)

Üye

.....

(Dr. Öğr. Üyesi Mustafa BAKIRCI)

ONAY

Bu tez...../...../..... tarihinde Enstitü Yönetim Kurulunca kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ekrem CENGİZ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

BİLDİRİM

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlamış olduğum “Engellilerin Sosyal Dışlanma Durumu: Araklı Örneği” isimli bu çalışmanın, tamamen kendi çalışmam olduğunu, her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve alıntı yaptığım tüm çalışmaların kaynakçada yer aldığını taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

☐	Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
☐	Tezim sadece Gümüşhane Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
☐	Tezimin 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

14 /06/2019

Sinan BALCI

ÖNSÖZ

“Engellilerin Sosyal Dışlanma Durumu: Araklı Örneği” adlı bu çalışmada engelli bireylerin yaşadığı sorunlar ve bu sorunlar bağlamında sosyal dışlanmaya vurgu yapmak amaçlanmıştır. Sosyal dışlanmayla karşı karşıya kalan engelli bireylerin sorunlarının çözümü noktasında önerilerin sunulması ve ilgili literatüre katkı sağlaması hedeflenmektedir.

Çalışmama ve yüksek lisans eğitimime katkılarından dolayı danışman hocam Doç. Dr. Ahmet Burhan ÇAKICI'ya, tez yazma sürecinde motive ve desteklerinden ötürü çok sevdiğim başta annem olmak üzere aile üyelerime, araştırmama destek noktasında yardımlarını esirgemeyen Araklı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'nın özverili çalışanlarına, Süreç boyunca sağladığı kolaylıklardan dolayı Artvin Devlet Hastanesi Başhekimliğine ve Sosyal hizmet alanında tecrübelerini esirgemeyen meslektaşlarıma sonsuz teşekkürler...

Gümüşhane - 2019

Sinan BALCI

ÖZET

[BALCI, Sinan]. Engellilerin Sosyal Dışlanma Durumu: Araklı Örneği, Yüksek Lisans, 2019 (XII+66).

Engelliler, toplumsal yapı içerisinde çeşitli sorunlar yaşamaktadır. Bu sorunlardan birisi de sosyal dışlanmadır. Sosyal dışlanma, engelli bireyi toplumdan uzaklaştıran; birçok hak ve imkândan yoksun bırakan ve kişinin çevreyle olan bağlarının kopmasına neden olan bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bilgiler ekseninde yapılan araştırmada engellilerin sosyal dışlanma düzeyleri ile araştırmaya katılanlardan elde edilen demografik veriler arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Araştırma, Trabzon Araklı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'ndan engelli aylığı ya da nakdi yardım alan farklı yaş gruplarında 324 engelli bireyin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, araştırmacı tarafından hazırlanan 6 soruluk demografik bilgi (cinsiyet, medeni durum, yaş grupları, yerleşim yeri, eğitim düzeyi ve sosyoekonomik düzey yaş) formu ve Jehoel-Gijsbers ve Vrooman (2007) tarafından geliştirilen, Bayram ve diğerleri (2010) tarafından Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılan 35 maddelik“ Sosyal Dışlanma Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçek; maddi yoksunluk, kurumlardan ve yardımlardan faydalanabilme, uygun ev ve güvenli çevre, sosyal katılımcılık ve kültürel entegrasyon olmak üzere dört boyuttan meydana gelmektedir.

Cinsiyet değişkenine göre, tüm alt boyutlarda; yaş gruplarında, sosyal katılımcılık ve kültürel entegrasyon boyutlarında; medeni durum değişkenine göre, maddi yoksunluk, kurumlardan ve yardımlardan faydalanabilme, sosyal katılımcılık boyutlarında; yerleşim yerine göre, kurumlardan ve yardımlardan faydalanabilme ve sosyal katılımcılık; eğitim değişkenine göre, uygun ev ve güvenli çevre ile sosyal katılımcılık boyutlarında; sosyoekonomik duruma göre, maddi yoksunluk, kurumlardan ve yardımlardan faydalanabilme, uygun ev ve güvenli çevre, kültürel entegrasyon boyutlarında sosyal dışlanma düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı bulgularına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Engellilik, Sosyal Dışlanma, Sosyal Hizmet

ABSTRACT

[BALCI, Sinan]. Social Exclusion Status of the Disabled: Araklı example, Graduate Degree, 2019, (XII+66)

People with disabilities have various problems within the social structure. One of these problems is social exclusion. Social exclusion is a problem that removes the disabled person from the society, deprives them of civil, social and political rights and causes the disconnection of the person from the environment. In this study, the relationships between the social exclusion levels of the disabled and the demographic data obtained from the participants were examined. The study was carried out with the participation of 324 disabled individuals in different age groups receiving disability pension or cash assistance from Trabzon Araklı Social Assistance and Solidarity Foundation. In this context, the demographic information (gender, marital status, age groups, place of residence, level of education and socioeconomic level) prepared by the researcher and The 35-item s Social Exclusion Scale yapılan, which was developed by Jehoel-Gijsbers and Vrooman (2007) and validated for Turkish validity and reliability by Bayram et al. (2010), was used. Scale; material deprivation consists of four dimensions: benefiting from institutions and assistance, suitable home and safe environment, social inclusion and cultural integration.

According to gender variable, in all sub-dimensions; in the age groups, social inclusion and cultural integration; according to the marital status variable, material deprivation, benefiting from institutions and benefits, social participation dimensions; based on the place of residence, benefit from institutions and assistance and social inclusion; according to the educational variable, appropriate home and safe environment and social participation dimensions According to the socioeconomic situation, material deprivation, benefiting from institutions and assistance, appropriate home and safe environment, cultural integration dimensions it was found that the levels of social exclusion differed significantly.

Keywords: Disability, Social Exclusion, Social Work.

İÇİNDEKİLER

DIŞ KAPAK

İÇ KAPAK

KABUL VE ONAY	II
BİLDİRİM	III
ÖNSÖZ.....	IV
ÖZET.....	V
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER	VII
TABLolar DİZİNİ	XI
KISALTMALAR LİSTESİ	XII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ENGELLİLİK	4
1.1. Engellilik Olgusunun Tarihsel Süreci	4
1.1.1. Ahlakî Model	5
1.1.2. Medikal (Tıbbî) Model	5
1.1.3. Sosyal Model	6
1.1.4. Sosyal Hizmet Mesleği ve Sosyal Model	6
1.2. Engelliliğin Kaynağı ve Türleri	7
1.2.1. Ortopedik Engelli	7
1.2.2. Görme Engelli	8
1.2.3. İşitme Engelli	8
1.2.4. Dil ve Konuşma Engelli	8

1.2.5. Zihinsel Engelli.....	8
1.2.6. Süreğen (Kronik) Engellilik.....	8
1.3. Engellilerin Yaşadığı Sorunlar	8
1.3.1. Eğitim.....	9
1.3.2. İstihdam	10
1.3.3. Rehabilitasyon	10
1.3.4. Sağlık	11
1.3.5. Fiziksel Çevre ve Ulaşılabilirlik	12
1.4. Engellilerde Sosyal Dışlanma.....	13
1.4.1. Sosyal Dışlanma Nedir?.....	14
1.4.2. Sosyal Dışlanma Olgusunun Gelişimi	14
1.4.3. Sosyal Dışlanma Alanında Yapılan Çalışmalar.....	15
1.4.4. Sosyal Dışlanma Engelliler.....	15
1.5. Engellilerde Toplumla Bütünleşme	21
1.5.1. Toplumla Bütünleşmenin Önündeki Engeller	22
1.6. Engelliler Alanında Sivil Toplum Kuruluşlarının Önemi	24

İKİNCİ BÖLÜM

2. ENGELLİLERE YÖNELİK SOSYAL HİZMET VE POLİTİKALAR	25
2.1. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	25
2.1.1. Evde Bakım Aylığı ve Hizmeti.....	25
2.1.2. Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri	26
2.1.3. ALO 183 Aile, Kadın, Çocuk ve Engelli Danışma Hattı.....	27
2.1.4. Engelli Aylığı.....	27
2.1.5. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının Hizmetleri.....	27

2.2. Sağlık Bakanlığının Başlıca Hizmetleri	28
2.2.1. Evde Sağlık Hizmetleri	29
2.2.2. Hastane Sosyal Hizmet Birimleri	30
2.2.3. Toplum Ruh Sağlığı Merkezleri (TRSM).....	30
2.3. Milli Eğitim ve Engelli Hizmetleri.....	31
2.4. İşe Yerleştirme ve İstihdam Hizmetleri.....	32
2.5. Engellilere Yönelik Sosyal Politikaların Dönüşümü.....	33
2.6. Engellilik ve Sosyal Hizmet Müdahalesi	34
2.6.1. Engelli Birey ve Sosyal Hizmet Uzmanı	35

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM VE ANALİZ.....	39
3.1. Problem Durumu	39
3.1.1. Hipotez.....	39
3.1.1. Alt Hipotezler	39
3.2. Araştırmanın Amacı	40
3.3. Araştırmanın Önemi	40
3.4. Araştırmanın Sınırlıkları.....	40
3.5. Araştırma Modeli	40
3.6. Araştırmanın Evren ve Örneklemi.....	41
3.7. Veri Toplama Araçları.....	41
3.8. İstatistiksel Analiz	42
3.10. Bulgular	43
3.11. Tartışma.....	54

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	61
KAYNAKÇA.....	67
ÖZGEÇMİŞ.....	76
EKLER.....	77
Ek-1. Sosyal Dışlanma Soru ve Ölçek Formu.....	78
Ek-2. Kurum İzin Yazısı	81
Ek-3. Kurum İzin Yazısı	82
Ek-4. Etik Kurul Belgesi.....	83

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1.1. Engeli Nüfusun Oransal Dağılımı (2002 Özürlüler Araştırması).....	9
Tablo 3. 1. Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Frekans ve Yüzdelik Dağılımları	43
Tablo 3. 2. Katılımcıların Yaş Gruplarına Göre Frekans ve Yüzdelik Dağılımları	43
Tablo 3. 3. Katılımcıların Medeni Durumlarına Göre Frekans ve Yüzdelik Dağılımları	43
Tablo 3. 4. Katılımcıların Yaşadıkları Yerleşim Yerlerine Göre Frekans ve Yüzdelik Dağılımları	44
Tablo 3. 5. Katılımcıların Eğitim Durumlarına Göre Frekans ve Yüzdelik Dağılımları	44
Tablo 3. 6. Katılımcıların Ekonomik Düzeylerine Göre Frekans ve Yüzdelik Dağılımları	44
Tablo 3. 7. Katılımcıların Sosyal Dışlanma Ölçeği Maddelerine Verdikleri Yanıtlara İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler	45
Tablo 3. 8. Katılımcıların Sosyal Dışlanma Ölçeği Maddelerine Verdikleri Yanıtlara İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler	47
Tablo 3. 9. Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Sosyal Dışlanma Ölçeği Alt Boyut Puanlarının Karşılaştırılması	47
Tablo 3. 10. Katılımcıların Yaş Gruplarına Göre Sosyal Dışlanma Ölçeği Alt Boyut Puanlarının Karşılaştırılması	48
Tablo 3. 11. Katılımcıların Medeni Durumlarına Göre Sosyal Dışlanma Ölçeği Alt Boyut Puanlarının Karşılaştırılması	49
Tablo 3. 12. Katılımcıların Yaşadıkları Yerleşim Yerlerine Göre Sosyal Dışlanma Ölçeği Alt Boyut Puanlarının Karşılaştırılması	50
Tablo 3. 13. Katılımcıların Eğitim Durumlarına Göre Sosyal Dışlanma Ölçeği Alt Boyut Puanlarının Karşılaştırılması	51
Tablo 3. 14. Katılımcıların Ekonomik Düzeylerine Göre Sosyal Dışlanma Ölçeği Alt Boyut Puanlarının Karşılaştırılması	52
Tablo 3. 15. Katılımcıların Sosyal Dışlanma Ölçeği Alt Boyut Puanlarının Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	53

KISALTMALAR LİSTESİ

AÇSHB	: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
AB	: Avrupa Birliği
BM	: Birleşmiş Milletler
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
OGİDKZ	: Ortopedik, Görme, İşitme, Dil ve Konuşma, Zihinsel Engelli
STK	: Sivil Toplum Örgütü
SYDV	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
TRSM	: Toplum Ruh Sağlığı Merkezi
UNESCO	: BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü

GİRİŞ

Engellilik, bireylerin yaşamlarında doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle oluşan bedensel, zihinsel, sosyal beceri ve fonksiyonlarda meydana gelen kayıplar olarak bilinmektedir (Karip, 2016: 1). Engelli bireylerin bedensel ve ruhsal işlevlerindeki eksiklik ve fonksiyon kaybı, toplumsal yapı içerisinde birçok sorunla karşı karşıya kalmalarına neden olabilmektedir. Engellilerin yaşadığı sorunların başında eğitim ve istihdam alanındaki sorunlar, sağlık hizmetlerine erişim ve fiziksel çevreyle bağlantılı sorunlar gelmekle birlikte, engelli bireylerin yaşadığı sorunlardan biri de sosyal dışlanmadır.

Sosyal dışlanma, sosyal bilimler literatüründe yeni bir kavram olmakla birlikte engelli bireylerin toplumla bütünleşmesinin önünde bir engel teşkil etmektedir. Sosyal siyasal, ekonomik ve birçok boyuttan oluşan sosyal dışlanma, dinamik bir sürece vurgu yapmaktadır (Tartanoğlu, 2011: 3). Sosyal dışlanma, toplumda dezavantaja sahip grupların farklı alanlarda toplumla bütünleşememe durumudur. Eğitimden, sağlık hizmetlerinden, ekonomik ve sosyal ilişkilerden dışlanma gibi çeşitli biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Bunlarla birlikte engelli bireylerin yaşadığı sorunların yanı sıra yaş, eğitim, cinsiyet, eğitim düzeyi sosyoekonomik düzey ve medeni durum gibi unsurlarda sosyal dışlanmaya farklı boyutlar kazandırarak etki etmektedir. Sosyal dışlanmanın engelliler üzerindeki olumsuz etkisini ortadan kaldırabilmek için son dönemde engellilere yönelik toplumla bütünleşme ve topluma katılım alanındaki çalışmalara ağırlık verilmektedir. Engellilerin sosyal, ekonomik ve kültürel yaşama aktif olarak katılabilmeleri, yaşam standartlarının artırılabilmesi, yaşayabilecekleri ayrımcılığın önüne geçilmesi amaçlanmaktadır.

Engellilere yönelik oluşturulan sosyal politikaların en önemli amaçlarından biri onların muhtaçlık ve yoksulluklarının giderilebilmesi, yaşam kalitelerinin artırılması ihtiyaçlarının karşılanması ve kendilerine yeter hale gelebilmelerini sağlayarak sosyal dışlanma ve ayrımcılığa uğramalarının engellenmesidir. Bu kapsamda engellilere yönelik hizmetler, sosyal politikalar geliştirilerek sosyal hizmet ve yardımlar aracılığıyla yürütülmektedir. Ülkemizde özellikle, 1950'li yıllardan sonra engelliliğe yaklaşımda politika değişiklikleri yaşanmıştır. Bu yıllar itibariyle engellilik olgusunun,

sadece bir sağlık konusu olmadığı ve engelli eğitiminin de uzerinde durulması gereken bir konu olduğu anlaşılmıştır. Engellilere yonelik koruyucu sosyal politikalar geliştirilmeye başlanmıştır. Sosyal politikaların engellilere yonelik uygulamaları mevcuttur. Toplumda daha fazla incinebilir olan ozel ihtiyaç sahibi gruplara yonelik sosyal politikaların hazırlanması ve uygulanması, engelli bireylerin hayatlarını daha kolay idame ettirebilmeleri açısından kritik bir oneme sahiptir. Sosyal politikaların amacı, bu gruplara yonelik ihtiyaçları giderici ve sorun ozuu politikaları hayata geçirmektir. Sosyal politikaların yakın ilişkide olduğu başta sosyal hizmetler ve sosyal yardımlar gibi alanların, engellilere yonelik çeşitli hizmetler sunması gerekmektedir. Bu kapsamda sosyal hizmet de engelli refahı alanında uygulamaları olan bir disiplindir.

Sosyal hizmet, insan hakları ve sosyal adalet gibi iki temel ilke uzerine kurulmuştur. Bireyin onuru ve değeri, insan onuruna saygı en onemli değerlerindendir. Engelli bireylerin hayatlarında yaşayabilecekleri sorunlar ve olumsuzluklar duşunuldugunde toplumda dezavantajlı konuma duşebildikleri gorulmektedir. Sosyal hizmet mesleğinin amacına da bağlı olarak engellilerin refahını ve toplumla buunleşmelerini sağlamak, engellilerin sosyal ilişkilerini iyileştirmek temel hedeflerdendir. Sosyal hizmet, bu noktada engelli bireylerinde toplumda yaşayan diğer bireyler gibi eşit yurttaşlık hakkıyla ve adil bir biçimde yaşaması gerektiğini savunmaktadır. Sosyal hizmet alanında çalışan sosyal hizmet uzmanları, engellilik refahı alanında hak temelli yaklaşım çerçevesinde mesleki uygulamalarını icra etmektedir.

Yapılan bu çalışmada engellilerin yaşadığı sorunlarla birlikte sosyal dışlanmaya vurgu yapmak, sosyal dışlanma olgusunun engelli bireylere etkisini engellilerin gozunden değerlendirebilmek amacıyla cinsiyet, yaş, eğitim duzeyi ve sosyoekonomik duzey, medeni durum, yerleşim yeri gibi değişkenlerle sosyal dışlanma arasındaki ilişkiyi incelemek hedeflenmiştir. Bu kapsamda çalışmanın ilk buumunde engellilik, engelliliğe yaklaşım, engellilerin yaşadığı sorunlar ve sosyal dışlanma ele alınmıştır.

İkinci buumde engellilere yonelik sosyal hizmet ve politikalar uzerinde durulmuş, engellilik alanında sosyal hizmet yaklaşımı ve mudahalesi açıklanmaya çalışılmıştır. Son buumde ise engellilerin sosyal dışlanma algılarını incelemek amacıyla farklı demografik veriler (cinsiyet, medeni durum, sosyoekonomik duzey, yerleşim yeri, yaş grupları, eğitim duzeyi) kullanılarak analizler yapılmıştır. Ayrıca ilgili literatür

ışığında alanda yapılan farklı araştırmalar incelenmiş, karşılaştırmalar yapılarak sosyal dışlanma sorunu ve engelli bireylerle ilgili değerlendirmelerde bulunulmuştur. Elde edilen veriler ve yapılan analizler sonucunda yapılan değerlendirmelerle sosyal dışlanma sorunu ile karşı karşıya kalan engelli bireylerin toplumsal yapı içinde daha aktif yer alabilmeleri ve topluma katılımlarının artması için öneriler sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ENGELLİLİK

Engelliliğin tanımı konusunda yapılan araştırmalara ve uluslararası kuruluşların tanımlamalarına bakıldığında bu kavramın birçok şekilde ifade edildiği görülmektedir. BM (Birleşmiş Milletler), bu alanda engelliye, kişinin özel ve toplumsal yaşantısında tek başına yapması gereken işleri, bedensel ve ruhsal yönden yeteneklerindeki kalıtsal veya sonradan olma herhangi bir eksiklik sonucu yapamayan kişi olarak belirtmektedir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) engelliliği noksanlık, özürlülük, maluliyet kavramları üzerinden tanımlamaktadır. Örgüt, engelliliği bireyden beklenen yetenek, işlev ve görevlerin dolayısıyla günlük aktivitelerin yerine getirilmesindeki eksiklik şeklinde tanımlamaktadır (Koca, 2010: 4).

2005 yılında yürürlüğe giren ve engellilere yönelik yürütülen sosyal politikaların temel ekseninde konumunda olan Özürlüler Kanunu'nda engelli, doğuştan ya da sonradan herhangi bir nedenden dolayı ruhsal, bedensel, zihinsel, sosyal ve duygusal yeteneklerini farklı derecelerde yitirmesi sebebiyle toplumsal yaşama uyum ve günlük ihtiyaçlarını karşılama zorlukları olan koruma-bakım, iyileştirme, danışmanlık ve destek hizmetlerine gereksinim duyan kişi olarak tanımlanmaktadır (Özürlüler Kanunu, 2005).

Bireylerin yetenek ve işlevlerindeki bozukluk, kişinin davranış ve hareketlerinde eksikliğe yol açmaktadır. Bu eksiklik aynı zamanda güçsüzlük, engelli bireyi yaşadığı toplumda diğer bireylerden farklı kılmakta ve ortaya çıkan farklılık, engellilerin yaşadığı ayrımcılığın da temelini oluşturmaktadır. Farklılık olarak bahsettiğimiz bedensel ve ruhsal yeteneklerdeki bozukluk ve eksiklikler, bireyi toplumdan uzaklaştırabilmektedir (Subaşıoğlu, 2008: 401).

1.1. Engellilik Olgusunun Tarihsel Süreci

Engelliğe süreç içerisinde farklı modeller üzerinden değerlendirmeler yapılarak yaklaşımlarda bulunulmuştur. Engelli birey, içerisinde yaşadığı toplum, sosyal ve ekonomik koşullar düşünüldüğünde farklı modellerin çeşitli bakış açılarının incelenmesi, engelli bireye olan yaklaşımların anlaşılması açısından önem arz etmektedir. Bu çerçevede ele alınan Moral (Ahlaki) Model, Tıbbi (Medikal) Model ve

Sosyal Model'in engelliliğe yaklaşımları birbirinden farklıdır. Sosyal Model, 1950-60'lı yıllardan sonra Medikal Model'e tepki olarak ortaya çıkmıştır (Özgökçeler ve Alper, 2010).

1.1.1. Ahlaki Model

Geleneksel olarak ifade edilen ahlaki model, engelliliği ve engelli bireyi tanıma, anlama açısından ilk yaklaşımlardandır. Bu yaklaşıma göre, engellilik ahlaki çöküntüden kaynaklanmaktadır. Geleneksel bakış açısı, engelli bireylerin Tanrı tarafından cezalandırıldığını ve onun için engelli oldukları anlayışını doğurmuştur. Ahlaki Model'in en önemli savlarından biri de engelliliğin ahlaki çöküntüden ortaya çıktığı ve bireyin içindeki "ahlaksızlığın" dışa vurumu olduğu şeklindedir. Engelli bireylerin kötü ruhların etkisinde kaldığı ve onlar tarafından yönlendirildikleri savunulmuştur. Bu durumlar, engelli birey ve ailelerinin damgalanması ve etiketlenmesine neden olmuş aileler utanç altında yaşamak zorunda kalmışlardır (Arıkan, 2002: 2).

1.1.2. Medikal (Tıbbi) Model

Tarihsel süreç içerisinde toplumların engellilik olgusuna bakış açılarının farklı olduğu görülmektedir. Farklı yaklaşımların ortaya çıkmasında ülkelerin ve toplumların ekonomik ve sosyal yapıları da etkili olmuştur.

Medikal Model'in ortaya çıkışı ve engelliliğe yaklaşımı, bilimsel alanda yaşanan gelişmelerden ayrı düşünülemez. Süreç içerisinde üretim biçimlerinin değişmesi, tarım üretiminden sanayiye geçiş, yeni üretim-tüketim biçimlerini ortaya çıkarmıştır. Bu ekonomik yapılanmada engellilerin konumu ve yer alışı güçleşmiştir. Çünkü yeni yapılanma 'güce' dayalıydı. Engelli bireyler yaşadıkları sorunlardan ve güçsüzlüklerinden dolayı sosyo-ekonomik alandan dışlanmışlardır. Bu dönemde özellikle Sanayi Devrimi ve sonrasındaki yeni yapılanma, engelliliğe güçlülük ve zayıflık ekseninde bakmıştır. Engelli bireylerin üretken hale gelebilmeleri için tıp alanının yöntem ve tedavilerinin kullanılmasının gerekliliği ortaya çıkmıştır. Tıptaki yeni teknolojik gelişmeler ve tedavi yöntemleriyle tedavisi mümkün olanların iyileştirilerek üretken hale gelmeleri, tedavisi mümkün olmayan engelli bireylerin ise kurumlara kapatılması tasarlanmıştır. Engellilik, tıp ilminin uygulama ve tedavi alanı

olarak görülmüştür (Okur ve Ergüden, 2012: 248-250). Medikal Model'in engelliliğe yaklaşımının bireysel olduğu görülmektedir. Model, tıbbi tedaviyi ön plana çıkarmaktadır. Engellilik, hastalıkla eş değer tutulmuş ve engelli bireyin tıp biliminin yöntem ve teknikleriyle tedavi edilmesi gerektiği düşünülmüştür.

1.1.3. Sosyal Model

Medikal Model'in bireyci anlayışına tepki olarak ortaya çıkan ve engelliliğe yaklaşımda toplumu öne çıkaran Sosyal Model, engelliliğin bireyin 'özü'nden çok toplumdaki dışlamanın, ayrımcılığın ürünü olduğunu savunmaktadır. Engelli bireylerin fiziksel ve ruhsal durumlarından dolayı toplumla bütünleşmelerinin engellendiği ve bu engeli oluşturan faktörlerin çeşitli sınıflarda olabileceği belirtilmektedir. Bunlara, engelli arabasıyla çıkılamayan merdivenler ve yetersiz bakım-tedavi kurumları gibi mekânsal ve tıbbi engeller sınıflarında örnekler verilebilir (Arıkan, 2002: 14).

Sosyal Model, çevresi içinde birey yaklaşımını temel alarak engelli bireyin toplumla bütünleşmesini kısıtlayan bir faktörün varlığından söz etmektedir. Bu faktörü de 'toplum' olarak açıklamaktadır. Toplumun engelleyici ve ayrımcı tavırları söz konusudur. Bu nedenle engelliler, dışlanmaya uğrayabilmektedir. Sosyal Model, engellilerin güçlü yönlerinin ön plana çıkarılmasını savunur. Medikal Model'in sorunu bireyin kendinde gören anlayışına karşın, Sosyal Model sorunu toplumsal boyutta değerlendirmektedir. Model'in engellilerin toplumla bütünleşmesini destekleyen yaklaşıma sahip olduğu belirtilmektedir (Ergüden, 2008: 5).

1.1.4. Sosyal Hizmet Mesleği ve Sosyal Model

Sosyal hizmet mesleği göz önüne alındığında tarihsel süreç içerisinde engelliliğe yaklaşım modellerinden Sosyal Model'in, engelliliğe bakış açısının sosyal hizmet alanına daha uygun olduğu görülmektedir. Sosyal hizmet mesleği, çevresi içinde birey yaklaşımı ile bireyin sorununun yaşadığı çevreden ayrı düşünülemeyeceğini bildirmektedir. Bu nedenle engelli bireyin de içinde yaşadığı toplum düşünüldüğünde, sorunların çevreyle birlikte ele alınarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Sosyal Model, engelliğin bireyden çok toplumdan kaynaklı olduğunu iddia etmektedir. Model, özellikle toplumun engellilere yönelik ayrımcı uygulamalarına vurgu yapmaktadır. Bu noktada sosyal hizmet mesleğinin de amacı itibarıyla her türlü ayrımcılık ve dışlanmaya

karşı mücadele veren bir disiplin olduğu açıktır. Çünkü sosyal hizmet, engelli bireyleri toplumla bütünleştirici uygulamalara ağırlık vermektedir. Her türlü ayrımcılığa karşı çıkmaktadır. Sosyal hizmet mesleğinin amacına da bağılı olarak engelli bireyleri sosyal hayata dâhil eden ve toplumla kaynaştıran yaklaşımının aynı zamanda Sosyal Model'in engelliliğe bakış açısını da yansıttığı görülmektedir.

1.2. Engelliliğin Kaynağı ve Türleri

Engelliğe sebep olan faktörler, genel olarak doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrasında ortaya çıkan sorunlar olarak belirtilmektedir.

Engellilik olgusu kaynağına göre incelendiğinde genetik faktörler, annenin yaşadığı incinme ve ruhsal bozukluklar, akraba evliliği, alkol ve madde kullanımı, sağlıksız beslenme gibi durumlar doğum öncesi sorunları oluşturmaktadır (Ertan, 2017: 6). Doğum sırasında meydana gelebilecek sorunlar da engelliliğin nedenleri arasındadır. Bunlara hatalı ve uygunsuz doğum, yanlış uygulamalar ve travma örnek verilebilir. Doğum sonrası için de çeşitli sorunlar engelliliğe neden olmaktadır. İş kazaları, doğal afetler, terör olayları vb. engelliliğe kaynak oluşturmaktadır.

Engelliliğin sınıflandırılmasında da çeşitli etkenler söz konusudur. Bireylerin engellilik durumları, bedensel-ruhsal fonksiyon kaybı ve bozukluklarına göre değişmektedir (Durduran, 2009: 11). 2002 yılında Özürlüler İdaresi Başkanlığı (ÖZİDA) ve Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı ortaklığında engelliler alanında yapılan çalışmalarla engelli türleri de tanımlanmıştır. Engelli türlerinin 6 başlık altında ifade edildiği görülmektedir (ÖZİDA, 2002). Engelliliğin anlamlandırılması bakımından tanımlar hakkında bilgi sahibi olmak önem arz etmektedir.

1.2.1. Ortopedik Engelli

Kas ve iskelet sisteminde eksiklik ve fonksiyon bozukluğu olan kişiler bu grup içerisinde yer almaktadır. El, kol, bacak vb. sistemde eksiklik veya fazlalık, felçliler, şekil bozukluğu olanlar ortopedik engelliler grubunda sayılmaktadır.

1.2.2. Görme Engelli

Tek ya da her iki gözüyle görme yetisinde tam veya kısmi kayıp ve bozukluklar olanlara denir. Bu kayıp nedeniyle renk ve gece körlüğü yaşayanlar da bu grup içerisinde yer almaktadır.

1.2.3. İşitme Engelli

Tek ya da her iki kulağının duyma yetisinde tam veya kısmi kayıp ve bozukluklar olanlara denir. İşitme engelliler grubunda duyma yetisini kazanmak için kullanılan işitme cihazlarını kullanan bireyler de yer almaktadır.

1.2.4. Dil ve Konuşma Engelli

Dil ve konuşma engelli birey, bir nedene bağlı olarak konuşamayan ya da konuşma akıcılığında bozukluk olan kişileri kapsamaktadır (Durduran, 2009: 11). Diğer bireyleri duyduğu halde konuşamayan kekeme-afazi ve konuşma yetisi için alet kullanan kimseler de bu grup içerisinde ele alınmaktadır.

1.2.5. Zihinsel Engelli

Bireyde doğum öncesi, sırası ve sonrasındaki gelişim sürecinde bir takım nedenlerden dolayı fonksiyon ve gelişim sisteminde ortaya çıkan gerileme, durma ve uyumsuz davranışlarda geriliğin yaşandığı engellilik türüdür (Kalkan, 2018: 7).

1.2.6. Süreğen (Kronik) Engellilik

Bireyin işlev ve fonksiyonlarının bozulmasına yol açan, sürekli bakım ve tedavi gerektiren hastalık durumları da süreğen engellilik olarak açıklanmaktadır. Süreğen engelliliğe neden olan hastalıklara örnek olarak kalp-damar, solunum ve sindirim sistemi hastalıkları örnek verilebilir.

1.3. Engellilerin Yaşadığı Sorunlar

Başbakanlık Özürnlüler İdaresi Başkanlığı ve Devlet İstatistik Enstitüsü'nün (2002) söz konusu 'Türkiye Engelliler Araştırması' incelendiğinde, engelli nüfusun toplam nüfus içerisindeki payının azımsanmayacak oranda olduğu görülmüştür. Toplam nüfus içerisindeki payı %12.29 olarak belirtilen engellilik oranı, nüfusun

önemli bir bölümüdür. Yapılan araştırmada engelliliğin sadece bu sorunu yaşayan engelli bireyi değil, aile ve yakın çevresini de etkileyen bir sorun olduğu belirtilmektedir (ÖZİDA, 2002).

Tablo 1.1. Engeli Nüfusun Oransal Dağılımı (2002 Özürlüler Araştırması)

Nüfus Verileri	Erkek	Kadın	Toplam
Toplam Engelli Nüfus	11.10	13.45	12.29
Zihinsel, İşitme, Görme, Konuşma Dil Engelliler	3.05	2.12	2.58
Süreğen Hasta Nüfus	8.50	11.33	9.7

Kaynak: Özida, 2002

Türkiye İstatistik Kurumunun 2011 yılındaki Nüfus ve Konut Araştırması sonucunda 3 yaş ve üzeri yaş gurubunda en az bir engeli bulunan nüfusun oranı, %6.9'dur (TÜİK, 2011). Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğünün Ocak 2019 bülteninde sosyal yardımlardan yararlanan engelli sayısı açıklanmıştır. 2018 yılı itibariyle açıklanan verilerde %70 ve üzeri engel oranına sahip bakıma muhtaç engelli sayısı 287.726 olarak belirtilmektedir. Engelli vatandaşlardan %40 ve %69 orana sahip engelli sayısı, 341.825 ve 18 yaş altı engelli sayısı 93.003'dir (www.eyh.aile.gov.tr, 2019).

1.3.1. Eğitim

Engelli kişilerin eğitimlerinin farklı evrelerden geçtiği belirtilmektedir. Engelli eğitimlerinin farklı evrelerden geçişi ve eğitimlerinin geç başlamasının nedeni engelli olmayan insanların tutumlarıdır (Besiri, 2009: 369). Ülkelerde genel olarak eğitim sistemi, ilk başlarda nüfusun engelli olmayan kısmı göz önüne alınarak programlanmaktadır. Engelli kişilere yönelik, eğitim sistemiyle ilgili gelişmelerin ikinci planda kaldığı belirtilmektedir (Karataş, 2002: 47). Bu nedenle ülkelerdeki eğitim sisteminin, engelli bireyleri dışlayan bir yapıda olduğu anlaşılmaktadır. Ülkemizde de

özel eğitimin gelişmesi amacıyla engelli eğitime önem verilerek üniversite eğitimleri desteklenerek yaygınlaştırılmalıdır.

2002 yılında yapılan engelliler araştırmasında ortaya konulan veriler, engelli nüfusun %36'sının okuma-yazma bilmediğini ortaya koymuştur (ÖZİDA, 2002). Araştırmada açıklanan göstergeler, eğitim alanındaki eksikliğin engelli bireyler açısından ne denli üzerinde durulması gereken bir sorun olduğunu göstermektedir.

1.3.2. İstihdam

İş sahibi olmak, bireyin hayatını idame ettirebilmesi ve psikososyal durumu düşünüldüğünde bir ihtiyaçtır. Buradan hareketle 4857 sayılı İş Kanunu'nda 50 den fazla işçi çalıştırılan yerlerde %3 oranında engelli işçi çalıştırılması zorunluluğu bulunmaktadır (Akbulut, 2012: 5).

Engellilerin sosyal hayatta üretken bireyler olamaması, toplumla bütünleşmeleri açısından engel oluşturmaktadır. Ülkemizde engelli bireyleri esas alan iş analizi ve meslek tanımları çalışmalarında yetersizlik olduğu belirtilmektedir. Engellilerin içinde bulunduğu fiziksel ve ruhsal durumları göz önünde bulundurularak çalışabilecekleri iş alanlarıyla ilgili araştırmalar yapılmalıdır (Öztürk, 2011: 29). Engellilerin hangi işler için ne tür bir eğitim sürecinden geçmesi gerektiği ayrıntılı olarak açıklanmalıdır. Engelli istihdamıyla yakın ilişkili olan eğitim ve rehâbilitasyon alanındaki eksiklikler, engelli istihdamını zorlaştıran nedenlerdendir. Engellilere yönelik yeterli sayıda eğitim ve rehâbilitasyon merkezinin bulunması istihdam açısından da olumlu olacaktır. Yeterli eğitim ve rehâbilitasyon süreçleri sonrası, istihdama kazandırılan engelli birey, üretken hale gelerek kendi ve ülke ekonomisine önemli katkılarda bulunmaktadır.

Engelli bireyler fiziksel veya ruhsal açıdan işlev ve fonksiyon kaybı yaşasalar da bireyin var olan yetenek ve niteliği dikkate alınarak uygun eğitim ve rehâbilitasyon sonrasında iş hayatına katılması, üretken olması sağlanabilir.

1.3.3. Rehabilitasyon

Rehabilitasyon, engelli birey için kaybedilen bir yetenek ve işlevin yeniden kazanılması veya yerine farklı bir yeteneğin elde edilmesini ifade etmektedir. Çeşitli nedenlerden dolayı engelli olan birey, önceden yaptığı işleri zamanla yapamaz hale geldiyse rehabilite edilip iyileştirilmesi gerekmektedir (Öztürk, 2011: 27). Engellilerin

içinde yaşadığı toplum ve ailesi düşünüldüğünde rehâbilitasyon, bireylerin kendi kendine yeter hale gelebilmelerini de sağlayabilir. Böylece engelli birey, yaşadığı çevreye yük olmayacaktır.

Engellilerin rehâbilitasyon hizmetlerine ulaşımı, insan hakları ekseninde değerlendirildiğinde bu hizmetlerin, yeterli ve kaliteli olması, ayrımcılığa izin vermemesi gizliliğe saygı gibi birçok insan hakları prensiplerine sahip olacak şekilde hazırlanarak sistemin genişletilmesi gerekmektedir (Oral vd., 2016: 87). Türkiye’de tıbbi rehâbilitasyon hizmeti veren kuruluş sayısının da yeterli olması gerekmektedir. Bu alandaki bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılması önem arz etmektedir. Örneğin; düzenli yardımcı cihazlar ve telerehabilitasyon hizmetleri bu kapsamda değerlendirilmektedir. Ülkemizde kurum merkezli rehâbilitasyon hizmetlerinin sayısının az olmasının yanı sıra söz konusu meslek elemanları (sosyal hizmet uzmanı, psikolog, iş ve uğraşı terapisti vb.) rehâbilitasyon hizmetleri içerisinde yeteri kadar yer almamakta ya da hiç bulunmamaktadır. Sosyal hizmet disiplininin rehâbilitasyon hizmetleri alanındaki hedefleri ise genel olarak engellilerin iyileştirilmesi, sosyal hayata uyumu, toplumla bütünleştirilmesi ve sosyalleşmesi şeklinde sıralanabilmektedir. Rehabilitasyon hizmetlerinde mesleğin temel uygulamalarından yararlanarak hizmet vermek gerekmektedir. Rehâbilitasyon alacak kişi ve ailelerle psikososyal çalışmalar yapmak, sosyal inceleme sürecini yürütmek alanda çalışan sosyal hizmet uzmanlarının da en başta gelen görevlerindendir. Uzmanlar, bireyin güçlü yönlerine vurgu yaparak içinde bulunduğu durumda hem aile hem de engelli birey için sorun çözme ve baş etme kapasitesini artırıcı uygulamalara ağırlık vermektedir. Topluma kazandırma, temel hedeflerdendir (www.sosyalhizmetuzmani.org, 2018).

1.3.4. Sağlık

Engelli bireylerin sağlık hizmetlerine ulaşımında ciddi sorunların olduğu belirtilmektedir. Engelli bireylerin sağlık problemleri, diğer bireylere göre daha uzun ve karmaşık tedavi sürecini gerektirmekte ve engel durumlarında göre farklı çözümlere ihtiyaç duymaktadır. Engelli vatandaşlar için sağlık hizmetlerine erişimi güçleştiren nedenler arasında fiziki yetersizlikler, ekonomik durum ve kişisel yardıma duyulan ihtiyaç gibi faktörler bulunmaktadır (Ergüden, 2008: 24).

Sağlık hizmetlerine başvuran engelliye öncelik tanınması gerekmektedir. Engelli bireyin ruhsal ve fiziksel durumunun göz önüne alınarak ona göre muamele edilmesi önem arz etmektedir (Kördeve, 2017: 196). Burada engellilere verilen önceliğin, onların kendilerini aciz ve güçsüz hissettirmelerine neden olmayacak şekilde uygulanması söz konusudur. Engellilere yönelik pozitif ayrımcılığın hissettirilmesi rencide olmalarına da neden olabilmektedir. Kördeve'nin (2017) engelliler alanında yaptığı araştırmada ortaya çıkan sonuç, pozitif ayrımcılık ile ilgili bu durumu ortaya koymuştur.

Engellilerin sağlık hizmetlerine kolaylıkla başvurabilmeleri için hizmet alacağı kuruluşun da desteği gereklidir. Başvurudan muayeneye kadar geçen zaman diliminde engelli bireyler için ortaya çıkabilecek sorunların, ilk olarak tespiti gereklidir. Ayaktan gelen engellilerin yanı sıra yatağa bağımlı engelliler için durum daha da farklı olabilir. Özellikle bu tip engellilerin çokça başvurduğu sağlık kurullarının da ulaşılabilirliği önem arz etmektedir. Sağlık kuruluşundan alınan engelli raporlarıyla devletin sağladığı sosyoekonomik imkânlardan yararlanılmaktadır. Hastaneler bünyesinde oluşturulan kurullarda engellilerle ilgili gerekli değerlendirmeler yapılmaktadır. BM'nin engelli hakları sözleşmesinde özel gereksinimi olan bireyin, en yüksek düzeyde sağlık standartlarından faydalanması için devletin çeşitli sorumluluklarının olduğu belirtilmektedir (Sucaklı, 2016: 7). Bunlar şöyle açıklanmıştır:

- 1) Engellilik sebebiyle ihtiyaç duyulan sağlık hizmetlerinin (erken tanı ve müdahale gibi) sağlanması gerekmektedir.
- 2) Engellilere sunulan sağlık hizmetlerinin, diğer bireylerle aynı kalite ve standartta verilmesinin sağlanması gerekmektedir.
- 3) Kırsal kesimler dâhil olmak üzere bireyin hizmetlere erişiminin sağlanmasıdır.

1.3.5. Fiziksel Çevre ve Ulaşılabilirlik

Engelli bireylerin günlük yaşamlarında karşı karşıya kaldıkları sorunların başında yaşadıkları çevrenin, mimari özelliklerinden kaynaklanan problemler gelmektedir. Engellilerin, sosyal hayata katılımları ve günlük işlerini kendi kendilerine yapabilmeleri için ortak mekânların ulaşılabilir ve güvenli olması gerekmektedir (Güler, 2005, akt.: Karip, 2016: 30-31). Engellilerin sahip oldukları fiziksel, ruhsal yetersizlikler ve bunların getirdiği sınırlamalar düşünüldüğünde, fiziksel çevrenin önemi

daha fazla öne çıkmaktadır. Fiziksel çevre tasarlanırken toplumun bütün kesimleri göz önünde bulundurularak planlamaların yapılması gerekmektedir. Yaşanılan bütün kamusal alanlar ulaşım ağı ve konutlar, engellilerin ihtiyaç ve özellikleri dikkate alınarak tasarlanmalıdır.

Engellilerin insan onuruna yaraşır bir hayat sürdürebilmeleri için toplumdaki diğer bireylerle eşit fiziksel çevreye, ulaşım sistemine, bilgi ve teknolojiye ve diğer hizmetlere erişimlerinin sağlanması gerekmektedir. Erişilebilirlik, engelli bireyin haklarını kullanması için bir araç ve sosyal hayata tam olarak katılabilmeleri için ön koşul olarak ifade edilebilir (Çağlar, 2012: 543).

Fiziksel çevre unsurları, engellinin topluma katılımı ve toplumla bütünleşmesi önünde engel oluşturabilmektedir. Bunlar kamu binaları, okullar, konut, kaldırım ve bahçeler şeklinde sıralanabilir. Engellilerin özelliklerine göre düzenlenemeyen bu unsurlar nedeniyle engellilerin, topluma katılımı ve hareket alanı azalacağından sosyal yaşamdan dışlanabilmektedirler. Bütün bunlar göz önünde bulundurularak yukarıda sayılan fiziksel çevre unsurları, engellilerin topluma katılımını sağlayacak şekilde düzenlenebilir ve planlanabilir (Koca, 2010: 6). Yollar başta olmak üzere güvenli olmayan alt yapı hizmetleri, uygun olmayan kaldırım ve çizgiler, ulaşım alanında engellilere uygun olarak düzenlenmemiş dolmuşlar ve diğer araçlar kentsel alanda sorun teşkil etmektedir.

Toplumun önemli bir kesimini oluşturan engellilerin, bu alanda yaşadıkları sorunların kaynağında aslında engelli bireylerin kendileri değil, onları sosyal hayatın dışına iteyen ‘sistem’ vardır. Sistemi oluşturan mercilerin engelliler gibi özel ihtiyaç sahibi grupları dikkate almadan oluşturduğu tasarım, engelliye toplumsal yaşama uzaklaştırmaktadır. Burada üzerinde durulması gereken, halihazırdaki sistemin engellileri sosyal hayata entegre eden ve toplumdan ayırmayan bir sistem olarak düzenlenmesidir.

1.4. Engellilerde Sosyal Dışlanma

Sosyal dışlanma kavramının, engelliler açısından değerlendirilebilmesi için yapılan araştırmaların ve alandaki tanımlamaların incelenmesi faydalı olacaktır. Çalışmanın odak noktasını oluşturan ‘sosyal dışlanma’, engelliler açısından değerlendirilip yapılacak olan analizlerle birlikte tartışılacaktır.

1.4.1. Sosyal Dışlanma Nedir?

Sosyal dışlanma sosyal, ekonomik, siyasal, hukuki ve birçok boyutları olan nesnel olmasının yanında öznel değerlendirmelere de açık karmaşık bir sürece vurgu yapmaktadır. Kavram, genel anlamda belirli kişi veya grupların, bazı nedenlerden ötürü toplumsal katılım noktasında kısmen ya da tam olarak yaşadıkları toplumun dışında kalmalarıyla temel yurttaşlık eylemlerine katılamamaları durumunu ifade etmektedir. Sosyal dışlanma kavramı, sosyal bütünleşmenin karşıtı olarak değerlendirildiğinde kişinin toplumla bütünleşmesi ve fırsatlara erişiminin engellenmesi, toplum ve çevreyle olan bağlarının kopması ve yurttaşlık haklarından (siyasal, ekonomik, sosyal vb.) yoksun olma süreci olarak tanımlanmaktadır (Sapancalı, 2005: 53).

Sosyal dışlanmanın tanımlanırken ülkeden ülkeye, hatta aynı ülkedeki kişi/kurumlar arasında dahi farklılık olduğu belirtilmektedir. Bu farklılığın kaynağında ülkeler arasındaki gelişmişlik ve kültür farkı, siyasal bakış açılarının farklı olması toplumsal hayata katılmada zorluk yaşayan kesimlerin birbirinden farklı olması gibi faktörler mevcuttur. Sosyal dışlanmanın dinamik bir sürece vurgu yaptığı belirtilmektedir (Özgökçeler ve Bıçkı, 2010: 221).

Sosyal dışlanmanın dezavantaja sahip kişi ve grupların farklı alanlarda toplumla bütünleşememe durumları olduğunu aktaran Erdoğan ve Köten'in (2014) çalışmasına göre, söz konusu kavram bireylerin topluma katılımının engellenmesini göstermekte ve eşitsizliği belirtmek için ele alınmaktadır. Burada ifade edilen dışlanmanın, farklı biçimlerde gerçekleştiği belirtilmektedir. Bunlar; eğitimden, barınma olanaklarından, sağlık hizmetlerinden, sosyal ilişkilerden dışlanma vb. olarak açıklanmaktadır. Çeşitli nedenlerle (ırk, dil, din, cinsiyet, cinsel yönelim, engellilik gibi) toplumsal olarak dezavantajlı konuma gelen grupların sosyal dışlanmaya uğrama risklerinin diğer bireylere göre daha fazla olduğu açıklanmaktadır (Erdoğan ve Köten, 2014: 22).

1.4.2. Sosyal Dışlanma Olgusunun Gelişimi

Sosyal dışlanmanın ortaya çıkışı incelendiğinde bu kavramın, sosyal politika literatürüne 'Avrupalı' bir kavram olarak girdiği görülmektedir. Kavram, 1960'dan sonra Fransa'da ortaya çıkmış ve 1970'den sonrada dünya ülkelerinin ilgi alanına girmeye başlamıştır. Tüm dünya ülkelerinde gündeme gelmesinde, 1970'li yıllardaki krizler ve gerilemeler rol oynamıştır. O yıllarda Fransız Bakan Rene Lenoir, kendi

toplumlarındaki dışlanmış grupları açıklayarak sosyal dışlanmanın kitlesini ortaya koymuştur (Çakır, 2002: 84). Söz konusu kitlede var olan gruplar şunlardır:

- a) Engelliler, suçlular,
- b) Madde bağımlıları, intihara kalkışan bireyler,
- c) Bakıma muhtaç yaşlılar ve istismar mağduru çocuklar,
- d) Problemlili aileler, yalnız ebeveynler, asosyal insanlar

Toplumların genelinde karşılaşılan ve bireylerin toplumla bütünleşmesini engelleyen işsizlik ve yoksulluk sorunları yaşayan grupların, 1980'li yıllarda sosyal dışlanmanın geniş kitlesine dâhil olduğu vurgulanmaktadır.

1980'den sonra küreselleşme sürecindeki değişim ve sosyal devlet alanındaki değişimler sonucunda, dünyada eşitsizliğin ve işsizliğin artması, yoksulluk, göçler, sosyal güvencesizlik, sosyal korumanın daralması vb. problemler, sosyal dışlanmanın gelişimini hızlandırmış ve kavram yaygınlaşmaya başlamıştır (Yıldırım, 2014: 95).

Sosyal dışlanma, farklı boyutları olan dinamik bir süreç olarak belirtilmektedir. Ekonomik, mekânsal, kültürel dışlanma vb. gibi çeşitli boyutlarının olduğu ve bunlar arasındaki etkileşimlerinde incelenmesi gerektiği ifade edilmektedir (Adaman ve Keyder 2006: 9, akt.: Tartanoğlu, 2010). Sosyal dışlanmanın oluşmasında etkin olan sürecin zamana ve mekâna göre değerlendirilmesi, analiz edilmesi sosyal dışlanma olgusuna yaklaşım açısından önem arz etmektedir. Sosyal dışlanmanın boyutları ve sosyal dışlanma karşısında gerçekleştirilen sosyal politika çalışmaları, ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Herhangi bir ülkede sosyal bağların kopması olarak görülen sosyal dışlanma, bir başka ülkede gelir adaletsizliğiyle ilgili bir problem olarak görülmektedir (Tartanoğlu, 2010: 2).

Sosyal dışlanmanın ortaya çıkışı ve gelişimin olgusal olarak incelenmesinin yanında, engelliler açısından 'sosyal' dışlanmanın ne anlama geldiğinin ve onların gözünden nasıl resmedildiğinin de bilinmesi gerekmektedir. Ayrıca sosyal dışlanma gibi sorunlarla mücadelede, sosyal hizmet müdahalesinin gerekliliği de kaçınılmazdır.

1.4.3. Sosyal Dışlanma Alanında Yapılan Çalışmalar

Çok boyutlu bir kavram olan sosyal dışlanmayla ilgili yapılan araştırmalarda sosyal dışlanma ve yoksulluk ilişkisi, işsizlik, gelir düzeyi, toplumsal cinsiyete dayalı

ayrımcılık, engellilik, göç gibi konular üzerinde durulduğu görülmektedir. Söz konusu unsurlarla sosyal dışlanma olgusu arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

Seda Topgül'ün 'Sosyal Dışlanma ve Göç' (2016) adlı çalışmasında ülkemizde bulunan Iraklı mülteci işçilerin, sosyal dışlanmışlıkları incelenmiştir. Araştırmanın yapıldığı Tokat ili özelinde değerlendirildiğinde mülteci işçilerin, en başta gelen sorunlarının çalışma yaşamıyla ilgili olduğu ortaya çıkmıştır. İşverenlerin, mülteci işçileri ucuz işgücü olarak değerlendirdikleri ve düşük ücretlerle uzun saatler çalıştırdıkları belirlenmiştir. Türk ve Iraklı işçilerin aynı ortamda çalıştığı iş yerlerinde, ağır olarak bilinen işlerin Iraklılara yaptırıldığı ve bu durumun ayrımcılık olarak görüldüğü belirtilmektedir. Söz konusu araştırmada Iraklı mültecilere yapılan sosyal dışlanma 'ırk' faktörü ekseninde şekillenmektedir. Ana dillerinin Türkçe olmaması ve iletişimdeki sorunlar ile işverenlerin mülteciler hakkındaki 'her işte herhangi bir ücrete' çalışabilirler algısı da sosyal dışlanmada etkili faktörlerden olduğu belirtilmektedir (Topgül, 2016: 284-286).

Özlem Çakır'ın 'Türkiye'de Kadının Çalışma Yaşamından Dışlanması' (2008) konulu çalışmasında kadınların çalışma yaşamından dışlanmalarında etkin olan faktörlerin, eğitim ve meslek edinmedeki fırsat eşitsizliği olduğu belirtilmekte ve bu şekilde başlayan ayrımcılığın işe alma, ücret ve işten çıkarma durumlarında kadınlar aleyhinde ayrımcı uygulamalarla devam ettiği anlaşılmaktadır. Kadınların sosyal yaşamında, ekonomik etkinliklerinde, siyasal hayatlarında, eğitim ve sağlık alanında karşılaştığı zorluklar birbirini etkilemektedir (Çakır, 2008: 42).

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'nün 'Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi' adlı araştırmasında sosyal dışlanma yoksulluğun nedeni olarak görülürken aynı zamanda yoksulluğun sosyal dışlanmanın bir unsuru olduğu açıklanmaktadır. Sosyal dışlanma yoksulluğun bir nedeni olabilmekte ayrıca yoksulluk da sosyal dışlanmaya neden olabilmektedir. Yapılan araştırmada sosyal dışlanmanın yoksulluğu da içine alan daha geniş bir olguyu ifade ettiği belirtilmektedir. Çünkü dışlanan bireyler her zaman yoksullar olmamaktadır. Yoksul olmayan bireyler de toplumdan dışlanabilmektedirler. Sosyal dışlanma, farklı sosyal sorunları içinde barındıran bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sosyal sorunlardan biri yoksulluk olabilmekte veya herhangi bir sosyal problem de olabilmektedir. Toplumda dışlananlar mutlaka yoksullar değildir. Birey, yoksul olsa da

çevresindekiler tarafından korunup desteklendiği sürece sosyal dışlanmaya uğramamakta ve sosyal dışlamayı hissetmemektedir. Ülkemizdeki araştırmaların yanı sıra yoksullukla sosyal dışlanma alanında yapılan çalışmalarda sosyal dışlanmanın yoksulluktan daha geniş bir kavramı ifade ettiği belirtilmektedir (Becker, 1997, akt.: Şahin: 2009: 86).

Mahmut Özbek ve Özgür Sayar'ın 'Bir Sosyal Dışlanma Fotoğrafı' (2009) adlı araştırmasında Malatya özelinde engelliler ve aileleriyle yapılan araştırmasında araştırmaya katılanların sosyo-demografik özellikleri dikkate alındığında işsiz, sosyal güvencesiz, eğitimsiz ve yoksul ailelerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Araştırmaya konu olan engelli ve ailelerin, ekonomik ve psikososyal anlamda toplumla bütünleşme sorunları yaşadıkları belirtilmektedir. Engellilerin istihdama dâhil olamaması, eğitim olanaklarından yararlanamaması, toplumla iletişim kurabilme sorunları, toplumdaki diğer bireylerle beraber ortak mekânları kullanamama gibi sorunları toplumla bütünleşmenin sağlanamadığının en belirgin örnekleri olduğu açıklanmaktadır. Yapılan çalışmada engellilerin toplumdan kendileriyle bütünleşmelerini sağlayacak çabalarının olmasını istedikleri ve ekonomik problemlerinin çözülmesini bekledikleri görülmektedir (Sayar ve Bulut, 2009: 74-75).

İşsizlik, toplumsal yapı içerisinde kişi, grup ve toplumları önemli ölçüde etkileyen bir sosyal sorundur. Engelli istihdamı da bu kapsamda üzerinde durulması gereken bir konuyu oluşturmaktadır. Toplumdaki diğer bireyler gibi engellilerinde istihdamı, onların sosyal hayata katılmalarına, kendi ayakları üzerinde durmalarına, dolayısıyla kendine yeter hale gelebilmelerine ve sosyal çevre edinmelerine olanak sağlamaktadır. Engellilere yönelik uygulanan sosyal politikalar, engellilerin işgücü piyasasında aktif bir şekilde yer almalarını ve sosyal hayata katılımlarının sağlanmasını gerekli kılmaktadır. Bu kapsamda engelli istihdamı alanında yapılan 'Engellilerin İstihdamı ve Sosyal İçerme İlişkisi' (2013) adlı çalışmada Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı BELDE- A.Ş.'ye bağlı Gülen Yüzler Engelliler Mesleki Rehabilitasyon ve İş Merkezi'nde çalışan engellilerle görüşülmüştür. Araştırmadan elde edilen sonuçlara bakıldığında engellilerin özellikle ekonomik destek sağlamak için burada çalıştıkları, engellilerin ailelerinden ve yaşadıkları sosyal çevreden daha fazla destek gördükleri ve iş hayatının yaşamlarında önemli değişikliklere neden olduğu belirtilmiştir. Yapılan çalışmada engellilerin, kendilerini yeterli görme düzeylerinin

arttığı ve iş yaşamının pozitif değişikliklere neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Genç ve Çat, 2013: 390).

Sosyal dışlanma farklı alanlarda kendini hissettiren bir olgudur. Meydana geliş çeşitli nedenlere bağlı olarak ortaya çıkabilmektedir. Bu kapsamda bazı nedenlerden dolayı ülkelerinden göç yoluyla farklı ülkelere giden göçmenler üzerinde yapılan alan araştırmaları, sosyal dışlanma kavramının daha iyi anlaşılabilmesi açısından önem arz etmektedir. Sovyetler Birliği parçalandıktan sonra bölgesel bağımsızlıklarını ilan eden Türk Cumhuriyetleri (Azerbaycan, Özbekistan, Kırgızistan, Türkmenistan vb.) ülkelerinden farklı ülkelere göçler yaşanmıştır. Ancak bu topraklardan göçenlerin ilk tercih noktası, Türkiye olmuştur. Türkiye'yi seçmelerindeki ana sebepler ise Türk olmaları, coğrafi ve tarihi yakınlıkları ve dil öğrenebilme kolaylığıdır. Türkiye'ye gelen göçmen kadınlar üzerinde yapılan araştırmada yapılan göçün temel nedenlerinden birisi ekonomik nedenlerdir. Ülkelerinde iş bulamamaları, düşük ücretler ve ücretlerin zamanında ödenmemesi bu kapsamda ele alınmaktadır. Göçün bir diğer önemli nedeni de göçmen kadınların Türk erkekleriyle evlenmek istemeleri ve Türkiye'ye yerleşmek istemeleridir. Ekonomik ve evlilik gibi nedenlerin yanı sıra iç savaş korkusu ve çocuklarının gelecekleri endişesi gibi nedenlerde göçün temel nedenlerindendir (Gökmen ve Dedeoğlu, 2011: 136-138).

Sosyal dışlanma ile gelir seviyesi arasındaki ilişkilerin incelendiği Soner Karataşoğlu ve Emel İslamoğlu'nun (2016) çalışmasında sosyal dışlanma ile gelir seviyesi arasında istatistiksel anlamda güçlü ilişkilerin olduğu belirtilmektedir. Gelir seviyesi yükseldikçe tüm alt yaşam alanlarında sosyal dışlanmanın azaldığı görülmüştür. En az sosyal dışlanma yaşanan alanın sosyal yaşam alanı olduğu en çok dışlanmanın da kültürel ve sanatsal alanda olduğu anlaşılmıştır. Güneydoğu Anadolu'da yapılan bu çalışmada sosyal dışlanma ile siyasal katılım yaşam alanı arasında istatistiksel olarak herhangi bir ilişki kurulamamıştır (Karataşoğlu ve İslamoğlu, 2016: 38).

Sosyal dışlanma kavramının engelliler açısından değerlendirildiği çalışmaların sayısının az olduğu görülmektedir. 'Bedensel Engellilerde Sosyal Dışlanma' (2016) adlı bir çalışmada engellilerin sosyal dışlanma algılarını etkileyen demografik veriler (cinsiyet, yaş, medeni durum vb.) kullanılarak araştırma yapılmıştır (Sarigül, 2016: 97).

1.4.4. Sosyal Dışlanma ve Engelliler

Sosyal dışlanma riski bulunan kişi veya grupların çeşitlilik göstermesi ile kavramın, toplumlar arasında farklı anlamlara sahip oluşu bu olgunun boyutlarını genişletmekle birlikte AB’de sosyal dışlanma riski daha yüksek olan gruplar şöyle sıralanmaktadır:

- a) Uzun süreli işsizler, tek ebeveynli aileler
- b) Yaşlılar, yoksul çocuklar
- c) Göçmenler, özürlüler
- d) Evsizler, insan ticaretinde kullanılanlar
- e) Bakım kuruluşlarında yaşayanlar, toplumsal cinsiyet ayrımcılığına uğrayanlar

Genel başlıklar altında sosyal dışlanma riski yüksek birey ve gruplar AB’de bu şekilde belirtilmektedir (Gökbayrak, 2005, akt.: Özgökçeler ve Bıçkı, 2010: 226).

Sosyal dışlanmaya maruz kalma riski yüksek olan söz konusu grupların en başta gelen özellikleri, topluma katılım ve toplumla bütünleşme noktasında yetersiz kalmalarıdır. Bu gruptakiler kendilerini yetersiz ve donanımsız hissedebilmektedirler. Sosyal dışlanma riskiyle karşı karşıya kalan grupların toplumla bütünleşmede yaşadıkları zorluklar, iki boyutlu olarak açıklanmaktadır. İlk olarak bireyin topluma katılımındaki güçlüğü kendisinden kaynaklı olduğunu belirten içsel boyut, diğeri ise toplumdan kaynaklı olan yani sosyal çevrenin sosyal dışlanma tehlikesi altında bulunan kişi veya grupları içine almada yaşadığı tereddütler olarak belirtilen dışsal boyuttur (www.manevisosyalhizmet.com, 2018).

Sosyal dışlanmanın içsel ve dışsal boyutunun yanında hem bireyin hem de toplumun bütünleşme becerisini gösteremediği durumlar ise en tehlikeli boyut olarak belirtilmektedir. Bu boyut çift taraflı durum, olarak göze çarpmaktadır.

Engellilere yönelik yapılan araştırmalar, sosyal dışlanma sorununa yönelik çıkarımlarda bulunmamıza yardımcı olmaktadır. Sosyal dışlanmanın farklı boyutlarını geniş çerçevede yaşayan grupların başında gelen engellileri, sosyal hayata dâhil eden uygulamalar olsa da bu uygulamaların yetersiz olduğu belirtilmektedir. Engellilerin sosyal dışlanmaya uğradığı başlıca alanlar arasında eğitim, istihdam, kamu hizmetlerine ve ekonomik kaynaklara erişim gelmektedir. (Köten ve Erdoğan, 2014: 25).

Kamu hizmet ve alanlarından dışlanma, engelliler açısından önemli bir boyutu ortaya koymaktadır. Sosyal yaşam, engelli vatandaşlar için dışlanmanın çeşitli türlerinin

yaşandığı alanı oluşturmaktadır. Örneğin ulaşım sorunu, engellilerin dışlanmaya tabii tutulduğu bir alanı oluşturmaktadır. Yol, kaldırım, geçit gibi fiziksel etkenler ve toplu ulaşım araçlarının engellilere uygun dizayn ve organize edilememesi, engelliye evlerine mahkûm etmekte ya da yanlarında devamlı bakıcıya muhtaç etmektedir.

Eğitim ve istihdam alanlarından dışlanmanın, yoksulluğun da kaynağı olduğu belirtilmektedir. Yoksul olan ailelerde temiz içme suyunun olmayışı, yetersiz beslenme uygun olmayan, standardı düşük çevre gibi problemlerle birlikte engelli ve onun bakımından sorumlu olan kişinin işsiz olma olasılığının bir hayli fazla oluşu sorunları derinleştirmektedir. Bu sebeplerden ötürü engelli bireyin eğitim, sağlık ve rehabilite hizmetlerinden yararlanma imkânı sınırlanmaktadır (Özgökçeler ve Bıçkı, 2010: 217-240). Eğitim alanından yaşanan dışlanma, yapılan araştırmalar incelendiğinde engelliler adına çeşitli sorunların olduğu bir alan olarak göze çarpmaktadır. BM'ye bağlı eğitim-kültür örgütü olan UNESCO'nun açıklamalarında okula gitmeyen çocukların %35 gibi önemli bir kısmını engelliler oluşturmaktadır. Söz konusu verilerde engelli çocuklardan okula kayıt yaptıranların oranının, yaklaşık olarak %2 olduğu belirtilmiştir. Engelliler alanında kapsamlı bir araştırma olan 2002 Türkiye Özürlüler Araştırması'nda nüfusun yaklaşık %13'lük kısmı, okuma-yazma bilmezken engellilerde bu oran 3 katına çıkmaktadır. İstihdam alanında ise ILO'ya göre bazı ülkeler bazında engellilerin %80'i işsizdir. Ülkemizde yapılan Özürlüler Araştırması'nda (2002) çalışma hayatı içinde olmayan engelli nüfusu, yaklaşık olarak %79 olarak açıklanmıştır. Bütün bu verilere rağmen bilinmesi ve dikkate alınması gereken şey, engelli bireylerin de onur ve değer bakımından diğer bireylerle eşit olduğudur. Bu gerçeğe nazaran engelliler, hakları elde etmede ve kullanmada toplumda ikincil konuma düşebilmektedirler. Bu durum onlar için dezavantaj olarak ortaya çıkmaktadır (Çağlar, 2011).

Engelli bireylerin yaşadıkları sosyal dışlanmayı gösteren bir diğer durum da evlilik oranlarında görülmektedir. Türkiye İstatistik Kurumunun araştırmasına göre ortapedik, görme, işitme, dil ve konuşma, zihinsel engelli (OGİDKZ) nüfusun, yaklaşık %35'i evlenmemiştir (TÜİK, 2002). Söz konusu oranlar incelendiğinde, engelli vatandaşlardan ebeveynlerine bağımlı olarak yaşayanların oranının da yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Çok boyutlu yoksunluk süreci olarak belirtilen sosyal dışlanma sürecine, sosyal kültürel, siyasal unsurlar da dâhil edilmektedir. AB'de söz konusu süreci oluşturan

etmenleri Sunal, yaptığı çalışmalarında gelir, vergi ve sosyal koruma yoksunluğu, tüketim ve borçlanma, eğitime erişim, işsizlik, istihdam koşulları, barınma- evsizlik, sağlık ve sosyal hizmetlerden yararlanamama olarak kaydetmiştir (Sunal, 2006). İstihdam alanlarından, kültürel alanlardan ve refah alanlarından dışlanmanın söz konusu olabileceği ancak bu alanların herhangi birinden dışlanmış olmanın diğer alanlardan da dışlanmış olmayı gerektirmediği belirtilmektedir. Dışlanmanın dinamik bir süreç olduğundan hareketle kendini dışlanmış hissedene bireyin, gelecekte de dışlanmışlık durumunun devam edebileceği kuvvetli olasılıktır.

Engelli bireyin yaşadığı sosyal dışlanma, hem özel yaşamlarında hem de sosyal yaşamlarında kendini hissettiren bir olgudur. Sosyal dışlanmanın dinamik bir süreç olduğu ve farklı alanlarda engellileri toplumun dışında bıraktığı bilinen bir gerçektir. Engellilerin, topluma katılımı ve toplumla bütünleşmesi gerekmektedir. Buradan hareketle sosyal dışlanmanın karşıtı olan toplumla bütünleşme kavramı, ön plana çıkmaktadır. Sosyal dışlanmanın tezdı toplumla bütünleşme/sosyal içirme kavramı engelli birey ve grupların sosyal hayata entegrasyonunda ve katılımındaki eşitsizliklerin ortadan kaldırılması noktasında kullanılan kavramlardır. Sosyal dışlanmanın engelliler üzerindeki etkisini ortadan kaldırabilmek için üzerinde yoğunlaşılan kavram olan toplumla bütünleşme, sosyal bilimler alanındaki sosyal hizmet bilimi literatüründe de yer alan ve engelliler alanında önem verilmesi gereken bir kavramı ifade etmektedir. Sosyal hizmetin engelliler alanındaki rollerinden biri de engellilerin yaşadıkları toplumlardaki eşitsizliklerin ortadan kaldırılması, daha eşit ve yaşanılabilir düzenin inşa edilmesidir.

1.5. Engellilerde Toplumla Bütünleşme

Ülkemizde engellileri tanımlamak için belirtilen kavramlar, zaman içerisinde değişiklik göstermiştir. İlk olarak sakat, kör, topal, lal şeklinde olumsuz anlam taşıyan tanımlamalar ‘özürlü’ kelimesine, daha sonra ‘engelli’ kelimesine dönüşmüştür. Ülkemiz AB’ye uyum aşamalarında yasalarda düzenlemeler yapmış ve engelli mevzuatında değişiklikler meydana gelmiştir. 2005 yılında yürürlüğe giren 5378 sayılı Özürlüler Kanunu’nda 2013’deki değişiklikle ‘özürlü’ kelimesi yerine, ‘engelli’ kelimesi kullanılmaya başlanmıştır. Bu şekilde söz konusu kanun, Engelliler Hakkında

Kanun olarak değiştirilmiştir. Kanunlardaki iyileşme ve düzenlemelere rağmen toplumlar bu kişileri ‘sakat’ olarak tanımlayabilmektedir (Çaha, 2016: 126).

Toplumla bütünleşme/sosyal içermenin ana temasını, sosyal hayata katılımı ve uyumda zorluk yaşayan kişiler oluşturmaktadır. Toplumsal yaşama katılım, sağlık ve eğitim hizmetlerinden faydalanma, istihdam olabılme, kültürel faaliyetlere katılma, konut sahibi olabılme gibi içerisinde farklı konuları barındırmaktadır. Sosyal içirme, bir süreç olarak sosyal dışlanmayla karşı karşıya kalan bireylerin sosyal, ekonomik ve kültürel yaşama aktif bir şekilde katılımlarının sağlanması, bulundukları toplumda her birey için kabul edilebilen konfor ve yaşam standartlarına ulaşmaları amacıyla gerekli imkânları elde etmeleri olarak tanımlanmaktadır (Gündüz, 2007: 11). Buradan hareketle sosyal içermenin eğitimsizlik, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı, düşük gelir düzeyi, etnik ve dini kimlikleri hatta yaşadıkları bedensel veya ruhsal engelleri nedeniyle toplum içerisinde yurttaşlık hakkıyla eşit bir şekilde yaşamakta güçlük çeken bireylerin durumlarını çözme hedefi taşıdığı da belirtilmektedir.

Toplumla bütünleşmeyi bir sosyal beceri olarak ele aldığımızda, engelli vatandaşların yaşadıkları sorunlardan dolayı bu yöndeki işlevselliklerini kaybedebilme olasılıklarının yüksek olduğu görülmektedir. Ruhsal veya bedensel engellilikleri dolayısıyla bireyler, sürekli sorunlarla karşı karşıya kalabilmektedirler. Bu sorunlara yapıcı çözümler üretilemediğinde hem bireysel hem de sosyal yaşamlarında kendilerini mutsuz hissedebilmektedirler. Buradan hareketle engelli bireylerin sorunlarının çözümü noktasında etkin planlamaların oluşturulması ve bireye sorun çözme ve baş etme yöntemlerinin öğretilmesi, kritik bir öneme sahiptir. Sosyal hizmet açısından sosyal içermenin, süreç olarak mesleğin hedeflerine ulaşmasında rol aldığı belirtilmektedir.

1.5.1. Toplumla Bütünleşmenin Önündeki Engeller

Engelli bireylerin, topluma katılımları noktasında yaşanan sorunların çeşitli olduğu görülmektedir. Engelliliğin nedenleri olarak açıklanan doğum öncesi, doğum sonrası ve doğum sonrası faktörler incelendiğinde, üzerinde durulması gereken önemli konu bunların büyük oranda önlenbilmesidir. Gerekli önlemlerin alınmasıyla engelliliğe neden olan söz konusu faktörlerden kaynaklı sorunların da çözümü kolaylaşacaktır.

Toplumla bütünleşmeye engel teşkil eden sorunlar yoksulluk, eğitim, ulaşım ve fiziksel çevredeki sorunlar, rehâbilitasyon ve istihdam alanlarıyla ilgili sorunlar gibi geniş çerçevede ele alınmaktadır. Yapılan incelemeler, engellilerin büyük çoğunluğunun yoksulluk içinde hayatlarını sürdürdüğünü ortaya koymuştur. Geri kalmış ya da gelişmekte olan ülkelerde engelliler, daha zor şartlarda hayatlarına devam etmektedir. Sosyoekonomik düzeyin yetersiz olması veya gelir yetersizliği engelliler açısından önemli bir sorunu, işsizliği de ön plana çıkarmaktadır. Diğer bir konu, toplumla bütünleşmeye engel olarak nitelendirilen eğitim alanında yaşanan sorunlardır. Şu bir gerçektir ki ülkelerdeki eğitim sistemi öncelikle, engelli olmayan vatandaşlar düşünülerek planlanıp geliştirilmektedir. İlk başta engelli bireyi dışlayan bu anlayış, sonrasında ise çeşitli düzenlemelerle, engellileri eğitim sistemine entegre etmek için çeşitli politika ve programlar geliştirmektedir. Eğitim, her vatandaşın hakkı olduğu gerçeğinden hareketle birbiriyle çelişen bu iki kutuplu anlayış engelli bireylere fayda sağlamamaktadır. Eğitim sisteminin, engelli kişilerin ihtiyaçlarını (niteliksel ve niceliksel gelişmelerle) giderebilecek seviyede olması gerekmektedir. Tıpkı eğitim sorununda anlatıldığı gibi fiziksel çevrenin de toplumda yaşayan bütün bireylerin düşünülerek tasarlanması ve inşa edilmesi gerekmektedir. Çünkü engelli bireyler, ruhsal veya fiziksel yetersizliklerinin neden olduğu sınırlamalar sebebiyle fiziksel çevreye erişimde güçlükler yaşayabilmektedirler. Fiziksel çevreyi oluşturan unsurlar (yol, kaldırım, köprü, kamusal alanlar ve binalar okullar, konutlar, ulaşım sistemi) engelli vatandaşların gereksinimleri ve özellikleri dikkate alınarak dizayn edilip planlanmalıdır (Karataş, 2002).

Toplumla bütünleşmedeki engellerden biri de rehâbilitasyon ihtiyacının giderilememesi ve bu hizmetlerdeki yetersizliklerdir. Rehâbilitasyon, bireyin kaybettiği yetenek veya becerisini yeniden kazanması, kaybedilen yeteneğin yerini, başka bir yetenekle karşılayabilmek olarak ifade edilebilir. Engelli birey, daha önce yapabildiği işi engelli olduktan sonra yapamayacak duruma gelmişse bir rehâbilitasyon sürecine dâhil olup becerilerinin artırılması, topluma katılımının sağlanması açısından önemlidir. Engellilerin güçlüklerle karşılaştığı bir diğer sorun alanını da aile ve özel yaşamla ilgili ortaya çıkan sorunlar oluşturmaktadır. Bedensel veya ruhsal fonksiyonlardaki bozukluklar nedeniyle engelli bireyin sosyal yaşam etkinliklerini yapamaması, topluma katılımını engellemektedir. Engelli kişilerin aile kurmaları, evlenmeleri diğer bireylere

göre daha güç olmaktadır. Engelli kişiyi, toplumla bütünleştiren diğer bir faktörde istihdama dâhil olabilmektir. Çalışmak sosyal refahın sağlanmasında önemli bir etkindir. Hem işsizlik hem de çalışma hayatında karşılaşılan sorunlar ise engelli bireylerin yaşadığı birçok sorunun da temeli konumundadır. Engelli bireyler, fiziksel ve ruhsal fonksiyonlarında yetersizlikleri olsa da uygun ve yeterli eğitim ile rehâbilitasyon dâhilinde çalışıp diğer vatandaşlar gibi üretim alanına kazandırılabilirler. Bu kapsamda engellilerin niteliklerine uygun iş yerlerinin ve çalışma ortamlarının oluşturulması önem arz etmektedir.

1.6. Engelliler Alanında Sivil Toplum Kuruluşlarının Önemi

Türkiye’de engellilere yönelik hizmet veren dernekler ve vakıflar bulunmaktadır. Sosyal devletin amaçlarından biri de engellilerin haklarını koruyarak çeşitli uygulamalarla sosyal sorunlarla mücadelelerinde vatandaşlarına yardımcı olmaktır. Engelliler alanında sosyal politika önlemleriyle engelli bireylerin, yaşam standartlarının geliştirilerek korunmaları amaçlanmaktadır. Bu kapsamda gönüllü kuruluşlar olan sivil toplum örgütleri, ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere bağımsız bir şekilde kurulan kuruluşlardır. Engelli bireylerin sorunlarını ve günlük yaşamda çektiği zorlukları kamuoyuna duyurarak etkili sosyal politikaların oluşturulmasında görev alabilmektedirler (Yazıcı ve Yemişçi, 2010: 196).

Dernek ve vakıflar, farklı alanlarda bir amaca yönelik hizmet veren kuruluşlardır. Engelliler de bu alanlardan birini oluşturmaktadır. Sadece engelli bireylere yönelik kurulmuş çok sayıda sivil toplum örgütü bulunmaktadır. Konumuz özelinde engelliler açısından sorun olarak nitelendirdiğimiz ‘sosyal dışlanma’dan engellilerin korunabilmesi ya da sosyal dışlanmaya maruz kalan engelli bireylerin bu sorundan ötürü karşılaştığı zararlarının asgariye indirilmesi, STK’larında birincil amaçları arasında yer almaktadır. Sunulan hizmetler, aynı zamanda engellinin topluma aktif katılımını da sağlayabilmelidir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ENGELLİLERE YÖNELİK SOSYAL HİZMET VE POLİTİKALAR

Engelli bireylere sunulan sosyal hizmetler ve politikaların en başta gelen amaçlarından biri, onların yaşam kalitelerini artırarak hayat standartlarını geliştirmektir. Bu kapsamda sosyal hizmet ve yardımlarla engellilerin muhtaçlık ve yoksulluklarını giderebilmeleri ve temel ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri hedeflenmektedir. Engellilere yönelik oluşturulan sosyal politikaların önemli bir amacı da sosyal dışlanma sorunundan engelliye korumak ve dışlanmaya engel olmaktır. Sosyal politikalar, sosyal hizmetlerin ve sosyal yardımların sağlayıcısı konumundadır. Söz konusu hizmet ve politikaları daha iyi anlayabilmek için kurum/kuruluş düzeyinde inceleme yapılarak başlıca sosyal yardım ve hizmetleri açıklamak daha faydalı olacaktır.

2.1. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

2011 yılında 663 sayılı KHK ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulmuştur. Bakanlık, 10 Temmuz 2018’de yayımlanan Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı olarak yeniden yapılandırılmıştır. Resmi gazete de yayımlanan kararda madde 65, d bendinde bakanlığın engelliler alanındaki görev tanımı yapılarak sosyal yardım ve hizmetlerin sağlayıcısı olduğu vurgulanmıştır (www.mevzuat.gov.tr, 2018).

2.1.1. Evde Bakım Aylığı ve Hizmeti

Bakanlık, son dönem politikalarında engellilerin bakımı alanında yapılan çalışmalar neticesinde politika değişikliğine giderek engellinin kurumda bakımının yerine, aileyle beraber yaşamasını sağlayacak evde bakım modeline geçiş yapmıştır. Ailesi tarafından engellinin bakımının yapılması kaydıyla nakdi yardım yapılmaktadır (Aygüler ve Ayalp, 2018: 2).

Evde bakım aylığı ve hizmetindeki amaç, engellinin aile ortamından koparılmadan sosyal çevresi içinde hayatını sürdürerek bakımının sağlanmasıdır. Klasik kurum bakımının aksine son dönemde evde bakım hizmetine duyulan talep artmış her geçen yıl daha fazla vatandaş yararlanmaya başlamıştır. Evde bakım aylığından

yararlanmak için gerekli koşullar, 2006’da yayınlanan “Bakıma Muhtaç Özürlülerin Tespiti ve Bakım Hizmeti Esaslarının Belirlenmesine İlişkin Yönetmelik” çerçevesinde belirlenmiştir. Söz konusu yönetmelikte 2007 yılında değişiklik yapılmıştır. Engelli evde bakım aylığından yararlanmak için gerekli başlıca şartlar şunlardır:

a) Engelli sağlık kurulu raporu (%50 ve üzeri olması aynı zamanda raporda ağır engelli olduğunun belirtilmesi)

b) Gelir kriteri (Hanenin toplam gelirinin aynı hanede yaşayan kişi sayısına bölünmesiyle ortaya çıkan sonucun net asgari ücretin 2/3’ünü geçmemesi)

c) Bakım verecek kişinin engelliyle aynı evde ikamet etmesi ve aile-akraba sisteminden birisinin olması gerekmektedir (Bakıma Muhtaç Özürlülerin Tespiti ve Bakım Hizmeti Esaslarının Belirlenmesine İlişkin Yönetmelik, 2006).

Engelli ve Yaşlı hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2017 itibariyle yaklaşık 500 bin kişiye evde bakım aylığı verildiğini açıklamıştır (www.eyh.aile.gov.tr, 2017). 2019 Ocak ayından itibaren evde bakım aylığından yararlanmak için gelir kriteri, aynı hanede yaşayan bireyler için kişi başı bin 219 TL olarak belirlenirken, bakım veren kişiye ise bin 305 TL bakım aylığı verilecektir.

2.1.2. Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri

AÇSHB’nin önceliği, bakıma muhtaç olan engellinin evde, ailesinin yanında bakımının yapılmasıdır. Ancak engellilerin, kurum bakımına ihtiyacı olduğunda rehâbilitasyon ve bakım merkezlerinde hizmet verilmektedir. 2006 yılında çıkarılan Bakıma Muhtaç Engellilere Yönelik Resmî Kurum ve Kuruluşlar Bakım Merkezleri Yönetmeliği ile Özel Bakım Merkezleri Yönetmeliği çerçevesinde engellilere yönelik kurumsal hizmetler sunulmaktadır. Mevzuat çerçevesinde açılacak merkezlerle ilgili gerekli izinler, standartlar, işleyiş ve esaslar belirlenmiştir. AÇSHB bünyesindeki Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğünün yayınladığı verilere göre, Kasım 2018 itibariyle özel bakım merkezi sayısı 225 olarak açıklanmıştır. Merkezlerin kabul ettiği engel grubu genel olarak ortapedik-ruhsal ve zihinsel engelliler olarak belirtilmektedir. Merkezlerin yapısı incelendiğinde cinsiyet bakımından, daha çok karma(kadın-erkek) yapıda bakım merkezleri olduğu görülmektedir. Engellilerin yaş grupları da değişiklik göstermektedir (www.eyh.aile.gov.tr, 2018). AÇSHB’ye bağlı Engelsiz Yaşam ve

Rehabilitasyon Merkezleri de bu kapsamda bakımlarının yapıldığı ve rehâbilitasyonlarının sağlandığı merkezlerdir.

2.1.3. ALO 183 Aile, Kadın, Çocuk ve Engelli Danışma Hattı

AÇSHB'nin 7 gün 24 saat çalışma esaslı, yurt içi aramaların ücretsiz olduğu sosyal destek hattının amacı, engelli, yaşlı, çocuk, kadın, gaziler ve yakınları, şehit yakınları için rehberlik hizmeti sunmaktır. Sosyal destek hattı aracılığıyla, ihmal, istismar ve şiddet vakalarıyla ilgili ihbar/şikâyetler alınarak ilgili kurumlarla koordinasyonlu çalışılmaktadır. Ayrıca engelli vatandaşlar için görüntülü görüşme hizmeti sunan, 3G uyumlu sistem de faaliyettedir. Türkçe başta olmak üzere Arapça ve Kürtçe dillerine de hizmet verilmektedir (www.alo183.aile.gov.tr, 2015).

2.1.4. Engelli Aylığı

2022 sayılı Kanun kapsamında ödenen aylıktır. Muhtaç olduğu tespit edilen, 18 yaşından büyük, engelli sağlık kurulu raporu %40 ve üzeri olan vatandaşlar bu aylıktan yararlanabilmektedir. Engelli aylığı, kişiye bağlanabilmesi için hanede kişi başına düşen gelirin, net asgari ücretin 1/3'ünden düşük olması koşulu aranmaktadır. Aylığın miktarı, engel oranına göre farklılaşmaktadır. Bu kapsamda 2018 Temmuz ayı itibarıyla %40-69 arası engel oranına sahip engelli bireylere 433,68 TL verilirken %70 ve üzeri engel oranı olan bireylere 650, 52 TL ödeme yapılarak destek olunmaktadır. Ayrıca 18 yaşın altında %40 ve üzeri engel oranına sahip çocukları bakmakla yükümlü bulunanlara da engelli yakını yardımı yapılmaktadır. Gerekli koşullara sahip engelli yakınına, 433, 68 TL verilmektedir. Yardımlar, aylık olarak yapılmaktadır (www.sosyalyardimlar.aile.gov.tr, 2018). 2019 Ocak ve sonrasında bu maaşların, bir miktar daha artacağı belirtilmektedir.

2.1.5. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının Hizmetleri

1986 yılında çıkarılan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu kapsamında il ve ilçelerde SYDV'ler kurulmuştur. İlgili kanun gereğince Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonunun idari işleyişini 2004 yılına kadar Başbakanlığa bağlı 'Fon Genel Sekreterliği' yapmış, 2004 yılında Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğünün kurulmasıyla sekreterlik ortadan kalkmıştır (Aydın, 2016: 45).

Genel Müdürlüğün kurulmasıyla sosyal yardım hizmetlerinin daha kapsamlı bir şekilde yürütülmesini sağlayacak kurumsal yapıya kavuşulmuştur. Teşkilat yapısı değişmiştir. Yapılan bu yapısal düzenlemelerle sosyal yardımların muhtaç ve yoksul vatandaşlara, yerel düzeyde, etkin ve daha hızlı ulaştırılması amaçlanmıştır.

SYDV'ler çeşitli sosyal yardım programlarıyla hizmet sunan kuruluşlardır. Engelli bireylerin de yararlanabileceği başlıca programlar şunlardır:

a) Engelli ihtiyaç yardımları (Engelli bireylerin sosyal güvencelerinin olmaması durumunda topluma uyumlarını kolaylaştırmak amacıyla gerekli araç gereç ihtiyacının giderilmesine yönelik hizmetler),

b) Genel sağlık sigortası (2012 yılında genel sağlık sigortası uygulamasının başlatılmasıyla birlikte sosyal güvencesi olmayan ve gelir ölçütü koşuluna sahip vatandaşların sigorta primleri devlet tarafından ödenmektedir),

c) Engelli aylığı (Engel oranı %40 ve üzeri olan gelir kriteri ve diğer koşulları sağlayan bireylere SYDV'ler tarafından bağlanan yardımlardır),

d) Diğer yardımlar (Gıda, barınma ve yakacak yardımları, eşi vefat eden kadınlara yapılan nakdi yardım, muhtaç asker ailesi yardımı, öksüz ve yetim yardımları, doğum yardımları, şartlı nakit transferleri gibi çeşitli sosyal yardım programlarıyla yoksul vatandaşlara destek olunmaktadır) (<https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr>, 2018).

2.2. Sağlık Bakanlığının Başlıca Hizmetleri

Sağlık Bakanlığı, engelli bireylere daha ulaşılabilir ve kaliteli sağlık hizmeti verebilmek için çalışmalar yapmaktadır. 2012 yılında yayımlanan özürlü bireyler için ulaşılabilirlik temel bilgiler rehberi ile engelli vatandaşların sağlık hizmetlerinden yararlanmaları noktasında ortaya çıkabilecek sorunların önlenmesi amaçlanmıştır. Bakanlığın engelliler alanında başlıca hizmetlerinden birisi, engelli vatandaşlara verilen muayene olma önceliği hakkıdır. 2010'da yayımlanan genelgede acil vakalardan sonra poliklinik muayenesinde öncelik, engelli kişilere verilmiştir. Yine 2010'da yayımlanan genelgede engelli bireylere yönelik sağlık hizmetlerinin sunumuyla ilgili konular üzerinde durulmuştur (Karip, 2016: 37).

2010 yılında yürürlüğe giren “Özürlü Kişilere Yönelik Sağlık Hizmetlerinin Sunumuna İlişkin Genelge” ile özürllüler için ‘pozitif ayrımcılık’ yapılarak sunulacak hizmetlerin eşitliğe aykırı olmadığı vurgulanmış, engelli vatandaşların durumlarına

uygun yerlerde mağduriyet oluşmadan ve kaliteli bir şekilde sağlık hizmetlerinden yararlanmaları hedeflenmiştir. Bu kapsamda söz konusu genelgede engelli sağlık kurulu raporları, ölçüt ve sınıflandırmalarının belirtilen formatlara uygun hazırlanması, poliklinik muayene önceliği genelgesine uyulması, sağlık kuruluşlarının engellilerin durumlarına göre mimari (yazılı-sesli yönlendirmeler, lavabo, asansörler vb.) açıdan düzenlenmeleri ile sağlık hizmetlerinden kolay yararlanmalarını sağlayacak refakatçi elemanların olması gibi konularda düzenlemeler yer almaktadır (www.saglik.gov.tr, 2011).

2.2.1. Evde Sağlık Hizmetleri

Evde sağlık hizmeti sunulan hasta grupları, yaşlı, engelli, yatağa bağımlı hastalar ve kronik bir hastalığa sahip olan kimselerdir. Sunulan hizmetle hastaların bulundukları ortamlarda, evlerinde desteklenmeleri amaçlanmaktadır. Bakım gereksinimi olan bireylere yönelik tıbbi tedavi hizmetlerini, sosyal hizmetleri ve diğer bakım hizmetlerini kapsayan bir uygulama olduğu belirtilmektedir. 2005’de çıkarılan yönetmelikle evde bakım hizmetlerinin sunumu açıklanmıştır. Bu kapsamda ildeki hastanelerde evde sağlık birimi kurularak hizmet sunumu yapılmaktadır. Sağlık müdürlüklerinde de evde sağlık hizmetleri koordinasyon merkezleri kurularak hizmetlerin etkin yürütülmesi sağlanmaktadır. Sağlık Bakanlığı tarafından evde sağlık hizmetlerinden yararlanmak isteyen vatandaşlar için ‘4443833’ no’lu hat oluşturularak çağrı birimleri kurulmuştur. Böylece hastaların, ilgili birimlere yönlendirilmesi sağlanmaktadır (Altuntaş vd., 2010: 153-157).

Sosyal hizmet mesleği açısından evde sağlık hizmetleri, değerlendirilmesi gereken bir alandır. Sosyal hizmet uzmanı, evde sağlık ekibinin bir üyesidir. Evde sağlık hizmetlerinde mesleki müdahale gereği uzmanlar, sosyal hizmet alanını yakından ilgilendiren sosyoekonomik ve psikososyal değerlendirmelerde bulunarak gerekli çalışmaları yapmaktadır. Hastanın tedaviye uyumunu artırarak sağlık hizmetlerinden etkin bir şekilde yararlanmasını sağlamak, temel hedeflerdendir (Zengin, 2016: 38). Sosyal hizmet uygulamasının yer almadığı evde sağlık hizmetinin eksik bir hizmet sunumu olacağı belirtilmektedir.

Hastanın sağlık durumunun evde değerlendirilmesi söz konusu olduğunda sosyal hizmet mesleğinin de sunulacak sağlık hizmetinde katkısının olması gerekmektedir.

Hastanın tıbbi sağlık durumunun yanında sosyal sağlığının da korunması, tam bir iyilik haline kavuşması için kritik öneme sahiptir. Sosyal sağlığı bozan sorunlar karşısında sosyal hizmet uzmanlarının sorun çözücü, rehabilite edici ve güçlendirici rolleri vardır.

2.2.2. Hastane Sosyal Hizmet Birimleri

Sağlık kuruluşlarında faaliyet gösteren sosyal hizmet disiplini, tıbbi sosyal hizmet olarak adlandırılmaktadır. Tıbbi sosyal hizmet, hasta ve ailesinin sağlığına etki eden sosyoekonomik ve psikososyal faktörler üzerinde çalışmaları olan bir alandır. İnsan sağlığının fiziksel, psikolojik ve sosyal yönleri vardır. Bu nedenle hastalığın tedavisinin birçok boyut üzerinden yapılması gerekmektedir. Sosyal hizmet uzmanı, sağlığın korunması için çalışan farklı disiplinlerden gelen ekibin de bir üyesidir. Duyan’a göre tıbbi sosyal hizmetin ana ekseninde sosyal destek, sosyal sorunlar ve sosyo-ekonomik problemler yer almaktadır. Söz konusu faktörler, bireylerin sağlık açısından tam bir iyilik halinde olmalarını güçleştirmektedir (Duyan, 2003: 39-41).

2011 yılında yürürlüğe giren ‘Tıbbi Sosyal Hizmet Uygulama Yönergesi’ ile engelli, yaşlı, kimsesiz, sağlık güvencesi olmayan, şiddet mağduru vb. sosyal hizmet müdahalesine gereksinimi olan grupların psikososyal ve sosyoekonomik sorunlarının çözülmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda hastanelerde sosyal hizmet birimlerinin kurulması ile sosyal çalışmacıların görevleri belirlenmiştir. Yönergede sosyal çalışmacılara engelli hastalarla ilgili mesleki uygulamaları yapmak görevi verilmiştir (www.saglik.gov.tr, 2016).

2.2.3. Toplum Ruh Sağlığı Merkezleri (TRSM)

Ağır ruh sağlığı hastalığı (şizofreni, duygudurum bozukluğu gibi psikotik bozukluklar) sebebiyle işlevselliğini önemli düzeyde kaybeden bireyler, TRSM hizmetlerinden yararlanmaktadır. Sağlık bakanlığına bağlı hastaneler bünyesinde faaliyet gösteren merkezlerde psikiyatrist, sosyal hizmet uzmanı, psikolog, hemşire gibi sağlık personelleri görev yapmaktadır. Merkezlerde yapılan başlıca hizmetler şunlardır:

a) Psikoeğitim (Merkezden sağlık hizmeti almakta olan hasta ve onların ailelerine hastalıklarla ilgili bilgiler verilerek tedavileri hakkında bilinçlendirme uygulamaları)

b) Rehabilitasyon (Bireylerin becerileri artırılarak karşılaşılabilecekleri engelleri çözebilmeleri ve yetenek kazanmaları; topluma katılım, eğitim, istihdam hizmetleriyle ilgili bilgilendirme faaliyetleri, çeşitli iş-uğraşı aktiviteleriyle sosyal beceri öğrenmeleri)

c) Terapiler (Hastaların bireysel ya da grup halinde psikolojik sorunları ele alınır ve terapiye eğitilmiş personelin durumuna, hastanın ihtiyaçlarına göre karar verilir.) Ruh sağlığı engellilerine yönelik hizmetler, genel olarak bu şekilde belirtilmektedir (www.trsmproje.com, 2017).

Türkiye 'de 2018 itibarıyla 79 ildeki sağlık kuruluşuna bağlı, 168 TRSM ile vatandaşlara hizmet verilmektedir (www.khgmozellikli.saglik.gov.tr, 2018). Ruh sağlığı bozukluğu yaşayan hastalar, engelli raporlarında zihinsel-duygusal engelli olarak sınıflandırma almaktadırlar.

2.3. Milli Eğitim ve Engelli Hizmetleri

Engelli bireylerin eğitimi, üzerinde önemle durulması gereken bir konudur. Engelliler, eğitim sayesinde kaybettikleri yetilerinin hayatlarında bir engel teşkil etmesinin önüne geçebilirler. Engelliler için özel eğitim hizmetleri verilmektedir. Özel eğitim, özel ihtiyaç sahibi çocuklara verilen, engellinin var olan yetenekleriyle kapasitelerini artırmayı ve yetersizliklerinin hayatlarında engel oluşturmasını önlemeyi amaçlayan, bireyin kendine yeter hale gelmesini ve bağımsız vatandaşlar olmasını sağlayacak eğitim hizmetleri olarak tanımlanmaktadır (Ataman, 2003: 16, akt.: Orhan ve Genç, 2015: 120).

Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Rehberlik ve Araştırma Merkezleri, engelli çocuk hakkında eğitim planı hazırlayarak engellilik durumuna uygun özel eğitim okuluna sevkini yapmaktadır. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerinin amacı ise engelli bireylerin eğitim hizmetlerinden yetenek ve ihtiyaçları çerçevesinde yararlanmalarını sağlamaktadır. Engellilere yönelik evde eğitim hizmeti de sunulmaktadır. Engelli çocuk hakkında hazırlanacak ve en az 6 ay evden çıkamayacak durumda bulunduğunu gösteren sağlık kurulu raporları ibraz edilerek Rehberlik ve Araştırma Merkezinin hazırlayacağı eğitim planıyla öğretmenler özel eğitimi, engellilerin evlerinde verebilmektedir (www.fevsbk.org, 2018).

Eğitim, Türkiye’de engellilerin sorun yaşadığı önemli alanlardandır. Bu nedenle engellilerin eğitimdeki sorunlar, istihdam için yeterli vasma sahip olmalarına engel olmakta ve istihdamın dışında kalmalarına neden olmaktadır. Engelli bireylerin eğitim olanaklarına ulaşılabirliğinin sağlanması gerekmektedir. Bu açıdan özel eğitim, engelli eğitimi alanında önemli bir eksikliği gidermektedir. Özel eğitimden formel eğitime katılamayan engelliler ve aileleri de yararlanabilmektedir (Orhan ve Genç, 2015:141).

2.4. İşe Yerleştirme ve İstihdam Hizmetleri

Ülkemizde engelli bireyler, memur ve işçi pozisyonunda istihdam edilmektedir. Kamuda ve özel sektörde çeşitli alanlarda çalışmaktadırlar.

1) Memur olarak istihdam olabilmek için EKPSS (Engelli Kamu Personeli Seçme ve Seçilme Sınavı) sistemi şu şekilde yürütülmektedir:

a) EKPSS sisteminde lise, nlisans veya lisans eğitimi almış engelli bireylerin, eğitim durumlarına göre merkezi sınava girmeleri gerekmektedir.

b) Devlet Personel Başkanlığı (DPB) kamu kurumlarından engelli memur kadrolarını talep etmektedir. DPB, kamu kuruluşlarından gelen kadro taleplerini toplamaktadır ve ÖSYM (ğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi) aracılığıyla engelli memur adaylarından tercihler alınmaktadır.

c) Puan üstünlüğüne göre yerleştirilen adaylar, atandığı kamu kurumuna işe başlayabilmesi için gerekli evrakları ibraz etmelidir.

2) Memur olarak istihdam olabilmek için kura ile atamanın koşulları ise şunlardır:

a) Ortaöğretim, nlisans ve lisans dışındaki ilkokul, ortaokul, ilköğretim ve özel okul mezunu engelliler için kura yolu ile atama yapılmaktadır. Noter tarafından gerçekleştirilen kurada atamalar yapılmakta ve herhangi bir sınav şartı aranmamaktadır.

b) Memur adayları, ÖSYM tarafından ilan edilecek kadrolara kura yoluyla yerleşebilmek için tercih yapmaktadırlar. Kura ile atanmak isteyen adayların kayıtları her bir dönemde sadece bir defa alınmaktadır.

c) Noter tarafından gerçekleştirilen kura sonucunda ilgili kadrolara yerleştirilmeye hak kazanan adaylar, atandıkları kurumda işe başlayabilmeleri için gerekli belgeleri ibraz etmelidirler.

3) Engelli işçi istihdamı için gerekli koşullar:

a) Engelli işçi istihdamını, Türkiye İş Kurumu yapmaktadır. Engellilerin kuruma kayıtlarını yaptırmaları gerekmektedir. Puan ölçütü yoktur.

b) Kamu sektöründe işçi olarak görev yapmak isteyen adaylar, EKPSS'ye girmelidirler (www.dpb.gov.tr, 2018).

2.5. Engellilere Yönelik Sosyal Politikaların Dönüşümü

Atatürk döneminde Yeni Türk Devletinin sosyal politika alanındaki ilk çalışmaları işçi sorunlarıyla ilgili olmuştur. Bu kapsamda Ereğli kömür havzası için yasal düzenlemeler yapılmıştır. Çalışma koşullarının zorluğu, işçilerin sefaleti dikkate alınarak çıkarılan yasada zorla çalıştırmaya engel olunmuş, işçi ücreti ve çalışma zamanları, işte çalışabilme yaşı gibi konularda işçiler lehinde kararlar alınmıştır. Ayrıca işverenlere çalıştırdıkları işçilerle ilgili sorumluluklar yüklenerek sermayeye karşı emek korunmaya çalışılmıştır (Dilik, 1985: 94). İlk dönem, engellilere yönelik politikaların sağlık hizmetleri boyutuyla ele alındığı ve etkin sosyal politikaların geliştirilemediği belirtilmektedir.

Türkiye'de engellilere yönelik politikalarda 1950'li yıllar, değişim sürecini başlatmıştır. 1950'ye kadar engellilere yönelik, tıbbi tedavi ve bakım hizmetleri daha önceliklidir. Bu yıllarda yapılan yasal düzenlemelerle engellilere yönelik özel eğitim hizmetlerini yürütme görevi, Sağlık Bakanlığından alınarak Milli Eğitime verilmiştir. Yasal zeminde eğitim alanına ağırlık verilmesi, sorunun sadece sağlık konusu olmadığına anlaşıldığını sağlamıştır. Yapılan düzenlemeler, engellilere uygulanan sosyal hizmet ve politikadaki önemli dönüşümlerden biri olmuştur (Özgökçeler ve Alper, 2010: 41).

1950'li yıllardan sonra, engellileri koruyucu sosyal politikaların geliştirildiği görülmektedir. Engelli bireylerin istihdama dâhil olabilmesi için yasal düzenlemeler yapılmıştır. Devlet Memurları Kanunu'nda engelli istihdamıyla ilgili düzenlemeye gidilmiş ayrıca Deniz İş Kanunu ile engelliler lehinde kota uygulaması başlatılmıştır. 1970'li yıllara gelindiğinde engellilik olgusunun ekonomik boyutu da ele alınmaya başlanmıştır. (Burcu, 2006: 75, akt.: Babaoğlu, 2015: 153). Bu yıllarda çağdaş nitelikte ilk sosyal yardım uygulaması olan 2022 sayılı Kanun ile 65 yaşını doldurmuş, kimsesiz, güçsüz ve muhtaç Türk vatandaşlarına aylık bağlanması düzenlemesi en önemli yasal düzenlemelerdendir. Söz konusu kanun kapsamına, yapılan düzenlemelerle engelliler de

dâhil olmuştur (Metin, 2011: 186).

2005 yılında çıkarılan Engelliler Hakkında Kanun'un amacı, engelliliğin önlenmesi ile temel hak ve özgürlüklerden faydalanmalarını teşvik ederek engelli bireylerin toplumsal hayata diğer bireylerle eşit koşullarda ve etkin katılımlarının sağlanmasıdır. Kanunla bu yönde düzenlemelerin yapılması, hedeflenmektedir (www.mevzuat.gov.tr, 2018). 2005'de çıkarılan Kanun, son dönemde engellilere yönelik sosyal politikaların dayanağı konumundadır.

2.6. Engellilik ve Sosyal Hizmet Müdahalesi

Sosyal hizmet disiplini, sosyal değişim, insan ilişkilerinde sorun çözme ve güçlendirmeye birlikte insanların refahını yükseltmeyi amaçlayan, insan davranışı ve sosyal sistemler kuramlarından faydalanarak insan ve çevresi arasındaki etkileşimlere müdahale eden meslek alanı olarak tanımlanmaktadır (Acar vd., 2013, akt.: Çelik, 2016: 46).

Sosyal hizmet, kavram itibarıyla sosyal olana hizmet etmek şeklinde yorumlanmaktadır. 'Sosyal' kavramı, insan ve çevresini anlatmaktadır. İnsanın sosyal bir varlık olmasından hareketle başkalarına ihtiyaç duyması kaçınılmazdır. İnsanların birbirlerine olan bağılıkları, sosyal hizmetin odak noktasını oluşturmaktadır. İnsanların ilişki ve etkileşimlerini kaliteli ve etkin bir şekilde sürdürebilmeleri için yardım etmektedir. Bu noktada sosyal hizmet, insanların sosyal işlevselliğinin yükseltilmesini amaçlamaktadır. Sosyal hizmet mesleği, insan hakları, sosyal adalet ve ortak sorumluluklarla farklılıklara saygı ilkelerini temel almaktadır (Selcik ve Güzel, 2016: 462). Sosyal hizmet, kapsamı ve içeriği geniş bir alan olduğundan dolayı farklı çalışma dallarını-uzmanlık alanlarını barındırmaktadır. Başlıca alanlar ise aile ve çocuklarla sosyal hizmetler, gençlik ve okul sosyal hizmetleri, engelli ve yaşlılarla ilgili sosyal hizmetler, göçmen, sığınmacı, mültecilere yönelik sosyal hizmet, yoksulluğa yönelik sosyal hizmetler, tıbbi sosyal yardım ve hizmetler olarak belirtilmektedir (Altan, 2012 akt.: Bingöl, 2015: 71). Görüldüğü üzere engellilik alanı, sosyal hizmetin de bir konusudur ve mesleki uygulamaların gerçekleştirildiği bir alandır.

Sosyal hizmetin en önemli ilkeleri olarak belirtilen insan onuruna saygı, bireyin yetenek ve kapasitesi doğrultusunda gelişebilmesi ve kendi kaderini tayin hakkının bulunması engellilere sunulan hizmetlerin temelini oluşturmaktadır. Engelli bireyin

içinde bulunduğu engel durumunun kendisinde hayal kırıklığı yaratmasının önüne geçilerek kişinin engeliyle birlikte yaşamaya alışabilmesi, özgüveninin sağlanması, ekonomik ve sosyal hayata katılımının artırılması engelli refahı alanında sosyal hizmet mesleğinin hedeflerindendir (Gökcan, 2017).

Sosyal hizmet, engelli refahı alanında hak temelli yaklaşım çerçevesinde mesleki uygulamalar gerçekleştirmektedir. Hak temelli yaklaşım kapsamında sosyal hizmet disiplini, insan hakları, eşitlik ve sosyal adaleti ilke edinmektedir. Engelli bireye verilen hizmet, bireyin bu hizmeti almaya hakkı olduğu için yapılmaktadır. Hak temelli yaklaşım gereği, engelli kişilerin gereksinimleri karşılanarak hakları yerine getirilmektedir (Özmete, 2012).

2.6.1. Engelli Birey ve Sosyal Hizmet Uzmanı

Sosyal hizmet uzmanlarının mesleki uygulamalarını gerçekleştirdiği alanlardan biri de engelliliktir. Engellilerle çalışan sosyal hizmet uzmanlarının, koruyucu-önleyici iyileştirici-geliştirici ve rehabilite edici işlevleri vardır (Erkan, 2003). Üç farklı boyutta yürütülen çalışmalar şunlardır:

a) Engelli birey ve ailesi ile sosyal hizmet uygulamaları (Genel olarak görüşmeler yapılarak gerçekleştirilmektedir. Burada üzerinde durulan kavram ‘sosyal destek’ kavramıdır. Engelliler için sosyal desteği ailesi, yakın arkadaşları ve meslek elemanları sağlamaktadır.)

b) Engelli grupları ve aileleri ile sosyal hizmet uygulamaları (Destek, etkileşim, eğitici gruplar ve toplumsallaşma grupları oluşturularak engellilerle çalışılmaktadır. Her grubun belirli amaçları vardır.)

c) Engelli ve ailelerine yönelik toplum düzeyinde sosyal hizmet uygulamaları (Bu tür sosyal hizmet uygulamaları, temelde topluma dönük çalışmalar yapmayı gerektirmektedir. Bu kapsamda engelliliği önleyici çalışmalar yapılarak toplumu ve kamu çalışanlarının bilinçlendirilerek bilgi sahibi olmaları hedeflenmektedir.)

Engellilerle mesleki uygulamalarını, sosyal model ekseninde gerçekleştiren sosyal hizmet uzmanının dikkat etmesi gereken durumlar vardır. İlk olarak, engelliler gerek toplumsal tutumlar gerekse başka engellerden dolayı sorun yaşayabilirler ancak bunlarla beraber kendileri sorun değildir. Diğer bir bilinmesi gereken durum ise sosyal çevreden kaynaklı ‘engellenmişlik duygusu’ yaşayabilirler ancak kendilerini güçsüz

hissederek ‘engelleri aşamama’ durumu söz konusu olamaz. Sosyal hizmet uzmanının ayrımcı tutumlarla ve toplumsal önyargılarla mücadele ile engellerin aşılması noktasında belirli rolleri bulunmaktadır. Engellilik bilincinin artırılması için bu kapsamda eğitim programlarının oluşturulması ve bütün bunların gerçekleştirilmesiyle engellilerin hepsinin veya bir kısmının, topluma uyum göstermeleri sağlanabilmektedir. Bütün bunlar birlikte düşünüldüğünde engellilerin toplumla bütünleşmeleri için uygun ortam oluşturulmuş olacaktır (Arıkan, 2002: 15).

Örnek vaka uygulamalarıyla sosyal hizmet müdahalesini açıklamak konunun anlaşılması açısından daha yararlı olacaktır. Artvin Devlet Hastanesine bağlı olarak faaliyet gösteren TRSM aracılığıyla engellilere hizmet verilmektedir. Hasta gizliliği ve mahremiyeti doğrultusunda, gerekli idari izni ve hasta onayı alınan 3 engelliyle yapılan sosyal hizmet uygulaması aşamaları şunlardır:

a) (E.Y., Ortapedik Engelli-Bipolar, 31 yaş)

Hastanede poliklinik tarafından sosyal hizmet uzmanına yönlendirilen hastayla ilk görüşme yapılmaktadır.

- Hastanın psikososyal ve sosyoekonomik ihtiyaçları, tespit edilmektedir. Hastanın ağır engellilik durumu gözlemlenerek evde sağlık hizmetlerinden yararlanması için görüşmeler yapılır.
- Evde bakım ihtiyacının oluşması durumunda hazırlanacak sosyal inceleme raporuyla Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleriyle bağlantı kurulmalıdır.
- Engelli hastaya bipolar duygudurum bozukluğu hakkında kısaca bilgi verilmektedir
- 2022 Sayılı kanun kapsamında engelli aylığı hakkından yararlanabilmesi için SYDV’lerle iletişime geçilmektedir.
- Evde bakım ve evde sağlık hizmetlerinden yararlanabilmesi için prosedür hakkında bilgi verilmektedir.
- Hasta görüşme formu doldurularak dosyasına koyulmaktadır.

b) (Ö.D., Şizofreni, 40 yaş)

- Hastane psikiyatri polikliniğince, sosyal hizmet uzmanına konsülte edilen hastayla ilk görüşme yapılmaktadır.

- Engelli bireyin hastalık öyküsü alınarak hasta görüşme formu doldurularak hasta kayıt altına alınmaktadır.
- Hastanın genel sağlık durumu, düzenli ilaç kullanımı ve sosyal iyilik hali göz önünde bulundurularak sosyal inceleme raporu hazırlanmaktadır.
- Hastaya şizofreni gibi kronik ruhsal hastalıklarla ilgili kısaca bilgi verilmektedir.
- Hazırlanan sosyal inceleme raporu, psikiyatri ve ilgili branş doktorlarıyla paylaşılmaktadır. Sosyal hizmet müdahale süreci, planlanmaktadır.

c) (L.H, Dil ve Konuşma Engelli, 23 yaş)

- TRSM'ye müracaat eden engelli birey sosyal hizmet uzmanına yönlendirilmektedir.
- Engelli bireyin ailesiyle iletişime geçen sosyal hizmet uzmanı, engelli bireyin psikososyal ihtiyaçlarını tespiti için ilgili doktordan bilgi almaktadır.
- EKPSS kura sistemiyle memur kadrolarına atanmak isteyen engelli bireyin, istihdam olabilmesi için gerekli şartlar hakkında hem kendisi hem de ailesi bilgilendirilmektedir.
- EKPSS sistemine uygun bir şekilde engelli ve ailesinin bilgisi doğrultusunda tercihleri nasıl yapacağı uygulamalı olarak gösterilmektedir.
- Hastaya özel eğitim hizmetleri ile Rehberlik Araştırma Merkezleri hakkında bilgi verilmektedir.
- Görüşme sonlandırılırken engelli hastanın sağlık durumunun ve verilen hizmetin takibi için sonraki bir tarihe randevu verilmektedir.

Sosyal hizmet mesleği açısından üzerinde durulması gereken bir nokta da güçlendirme yaklaşımıdır. Sosyal açıdan dışlanan bireylerin, toplumda dezavantajlı gruplar (engelli, yaşlı, işsiz, yoksul, sosyal güvencesiz vb.) olduğu belirtilmektedir.

Sosyal hayattan dışlanmayla karşı karşıya kalan bu gruplarla çalışmak sosyal hizmetin uygulama alanı olarak bilinmektedir. Sosyal hizmet, kendine özgü yaklaşımlarla bu grupların yaşadığı sorunların çözümü için çalışmaktadır. Bu noktada sorunları çözerken bireylerin toplumla ve diğer sistemlerle ilişkilerini güçlendirmek amaçlanmaktadır. Güçlendirme, sosyal hizmetin eşitsizlik ve sosyal dışlanma karşısında

fazlaca kullandığı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Müracaatçının sorunlarla baş etme kapasitesinin artırılması, sorunlarının çözülebilmesi için güçlü yanlarının ortaya çıkarılması hedeflenmektedir. Dezavantajlı konumda bulunan engelliler başta olmak üzere, bu gruplara yönelik toplumsal damgalamayı engelleyerek topluma katılımı, en yüksek seviyeye çıkarmak alanda çalışan sosyal hizmet uzmanlarının sorumluluklarındandır (Özkan, 2011).

Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonunun yayımladığı sosyal hizmet mesleğinin etik ilkeleri ve sorumluluklarını açıklayan kitapçıkta sosyal hizmet uzmanları, kendilerine ihtiyaç duyan herkese engellilik, cinsiyet, yaş, dil, din, ırk vb. faktörlere göre ayrımcılık yapmaksızın hizmet eder ifadesi yer almaktadır. Yayımlanan etik ilke ve sorumlulukların ilk maddesinde ise her insanın kendine özgü bir değerinin olduğu ve bu değer onay saygı duyulmasını gerektirdiğı belirtilmektedir (Şeker, 2011: 35).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM VE ANALİZ

3.1. Problem Durumu

Son yıllarda engelli bireylerin toplumla bütünleşmeleri için birçok yasal düzenleme ve farkındalık kampanyaları düzenlendiği bilinmektedir. Buna rağmen engelli bireylerin toplumsal yapı içerisinde birçok sorunla karşı karşıya kaldıkları, söz konusu sorunların başında da sosyal dışlanmanın geldiği görülmektedir. Engeli bireylerde sosyal dışlanmanın en aza indirilmesi için öncelikli olarak engelli bireylerin sosyal dışlanma algılarını etkileyen demografik değişkenlerin iyi bilinmesi gerekmektedir. Bu bakımdan araştırmanın temel sorusu; “Engelli bireylerde sosyal dışlanma düzeyi, demografik değişkenlere göre farklılık göstermekte midir?” şeklindedir.

3.1.1. Hipotez

Engelli bireylerde sosyal dışlanma düzeyi bazı demografik değişkenlere göre anlamlı farklılık göstermektedir.

3.1.1. Alt Hipotezler

1. Engelli bireylerin sosyal dışlanma düzeyleri, cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık göstermektedir.
2. Engelli bireylerin sosyal dışlanma düzeyleri, yaş grubu değişkenine göre anlamlı farklılık göstermektedir.
3. Engelli bireylerin sosyal dışlanma düzeyleri, medeni durum değişkenine göre anlamlı farklılık göstermektedir.
4. Engelli bireylerin sosyal dışlanma düzeyleri, yaşadıkları yerleşim yeri değişkenine göre anlamlı farklılık göstermektedir.
5. Engelli bireylerin sosyal dışlanma düzeyleri, eğitim durumu değişkenine göre anlamlı farklılık göstermektedir.
6. Engelli bireylerin sosyal dışlanma düzeyleri, ekonomik durum değişkenine göre anlamlı farklılık göstermektedir.

7. Araştırmaya dâhil edilen engelli bireylerde sosyal dışlanma alt boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

3.2. Araştırmanın Amacı

1. Yapılan bu araştırmada farklı yaş gruplarında bulunan engelli bireylerin sosyal dışlanma düzeylerinin, bazı sosyo-demografik değişkenlere göre incelenmesi amaçlanmıştır.

2. Engellilerin topluma katılımlarının önündeki birtakım engellerin ortadan kaldırılmasıyla ilgili çözüm önerilerinin sunulması hedeflenmiştir.

3.3. Araştırmanın Önemi

Engelli bireylerde sosyal dışlanma hem engelli bireylerin toplumla bütünleşmelerini engellemekte hem de engelli bireylerin istihdama katılımlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu kapsamda sosyal dışlanma hem engelli bireyler hem de ülke menfaatleri açısından olumsuz bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Engelli bireylerde sosyal dışlanma algısının en aza indirilmesi için öncelikli olarak engelli bireylerde sosyal dışlanma algısını etkileyen sosyo-demografik değişkenlerin ele alınması önem arz etmekte olup, literatürde bu konuda yapılan araştırmaların ise sınırlı olduğu görülmektedir. Bu kapsamda yapılan bu araştırma, literatüre katkı sağlayacak önemli bir çalışma olarak değerlendirilmiştir.

3.4. Araştırmanın Sınırlıkları

1. Yapılan bu araştırma, Trabzon Araklı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'ndan engelli aylığı ya da nakdi yardım olan 324 engelli birey ile sınırlandırılmıştır.

2. Yapılan bu araştırma, çalışmaya dâhil edilen engelli bireylerin kendilerine uygulanan anket maddelerine verdikleri yanıtlardan elde edilen bulgular ile sınırlandırılmıştır.

3.5. Araştırma Modeli

Yapılan bu araştırmada betimsel çalışma modelleri arasında sıklıkla kullanılan tarama modelinden yararlanılmıştır. Bilindiği gibi tarama modeline göre gerçekleştirilen

çalışmalarda büyük kitlelerin araştırmaya konu olan özelliklerinin (yaş, medeni durum, cinsiyet, öğrenim durumu, gelir düzeyi vb.) belirlenmesi amaçlanmaktadır (Can, 2014: 8). Yapılan bu araştırmada da engelli bireylerin araştırmaya konu olan demografik özelliklerine göre sosyal dışlanma düzeylerinin incelenmesi amaçlanmış, araştırmada nicel veri toplama yönteminden yararlanılmıştır.

3.6. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini, Trabzon ilinde yaşayan engelli bireyler oluşturmaktadır. Araştırmanın Örneklem grubu ise Trabzon Araklı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'ndan engelli aylığı ya da nakdi yardım olan 324 engelli bireyden meydana gelmiştir. Araştırmanın örneklem grubunu oluşturan engelli bireyler söz konusu kurumdan yardım alan engelli bireyler arasından tesadüfi yöntem ile seçilmiştir.

3.7. Veri Toplama Araçları

Araştırmaya dâhil edilen engelli bireylerin sahip oldukları demografik özelliklerin belirlenmesinde araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Kişisel bilgi formunda toplam 6 soru yer almakta olup, kişisel bilgi formunda yer alan sorular ile aşağıdaki demografik özelliklerin tespit edilmesi amaçlanmıştır;

1. Engelli bireylerin cinsiyetleri
2. Engelli bireylerin yaş grupları
3. Engelli bireylerin medeni durumları
4. Engelli bireylerin yaşadıkları yerleşim yerleri
5. Engelli bireylerin eğitim durumları
6. Engelli bireylerin sosyo-ekonomik durumları

Araştırmaya dâhil edilen engelli bireylerin sosyal dışlanma düzeylerinin belirlenmesinde Jehoel-Gijsbers ve Vrooman (2007) tarafından geliştirilen, Bayram ve diğerkleri (2010) tarafından Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılan “Sosyal Dışlanma Ölçeğı” kullanılmıştır. Ölçek 5’li Likert türünde olup, 35 maddeden meydana gelmektedir. Ölçekte yer alan maddeler kesinlikle katılmıyorum (1), katılmıyorum (2), kararsızım (3), katılıyorum (4) ve katılmıyorum (5) şeklinde derecelendirilmektedir (Beşirli ve diğerkleri, 2016: 115).

Bayram ve diğerkleri (2011: 285) tarafından yapılan geçerlik ve güvenirlik çalışmasında ölçeğin toplan iç tutarlık katsayısının 0.85 olduğu, alt boyutlar ele alındığı zaman birinci alt boyut için 0.77, ikinci alt boyut için 0.82, nc alt boyut için 0.80 ve dördüncü alt boyut için 0.77 cronbach alfa değeri tespit edilmiştir (Aktaran: Derin, 2017: 109).

Sosyal Dışlanma leği, dört alt boyuttan meydana gelmektedir. Ölçekte yer alan alt boyutlar maddi yoksunluk, sosyal katılımcılık, sosyal haklara ulaşma ve kültürel entegrasyon şeklinde sıralanmaktadır. Her bir alt boyuttan elde edilen puanın yüksek olması söz konusu alt boyutta bireyin dışlanma düzeyinin yüksek olduğunu, ölçek alt boyutundan elde edilen puanın düşük olması ise söz konusu alt boyutta düşük düzeyde dışlanma yaşandığını göstermektedir (Beşirli ve diğerkleri, 2016: 115-116).

3.8. İstatistiksel Analiz

Elde edilen verilerin analizinde SPSS 22 programı kullanılmıştır. Ölçek alt boyutlarına ilişkin veriler analiz edilmeden önce güvenilir olup olmadığı ve normal dağılım gösterip göstermediği incelenmiştir. Yapılan güvenilirlik analizi sonucunda maddi yoksunluk alt boyutu için Cronbach's alpha iç tutarlık kat sayısı (,772), sosyal haklar (kurumlardan ve yardımlardan faydalanabilme) alt boyutu için Cronbach's alpha iç tutarlık kat sayısı (,688), sosyal haklar (uygun ev ve güvenli evre) alt boyutu için Cronbach's alpha iç tutarlık kat sayısı (,740), sosyal katılımcılık alt boyutu için Cronbach's alpha iç tutarlık kat sayısı (,804), kültürel entegrasyon alt boyutu için Cronbach's alpha iç tutarlık kat sayısı (,611) olarak bulunmuştur. Bu değerler ölçek alt boyutlarının analiz için uygun güvenilirliğe sahip olduğunu göstermektedir. Yapılan One Sample Kolmogorov-Smirnov normallik testi sonucunda alt boyutlara ilişkin verilerin normal dağılım göstermediği tespit edilmiştir. Bu nedenle non-parametrik analizler kullanılmıştır. Katılımcıların cinsiyetleri ve medeni durumlarına göre alt boyutlara ilişkin verilerin karşılaştırılmasında Mann Whitney U testi kullanılırken, yaş grupları, yaşadıkları yerleşim yerleri, eğitim durumları ve sosyo-ekonomik durumlarına göre alt boyutlarına ilişkin verilerin karşılaştırılmasında ise Kruskal Wallis H testi kullanılmıştır. Ölçek alt boyutlarına ilişkin verilerin birbirleri arasındaki ilişkinin incelenmesinde ise Spearman Korelasyon analizi kullanılmıştır.

3.10. Bulgular

Tablo 3. 1. Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Frekans ve Yüzdelik Dağılımları

Cinsiyet	f	%
Kadın	135	41,7
Erkek	189	58,3
Toplam	324	100,0

Katılımcıların %41,7'si kadınlardan oluşuyorken %58,3'ü erkeklerden oluşmaktadır.

Tablo 3. 2. Katılımcıların Yaş Gruplarına Göre Frekans ve Yüzdelik Dağılımları

Yaş grubu	f	%
20-29 yaş	62	19,1
30-39 yaş	101	31,2
40-49 yaş	74	22,8
50-59 yaş	53	16,4
59+ yaş	34	10,5
Toplam	324	100,0

Katılımcıların %19,1'i 20-29 yaş grubunda, %31,2'si 30-39 yaş grubunda, %22,8'i 40-49 yaş grubunda, %16,4'ü 50-59 yaş grubunda, %10,5'i 59+ yaş grubundadır.

Tablo 3. 3. Katılımcıların Medeni Durumlarına Göre Frekans ve Yüzdelik Dağılımları

Medeni durum	f	%
Evli	115	35,5
Bekar	209	64,5
Toplam	324	100,0

Katılımcıların %35,5'i evli, %64,5'i ise bekarlardan oluşmaktadır.

Tablo 3. 4. Katılımcıların Yaşadıkları Yerleşim Yerlerine Göre Frekans ve Yüzdelik Dağılımları

Yerleşim yeri	f	%
Köy	128	39,5
İlçe	160	49,4
İl	36	11,1
Toplam	324	100,0

Katılımcıların %39,5'i köyde yaşarken, %49,4'ü ilçede yaşamakta ve %11,1'i ilde yaşamaktadır.

Tablo 3. 5. Katılımcıların Eğitim Durumlarına Göre Frekans ve Yüzdelik Dağılımları

Eğitim durumu	f	%
Okur-Yazar	74	22,8
İlköğretim	137	42,3
Lise	82	25,3
Üniversite	31	9,6
Toplam	324	100,0

Katılımcıların %22,8'i okur-yazar, %42,3'ü ilköğretim mezunu, %25,3'ü lise mezunu ve %9,6'sı üniversite mezunudur.

Tablo 3. 6. Katılımcıların Ekonomik Düzeylerine Göre Frekans ve Yüzdelik Dağılımları

Ekonomik düzey	f	%
Kötü	101	31,2
Orta	143	44,1
İyi	80	24,7
Toplam	324	100,0

Katılımcıların %31,2'sinin ekonomik düzeyi kötü, %44,1'inin ekonomik düzeyi orta ve %24,7'sinin ekonomik düzeyi iyidir.

Tablo 3. 7. Katılımcıların Sosyal Dışlanma Ölçeği Maddelerine Verdikleri Yanıtlara İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Alt boyut	Madde	N	X	Ss
Maddi yoksunluk	Madde 1	324	2,64	1,045
	Madde 2	324	2,49	1,021
	Madde 3	324	2,48	1,003
	Madde 4	324	2,40	1,064
	Madde 5	324	2,11	,939
	Madde 6	324	1,86	,948
	Madde 7	324	1,96	1,230
	Madde 8	324	2,24	1,371
Sosyal haklar (kurumlardan ve yardımlardan faydalanabilme)	Madde 9	324	1,95	,988
	Madde 10	324	2,02	1,048
	Madde 11	324	2,05	1,116
	Madde 12	324	2,24	1,212
	Madde 13	324	1,86	,893
Sosyal haklar (uygun ev ve güvenli çevre)	Madde 14	324	2,16	,913
	Madde 15	324	1,60	,934
	Madde 16	324	1,72	1,057
	Madde 17	324	2,14	,929
	Madde 18	324	1,91	,961
	Madde 19	324	1,75	,901
	Madde 20	324	2,35	,873
	Madde 21	324	2,43	,966
Sosyal katılımcılık	Madde 22	324	2,14	,908
	Madde 23	324	2,10	,940
	Madde 24	324	2,07	,900
	Madde 25	324	2,14	,803
	Madde 26	324	2,39	1,016
	Madde 27	324	2,41	,938
	Madde 28	324	2,36	,926
	Madde 29	324	2,43	,913
	Madde 30	324	2,48	,902
Kültürel entegrasyon	Madde 31	324	1,28	,771
	Madde 32	324	1,40	,840
	Madde 33	324	2,40	1,388
	Madde 34	324	2,79	1,494
	Madde 35	324	3,08	1,437

Tablo incelendiğinde maddi yoksunluk boyutunda zorunlu ödemelerin güçlükle yapılması, beslenme, giyim, barınma gibi temel ihtiyaçların karşılanamaması şeklinde maddi durum hakkında veri sağlayacak maddeler bulunmaktadır. Sosyal haklar boyutunu oluşturan kurumlardan ve yardımlardan faydalanma boyutunda hastane, nüfus müdürlüğü gibi kamu kurumlarında kötü muameleyle karşılaşmaları, kredi

müracaatlarının reddedilmesi gibi maddeler bulunmaktadır. Sosyal haklar boyutunu oluşturan uygun ev ve güvenli çevre boyutunda yaşanan çevrenin kirli ve gürültülü olması, çevrede sürekli olayların çıkması, kişinin kendini güvende hissetmemesi gibi maddelerle uygun ev ve güvenli çevre koşullarına sahip olunmasıyla ilgili veriler elde edilmek istenmiştir. Sosyal katılımcılık boyutunda kişinin kendini toplumdan dışlanmış hissetmesi, sırlarını paylaşacağı kişilerin çok az olması, arkadaşlardan çok az sosyal destek görmesi gibi maddeler yer almaktadır. Kültürel entegrasyon boyutunda ise kişinin yararına olacaksa yalancı şahitlik yapması, yakalanmadığı sürece kanunları çiğnemesi, başkalarının emekli ve sigorta karnelerini kullanarak ücretsiz muayene olunmasını ve ilaç alınmasını uygun karşılaması gibi faktörler yer almaktadır.

Söz konusu boyutlar değerlendirildiğinde sosyal dışlanmayı oluşturan unsurların başında gelen ekonomik dışlanma, kurumsal destek yoksunluğu olarak ifade edilen kurumsal dışlanma unsurlarının araştırmamızda kullanılan sosyal dışlanma ölçeği alt boyutlarından maddi yoksunluk ve sosyal haklar boyutuyla ilişkili olduğu ve söz konusu boyutlara veri sağladığı görülmektedir. Sosyal katılımcılık boyutu da araştırmamız kapsamında engelli bireylerin sosyal ilişkilerini ve sosyal destek sistemini ele alan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kültürel entegrasyon boyutunda araştırmaya katılan engelli bireylerin toplumsal normlara ve değerlere uyumunu içeren maddelerle veri elde edilmek istenmiştir.

Tablo incelendiğinde, katılımcıların sosyal dışlanma ile ilgili maddelerden en az ortalamaya 31 numaralı madde olan arkadaşımın yararına olacaksa yalancı şahitlik yaparım maddesinde sahip oldukları, en yüksek ortalamaya ise 35 numaralı madde olan başkalarının emekli veya sigorta karnelerini kullanarak ücretsiz muayene olunmasını veya ilaç alınmasını uygun karşılarım maddesinde sahip oldukları görülmektedir. Araştırmadan elde edilen bulgular değerlendirildiğinde 31 numaralı maddenin en düşük ortalamaya sahip olmasının temelinde araştırmaya katılan engelli bireylerin kültürel entegrasyon konusunda toplumsal norm ve değerlere önem verdiklerinin yattığı düşünülebilir. En yüksek ortalamanın 35 numaralı maddede olmasının temelinde ise engelli bireylerin sağlık konusunda yüksek hassasiyete sahip oldukları ve toplumsal normlara uymada istisnalar olabileceğinin yattığı düşünülebilir.

Tablo 3. 8. Katılımcıların Sosyal Dışlanma Ölçeği Maddelerine Verdikleri Yanıtlara İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Alt boyut	N	X	Ss
Maddi yoksunluk	324	18,16	5,394
Sosyal haklar (kurumlardan ve yardımlardan faydalanabilme)	324	10,10	3,536
Sosyal haklar (uygun ev ve güvenli çevre)	324	16,04	4,523
Sosyal katılımçılık	324	20,46	5,188
Kültürel entegrasyon	324	10,97	3,836

Tablo incelendiğinde, katılımcıların maddi yoksunluk, sosyal haklar (kurumlardan ve yardımlardan faydalanabilme), sosyal haklar (uygun ev ve güvenli çevre), sosyal katılımçılık ve kültürel entegrasyon düzeylerinin orta seviyenin altında olduğu görülmektedir.

Tablo 3. 9. Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Sosyal Dışlanma Ölçeği Alt Boyut Puanlarının Karşılaştırılması

Alt boyut	Cinsiyet	N	X	Ss	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	p
Maddi yoksunluk	Kadın	135	19,60	6,324	181,99	24568,0	10127,0	,002
	Erkek	189	17,13	4,350	148,58	28082,0		
Sosyal haklar 1	Kadın	135	11,20	3,981	187,06	25253,5	9441,5	,000
	Erkek	189	9,32	2,949	144,96	27396,5		
Sosyal haklar 2	Kadın	135	17,32	5,077	186,73	25208,0	9487,0	,000
	Erkek	189	15,12	3,841	145,20	27442,0		
Sosyal katılımçılık	Kadın	135	22,34	5,099	196,11	26475,5	8219,5	,000
	Erkek	189	19,11	4,830	138,49	26174,5		
Kültürel entegrasyon	Kadın	135	12,07	3,767	189,93	25640,0	9055,0	,000
	Erkek	189	10,17	3,695	142,91	27010,0		

Sosyal haklar 1: Kurumlardan ve yardımlardan faydalanabilme, Sosyal haklar 2: Uygun ev ve güvenli çevre

Tablo incelendiğinde, katılımcıların cinsiyetlerine göre maddi yoksunluk, sosyal haklar 1, sosyal haklar 2, sosyal katılımçılık ve kültürel entegrasyon düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı ($p<0,05$), tüm alt boyutlarda kadın katılımcıların sosyal dışlanma düzeyinin erkek katılımcılardan daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 3. 10. Katılımcıların Yaş Gruplarına Göre Sosyal Dışlanma Ölçeği Alt Boyut Puanlarının Karşılaştırılması

Alt boyut	Yaş grubu	N	X	Ss	Sıra Ort.	x ²	p	Gruplar arası fark
Maddi yoksunluk	20-29 yaş	62	16,79	4,406	140,27	5,862	,210	-
	30-39 yaş	101	18,71	5,687	171,99			
	40-49 yaş	74	17,80	5,258	156,42			
	50-59 yaş	53	18,96	6,073	172,70			
	59+ yaş	34	18,53	5,065	172,18			
Sosyal haklar 1	20-29 yaş	62	10,40	3,180	175,35	8,547	,073	-
	30-39 yaş	101	10,65	3,665	176,87			
	40-49 yaş	74	9,61	3,557	146,89			
	50-59 yaş	53	10,06	3,759	159,04			
	59+ yaş	34	9,06	3,152	135,74			
Sosyal haklar 2	20-29 yaş	62	16,95	5,996	170,44	8,149	,086	-
	30-39 yaş	101	16,29	3,915	174,01			
	40-49 yaş	74	14,73	3,465	136,13			
	50-59 yaş	53	16,49	5,560	162,98			
	59+ yaş	34	15,76	2,463	170,47			
Sosyal katılım	20-29 yaş	62	21,74	5,595	180,96	13,227	,010	1>3, 2>3, 3<5
	30-39 yaş	101	20,95	5,220	172,57			
	40-49 yaş	74	18,66	4,467	132,80			
	50-59 yaş	53	19,96	6,041	151,11			
	59+ yaş	34	21,32	3,012	181,29			
Kültürel entegrasyon	20-29 yaş	62	12,21	4,410	190,94	13,481	,009	1>3, 1>4, 1>5, 2>3, 2>5
	30-39 yaş	101	11,29	3,620	172,48			
	40-49 yaş	74	10,12	3,335	143,69			
	50-59 yaş	53	10,64	3,448	154,93			
	59+ yaş	34	10,09	4,386	133,74			

Sosyal haklar 1: Kurumlardan ve yardımlardan faydalanabilme, Sosyal haklar 2: Uygun ev ve güvenli çevre

Tablo incelendiğinde, katılımcıların yaş gruplarına göre maddi yoksunluk, sosyal haklar 1 ve sosyal haklar 2 düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı ($p>0,05$), sosyal katılım ve kültürel entegrasyon düzeylerinin ise yaş gruplarına göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı ($p<0,05$) görülmektedir. Sosyal katılım, 20-29 yaş, 30-39 yaş ve 59+ yaş grubundaki katılımcıların dışlanma düzeyi 40-49 yaş grubundaki katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksektir. Kültürel entegrasyonda, 20-29 yaş grubundaki katılımcıların sosyal dışlanma düzeyi 30-39 yaş, 40-49 yaş ve 50-59 yaş grubundaki katılımcılardan anlamlı

düzeyde daha yüksek ve 30-39 yaş grubundaki katılımcıların sosyal dışlanma düzeyi 40-49 yaş ve 50+ yaş grubundaki katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksektir ($p<0,05$).

Tablo 3. 11. Katılımcıların Medeni Durumlarına Göre Sosyal Dışlanma Ölçeği Alt Boyut Puanlarının Karşılaştırılması

Alt boyut	Medeni Durum	N	X	Ss	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	p
Maddi yoksunluk	Evli	115	19,09	5,756	177,85	20453,0	10252,0	,028
	Bekar	209	17,65	5,126	154,05	32197,0		
Sosyal haklar 1	Evli	115	11,00	3,927	182,83	21025,5	9679,5	,004
	Bekar	209	9,61	3,204	151,31	31624,5		
Sosyal haklar 2	Evli	115	16,56	4,623	174,75	20096,5	10608,5	,080
	Bekar	209	15,75	4,452	155,76	32553,5		
Sosyal katılımçılık	Evli	115	21,45	4,745	181,68	20893,0	9812,0	,006
	Bekar	209	19,91	5,348	151,95	31757,0		
Kültürel entegrasyon	Evli	115	10,85	3,654	160,31	18435,5	11765,5	,754
	Bekar	209	11,03	3,939	163,71	34214,5		

Sosyal haklar 1: Kurumlardan ve yardımlardan faydalanabilme, Sosyal haklar 2: Uygun ev ve güvenli çevre

Tablo incelendiğinde, katılımcıların medeni durumlarına göre sosyal haklar 2 ve kültürel entegrasyon sosyal dışlanma düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı ($p>0,05$), maddi yoksunluk, sosyal haklar 1 ve sosyal katılımçılık boyutlarında sosyal dışlanmada ise evli katılımcıların bekar katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksek dışlanma düzeyine sahip olduğu ($p<0,05$) görülmektedir.

Tablo 3. 12. Katılımcıların Yaşadıkları Yerleşim Yerlerine Göre Sosyal Dışlanma Ölçeği Alt Boyut Puanlarının Karşılaştırılması

Alt boyut	Yerleşim Yeri	N	X	Ss	Sıra Ort.	χ^2	p	Gruplar Arası Fark
Maddi yoksunluk	Köy	128	18,36	5,568	165,84	,738	,691	-
	İlçe	160	18,16	5,342	162,49			
	İl	36	17,42	5,062	150,69			
Sosyal haklar 1	Köy	128	10,30	3,670	167,14	10,712	,005	1<3, 2<3
	İlçe	160	9,64	3,463	149,40			
	İl	36	11,44	3,009	204,22			
Sosyal haklar 2	Köy	128	16,36	4,312	174,58	4,774	,092	-
	İlçe	160	15,84	5,009	151,11			
	İl	36	15,78	2,587	170,18			
Sosyal katılımcılık	Köy	128	20,19	4,842	158,07	8,643	,013	1<3, 2<3
	İlçe	160	20,15	5,363	156,34			
	İl	36	22,78	5,139	205,61			
Kültürel entegrasyon	Köy	128	10,88	3,353	162,55	5,194	,074	-
	İlçe	160	10,71	4,026	155,26			
	İl	36	12,44	4,332	194,51			

Sosyal haklar 1: Kurumlardan ve yardımlardan faydalanabilme, Sosyal haklar 2: Uygun ev ve güvenli çevre

Tablo incelendiğinde, katılımcıların yaşadıkları yerleşim yerlerine göre maddi yoksunluk, sosyal haklar 2 ve kültürel entegrasyon sosyal dışlanma düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı ($p>0,05$), sosyal haklar 1 ve sosyal katılımcılık dışlanma düzeylerinde ise ilde yaşayan katılımcıların sosyal dışlanma düzeyinin köyde ve ilçede yaşayan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu ($p<0,05$) görülmektedir.

Tablo 3. 13. Katılımcıların Eğitim Durumlarına Göre Sosyal Dışlanma Ölçeği Alt Boyut Puanlarının Karşılaştırılması

Alt boyut	Eğitim Durumu	N	X	Ss	Sıra Ort.	x ²	p	Gruplar arası fark
Maddi yoksunluk	Okur-Yazar	74	18,66	4,374	177,62	4,335	,228	-
	İlköğretim	137	17,86	5,216	158,43			
	Lise	82	17,93	6,509	150,25			
	Üniversite	31	18,87	5,220	176,79			
Sosyal haklar 1	Okur-Yazar	74	10,82	3,994	177,53	4,752	,191	-
	İlköğretim	137	9,64	3,298	151,40			
	Lise	82	9,89	3,067	161,58			
	Üniversite	31	10,97	4,231	178,10			
Sosyal haklar 2	Okur-Yazar	74	17,28	3,662	200,32	16,095	,001	1>2, 1>3
	İlköğretim	137	15,52	4,178	152,55			
	Lise	82	15,48	4,386	146,92			
	Üniversite	31	16,84	7,067	157,39			
Sosyal katılımcılık	Okur-Yazar	74	21,20	4,690	177,33	13,467	,004	1>2, 2<3, 2<4
	İlköğretim	137	19,31	4,121	140,91			
	Lise	82	20,94	5,523	174,16			
	Üniversite	31	22,48	8,037	191,65			
Kültürel entegrasyon	Okur-Yazar	74	11,01	3,762	163,85	3,008	,390	-
	İlköğretim	137	10,74	3,851	155,89			
	Lise	82	10,82	3,198	162,69			
	Üniversite	31	12,26	5,209	187,97			

Sosyal haklar 1: Kurumlardan ve yardımlardan faydalanabilme, Sosyal haklar 2: Uygun ev ve güvenli çevre

Tablo incelendiğinde, katılımcıların eğitim durumlarına göre maddi yoksunluk, sosyal haklar 1 ve kültürel entegrasyon sosyal dışlanma düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı ($p>0,05$), sosyal haklar 2 ve sosyal katılımcılık sosyal dışlanma düzeylerinin ise katılımcıların eğitim durumlarına göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı ($p<0,05$) görülmektedir. Sosyal haklar 2’de, okur-yazar olan katılımcıların sosyal dışlanma düzeyi ilköğretim mezunu ve lise mezunu olan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksektir ($p<0,05$). Sosyal katılımcılıkta, okur-yazar, lise ve üniversite mezunu olan katılımcıların sosyal dışlanma düzeyi ilköğretim mezunu olan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksektir ($p<0,05$).

Tablo 3. 14. Katılımcıların Ekonomik Düzeylerine Göre Sosyal Dışlanma Ölçeği Alt Boyut Puanlarının Karşılaştırılması

Alt boyut	Ekonomik Düzey	N	X	Ss	Sıra Ort.	χ^2	p	Gruplar arası fark
Maddi yoksunluk	Kötü	101	22,06	4,845	230,05	83,488	,000	1>2, 1>3, 2>3
	Orta	143	17,03	4,897	144,07			
	İyi	80	15,25	3,973	110,16			
Sosyal haklar 1	Kötü	101	11,85	3,670	207,42	35,771	,000	1>2, 1>3
	Orta	143	9,07	2,966	136,21			
	İyi	80	9,74	3,503	152,79			
Sosyal haklar 2	Kötü	101	16,57	4,006	179,40	6,663	,036	1>3
	Orta	143	16,01	4,661	161,20			
	İyi	80	15,41	4,849	143,49			
Sosyal katılımçılık	Kötü	101	20,38	5,179	161,29	5,861	,053	-
	Orta	143	19,78	5,048	151,74			
	İyi	80	21,78	5,260	183,26			
Kültürel entegrasyon	Kötü	101	10,35	4,095	144,65	15,990	,000	1<3, 2<3
	Orta	143	10,69	3,793	155,34			
	İyi	80	12,25	3,282	197,84			

Sosyal haklar 1: Kurumlardan ve yardımlardan faydalanabilme, Sosyal haklar 2: Uygun ev ve güvenli çevre

Tablo incelendiğinde, katılımcıların ekonomik düzeylerine göre sosyal katılımçılık boyutunda sosyal dışlanma düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı ($p>0,05$), maddi yoksunluk, sosyal haklar 1, sosyal haklar 2 ve kültürel entegrasyon sosyal dışlanma düzeylerinin ise ekonomik durumlarına göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı ($p<0,05$) görülmektedir. Maddi yoksunlukta, ekonomik düzeyi kötü olan katılımcıların sosyal dışlanma düzeyi ekonomik düzeyi orta ve iyi olan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksek ve ekonomik düzeyi orta olan katılımcıların sosyal dışlanma düzeyi ekonomik düzeyi iyi olan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksektir ($p<0,05$). Sosyal haklar 1’de, ekonomik düzeyi kötü olan katılımcıların sosyal dışlanma düzeyi, ekonomik düzeyi orta ve iyi olan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksektir ($p<0,05$). Sosyal haklar 2’de, ekonomik düzeyi kötü olan katılımcıların sosyal dışlanma düzeyi, ekonomik durumu iyi olan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksektir ($p<0,05$). Kültürel entegrasyonda, ekonomik durumu iyi olan katılımcıların sosyal dışlanma düzeyi, ekonomik durumu kötü ve orta olan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksektir ($p<0,05$).

Tablo 3. 15. Katılımcıların Sosyal Dışlanma Ölçeği Alt Boyut Puanlarının Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

		Maddi yoksunluk	Sosyal haklar 1	Sosyal haklar 2	Sosyal katılımcılık	Kültürel entegrasyon
Maddi yoksunluk	r					
	p					
	N					
Sosyal haklar 1	r	,567**				
	p	,000				
	N	324				
Sosyal haklar 2	r	,381**	,417**			
	p	,000	,000			
	N	324	324			
Sosyal katılımcılık	r	,375**	,443**	,531**		
	p	,000	,000	,000		
	N	324	324	324		
Kültürel entegrasyon	r	,116*	,286**	,293**	,540**	
	p	,037	,000	,000	,000	
	N	324	324	324	324	

Sosyal haklar 1: Kurumlardan ve yardımlardan faydalanabilme, Sosyal haklar 2: Uygun ev ve güvenli çevre

Katılımcıların maddi yoksunluk sosyal dışlanma düzeyi ile sosyal haklar 1 sosyal dışlanma düzeyi arasında pozitif ve orta düzeyde anlamlı bir ilişki bulunurken ($p<0,05$), maddi yoksunluk sosyal dışlanma düzeyi ile sosyal haklar 2 ve sosyal katılımcılık sosyal dışlanma düzeyi arasında pozitif ve orta düzeyin altında anlamlı bir ilişki bulunmakta ve maddi yoksunluk sosyal dışlanma düzeyi ile kültürel entegrasyon sosyal dışlanma düzeyi arasında pozitif ve düşük düzeyde anlamlı bir ilişki ($p<0,05$) bulunmaktadır. Katılımcıların sosyal haklar 1 sosyal dışlanma düzeyi ile sosyal haklar 2 ve sosyal katılımcılık sosyal dışlanma düzeyleri arasında pozitif ve orta düzeyin altında anlamlı bir ilişki olduğu ($p<0,05$), sosyal haklar 1 sosyal dışlanma düzeyi ile kültürel entegrasyon sosyal dışlanma düzeyi arasında ise pozitif ve orta düzeyin altında anlamlı bir ilişki olduğu ($p<0,05$) görülmektedir. Sosyal haklar 2 sosyal dışlanma düzeyi ile sosyal katılımcılık sosyal dışlanma düzeyi arasında pozitif ve orta düzeyde anlamlı bir ilişki bulunurken ($p<0,05$), sosyal haklar 2 sosyal dışlanma düzeyi ile kültürel entegrasyon sosyal dışlanma düzeyi arasında pozitif ve orta düzeyin altında anlamlı bir ilişki ($p<0,05$) bulunmaktadır. Sosyal katılımcılık sosyal dışlanma düzeyi ile kültürel entegrasyon sosyal dışlanma düzeyi arasında pozitif ve orta düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$).

3.11. Tartışma

Türkiye’de engelli bireylerin toplumla bütünleşme noktasında ciddi sorunlar yaşadıkları bilinmektedir. Toplumsal hayatın birçok alanında görülen sorunlar engelli bireylerin toplumsal fonksiyonlarını bir bütünlük içinde yaşamalarına engel olmaktadır (Besiri, 2009: 353). Literatürde yer alan çalışmalarda engelli bireylerin dışlanma yaşadıkları alanların başında sosyal ve kültürel faaliyetler, toplumsal hayata dâhil olma ve erişilebilirlik hizmetlerinin geldiği rapor edilmiştir (Bucuka, 2017: 1). Bunun yanında engellilerde sosyal dışlanmayı oluşturan unsurların başında ekonomik dışlanma, kurumsal dışlanma ya da kurumsal destek yoksunluğu, sosyal destek yoksunluğu ve sosyal ilişkilerin zayıflaması gibi unsurların geldiği belirtilmektedir (Çakır, 2002: 83). Yapılan bu çalışmada da araştırmaya dâhil edilen engeli bireylerin sosyal dışlanma alt boyutuna ilişkin görüşleri değerlendirildiği zaman engelli bireylerin maddi yoksunluk, sosyal haklar (kurumlardan ve yardımlardan faydalanabilme), sosyal haklar (uygun ev ve güvenli çevre), sosyal katılımcılık, kültürel entegrasyon konularında orta seviyenin altında dışlanma yaşadıkları tespit edilmiştir. Elde edilen bu bulgulara göre, araştırmaya katılan engelli bireylerin toplumsal yapı içerisinde sosyal dışlanmayı yüksek düzeyde hissetmedikleri ve sosyal dışlanmaya yüksek düzeyde maruz kalmadıkları söylenebilir.

Cinsiyet değişkenine göre ele alındığı zaman, araştırmaya dâhil edilen engelli bireylerin sosyal dışlanma düzeylerinin anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre erkek katılımcılar ile kıyaslandığı zaman kadın katılımcıların maddi yoksunluk, kurum ve yardımlardan faydalanabilme, uygun ev ve güvenli çevre, sosyal katılımcılık ve kültürel entegrasyon konularında daha fazla sosyal dışlanmaya maruz kaldıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Toplumsal yapı içerisinde çalışma hayatına dâhil olmak hem gelir düzeyinin artırılması hem de sosyal katılım açısından önemli bir yere sahiptir. Çünkü sosyal ilişkiler kurulabilmesi için bireyin gelir kaynağı sağlayacağı bir işe entegre olması gerekmektedir (Çakır, 2002: 86). Engelli bireylerde de emek piyasasından dışlanma ekonomik dışlanmanın en belirgin göstergelerinden birisi olmakla beraber (Çaha, 2016: 134), ekonomik dışlanma maddi yoksunluğu da beraberinde getirmektedir. Yapılan bu çalışmada erkekler ile kıyaslandığı zaman kadınların daha fazla maddi yoksunluk yaşamalarının temelinde toplumsal yapı içerisinde erkekler kadar işgücüne dâhil

olmamalarının ve daha fazla iş aramalarının yattığı düşünülebilir. Bu noktada engelli bireylerin daha iyi yaşam standartlarına sahip olmaları için engellilere yönelik istihdam politikaları geliştirilmesi gerektiği belirtilmektedir (Çaha, 2016: 137). Yapılan bu araştırmada elde edilen bulgular değerlendirildiği zaman ise engellilere yönelik istihdam politikaları geliştirilirken kadınlara pozitif ayrımcılık tanıyan ve engelli kadınların istihdama katılımlarını daha fazla desteleyen politikalar oluşturulması gerektiği söylenebilir.

Yapılan bir çalışmada engelli kadınların sayısının erkeklerden daha fazla olduğu, buna karşılık kadınların erkeklere kıyasla işgücüne daha az katıldıkları tespit edilmiştir. Bunun temel nedenleri arasında kadın işçilerin daha ağır şartlarda çalışmaları ve erkeklere kıyasla iş yaşamında daha fazla sosyal dışlanmaya maruz kalmaları gibi nedenlerin geldiği belirtilmiştir (Darıyemez, 2012: 64). Literatürde yer alan bu bilgiler dâhilinde iş yaşamına katılmayan engelli kadınların da maddi yoksunluk yaşamalarının muhtemel bir durum olduğu söylenebilir.

Araştırmada ev ve güvenli çevre alt boyutunda erkek katılımcılar ile kıyaslandığı zaman kadın katılımcıların daha fazla sosyal dışlanmaya maruz kaldıkları görülmektedir. Literatürde yer alan çalışmalarda genellikle bedensel engelli bireylerin ev ve güvenli çevre konusunda sorunlar yaşadıkları, yaşanan sorunların başında da ev içi fiziksel imkânların yetersiz olmasının geldiği rapor edilmiştir (Ergüden, 2008: 69). Engelli bireylerde kadınların ev ve güvenli çevre alt boyutunda erkek bireylere kıyasla daha fazla sosyal dışlama yaşamalarının temelinde kadınların erkeklere kıyasla iş hayatına ve sosyal yaşama daha az dâhil olmalarının ve zamanlarının büyük bir bölümünü evde geçirmelerinin yattığı düşünülebilir.

Engelli bireylerin kültürel entegrasyon konusunda sosyal dışlanma yaşamaları literatürle uyumlu bir sonuçtur. Türkiye’de gerçekleştirilen bir çalışmada engelli bireylerin beklentilerinin incelenmesi amaçlanmış, engelli bireylerin %99.19’unun sosyal ve kültürel hizmetlere yönelik beklentilerinin olmadığı rapor edilmiştir (Karakan, 2018: 44). Bu kapsamda yapılan bu çalışmada kadın katılımcıların kültürel entegrasyon konusunda erkek katılımcılara göre daha fazla sosyal dışlanma yaşamalarının temel nedenlerinin başında kültürel entegrasyona yeterli düzeyde önem vermemelerinin yattığı düşünülebilir.

Araştırmada elde edilen bulguların aksine literatürde yer alan bazı çalışmalarda engelli bireylerin sosyal dışlanma yaşama düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre farklılaşmadığı rapor edilmiştir. Sarıgül (2016: 84) tarafından bu konuda yapılan bir çalışmada bedensel engelli bireylerin sosyal dışlanma düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre incelenmesi amaçlanmış, araştırmaya 61 kadın ve 146 erkek bedensel engelli birey dâhil edilmiş, araştırmanın sonunda bedensel engelli bireylerin sosyal dışlanma düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Bu çalışma bulgusunun bizim araştırma bulgularımız ile paralellik göstermemesinin temelinde araştırmalara dâhil edilen bireylerin yaşadıkları yerleşim yerlerinde kendilerine sunulan hizmetlerin farklılık göstermesinin, bunun yanında araştırmalara katılan bireylerin farklı sosyo-kültürel çevrelerde yaşamalarının yattığı düşünülebilir.

Yaş grubu değişkenine göre ele alındığı zaman, araştırmaya katılan engelli bireylerin maddi yoksunluk, kurum ve yardımlardan faydalanabilme, uygun ev ve güvenli çevre konularında sosyal dışlanma yaşama düzeylerinin yaş gruplarına göre anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Buna karşılık engelli bireylerin sosyal katılımcılık ve kültürel entegrasyon konularında sosyal dışlanma düzeylerinin yaş gruplarına göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, 20-29 yaş, 30-39 yaş ve 59+ yaş grubundaki engelli bireylerin sosyal katılımcılık konusunda sosyal dışlanma düzeylerinin 40-49 yaş grubundaki engelli bireylerden daha yüksek olduğu, kültürel entegrasyon konusunda ise sosyal dışlanma yaşama düzeyinin küçük yaş grubundaki engelli bireyler lehine yüksek olduğu bulunmuştur.

Bilindiği gibi engelli bireylerde sosyal dışlanma sosyal bütünleşmeyi sağlayan ekonomik, sosyal ve politik sistemlerin tümünden kısmen ya da tümüyle yararlanamama durumudur. Söz konusu unsurların yanında kültürel entegrasyon konusunda sorunlar yaşanması da önemli bir sosyal dışlanma göstergesi olarak dikkate alınmaktadır (Çakır, 2002: 84). Yapılan bu araştırmada kültürel entegrasyon noktasında küçük yaş grubundaki engelli bireylerin yüksek düzeyde sosyal dışlanma yaşamlarının temelinde yetişkin bireyler kadar sosyal bir çevreye sahip olmamalarının yattığı düşünülebilir. Buna karşılık literatürde yer alan bazı çalışmalarda engelli bireylerin sosyal dışlanma düzeylerinin yaş grubu değişkenine göre anlamlı farklılık göstermediğini ortaya koyan araştırma bulguları da mevcuttur (Sarıgül, 2016: 86).

Medeni durum değişkenine göre ele alındığı zaman, engelli bireylerin kültürel entegrasyon ile uygun ev ve güvenli evre konusunda dışlanma yaşama düzeylerinin anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Buna karşılık maddi yoksunluk, kurumlardan ve yardımlardan faydalanma ile sosyal katılımcılık konularında bekâr bireylerle kıyaslandığı zaman evli bireylerin sosyal dışlanma yaşama düzeylerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Literatürde yer alan araştırma bulguları da medeni durum değişkeninin engelli bireylerde sosyal dışlanma üzerinde önemli bir belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Sarığl (2016: 87) tarafından bu konuda yapılan bir çalışmada bedensel engelli bireylerde sosyal dışlanma düzeyinin medeni durum değişkenine göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiş, elde edilen bulgulara göre eşi vefat eden engelli bireylerin evli bireylere kıyasla daha fazla sosyal dışlanmaya maruz kaldıkları rapor edilmiştir.

Engelli bireyleri sosyal açıdan korumayı amaçlayan kurumların yetersiz olması sosyal dışlanmanın önemli bir boyutunu meydana getirmektedir. İhtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde gelire sahip olmayan, herhangi bir işi olmayan ya da işi olduğu halde yardıma muhtaç durumda bulunan kişileri koruyacak yasal düzenlemeler ve kurumlar sosyal dışlanmanın en aza indirilmesine katkı sağlamaktadır (akır, 2002: 87). Bu noktada yapılan bu araştırmada bekâr katılımcılar ile kıyaslandığı zaman evli katılımcıların kurumlardan ve yardımlardan faydalanma konusunda daha fazla sosyal dışlanma yaşama nedenlerinin başında bekâr katılımcılarla kıyaslandığı zaman ev gecindirme yükümlülüklerinin bulunması, buna paralel olarak mevcut gelirlerinin yanında yardım kurumlarından daha fazla yardım talep etmelerinin yattığı düşünülebilir.

Yaşanılan yerleşim yeri değişkenine göre ele alındığı zaman, araştırmaya katılan engelli bireylerin maddi yoksunluk yaşama, uygun ev ve güvenli evre ile kültürel entegrasyon konularında sosyal dışlanma yaşama düzeylerinin yaşadıkları yerleşim yeri değişkenine göre anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Buna karşılık illerde yaşayan engelli bireylerin kurumlardan ve yardımlardan faydalanabilme ile sosyal katılımcılık konularında ilçe ve köylerde yaşayan engelli bireylere kıyasla daha fazla sosyal dışlanma yaşadıkları belirlenmiştir.

Literatürde yer alan çalışmalar incelendiği zaman engelli bireylerin kurumlardan sosyal yardım alma düzeylerinin düşük olduğu görülmektedir. Ergüden (2008: 82) tarafından bu konuda yapılan bir çalışmada bedensel engelli bireylerin sosyal dışlanma

düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi amaçlanmış, araştırmaya 60 bedensel engelli birey dâhil edilmiş, araştırmanın sonunda engelli bireylerin sadece %8.3'ünün resmi kuruluşlar ya da gönüllü derneklerden yardım aldıkları tespit edilmiştir. Yapılan bu çalışmada da illerde yaşayan engelli bireylerin ilçe ve köylerde yaşayan engelli bireyler ile kıyaslandığı zaman kurumlardan ve yardımlardan faydalanabilme konusunda daha fazla dışlanma yaşamalarının temelinde illerde engelli nüfusunun fazla olmasının, buna paralel olarak resmi kurumlar tarafından yapılan yardımların yetersiz kalmasının yattığı düşünülebilir.

Eğitim düzeyi değişkenine göre ele alındığı zaman, araştırmaya katılan engelli bireylerin maddi yoksunluk yaşama, kültürel entegrasyon, kurum ve yardımlardan faydalanabilme konularında sosyal dışlanma yaşama düzeylerinin anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Buna karşılık eğitim düzeyi düşük olan engelli bireylerin eğitim düzeyi yüksek olan bireylerle kıyaslandığı zaman uygun ev ve güvenli çevre konusunda daha fazla sosyal dışlanma yaşadıkları, ilköğretim mezunu engelli bireylerle kıyaslandığı zaman diğer eğitim düzeylerine sahip engelli bireylerin ise sosyal katılımçılık konusunda daha fazla sosyal dışlanma yaşadıkları tespit edilmiştir. Bu sonucun ortaya çıkmasının temelinde eğitim düzeyi yüksek olan engelli bireylerin sosyal hayattan beklentilerinin daha yüksek olmasının, buna karşılık mevcut şartlarda beklentilerinin yeterli düzeyde karşılanmamasının yattığı düşünülebilir. Sarıgül (2016: 92) tarafından bu alanda yapılan ve bedensel engelli bireyler üzerinde gerçekleştirilen benzer bir çalışmada eğitim durumu değişkenine göre bedensel engelli bireylerin sosyal dışlanma yaşama düzeylerinin incelenmesi amaçlanmış, araştırmanın sonunda eğitim düzeyi yüksek olan engelli bireyler ile kıyaslandığı zaman düşük eğitim seviyesine sahip olan bedensel engelli bireylerin daha fazla sosyal dışlanmaya maruz kaldıkları tespit edilmiştir.

Literatürde yer alan bulgular da engellilerde eğitim düzeyi ile sosyal dışlanma yaşama arasında anlamlı bir ilişki olduğu görüşünü desteklemektedir. Bunun temel nedeni olarak ise eğitim düzeyine göre engelli bireylerin sosyal haklar konusundaki bilgi düzeylerinin farklı olması gösterilmektedir. Darıyemez (2012: 85) tarafından bu konuda yapılan bir çalışmada engelli bireylerde eğitim düzeyi arttıkça sosyal haklar konusunda da bilgi düzeylerinin arttığı belirtilmiştir. Söz konusu araştırmada meslek yüksekokulu ve lisans mezunu engelli bireylerin sosyal haklar konusundaki bilgi

düzeylerinin ilkokul ve ortaokul mezunu engelli bireylerden daha yüksek olduğu rapor edilmiştir.

Ekonomik düzeye göre ele alındığı zaman, sosyal katılımcılık konusunda engelli bireylerin sosyal dışlanma yaşama düzeylerinin benzerlik gösterdiği, diğer alanlarda ise engelli bireylerin sosyal dışlanma yaşama düzeylerinin ekonomik durumlarına göre anlamlı farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, maddi yoksunluk, kurumlardan ve yardımlardan faydalanabilme, uygun ev ve güvenli çevre konularında maddi durumu kötü olan engelli bireylerin, kültürel entegrasyon konusunda ise maddi durumu iyi olan engelli bireyleri daha fazla sosyal dışlanma yaşadıkları tespit edilmiştir. Sarıgül (2016: 92) tarafından bu alanda yapılan ve bedensel engelli bireyler üzerinde gerçekleştirilen benzer bir çalışmada ekonomik düzeyi yüksek olan engelli bireyler ile kıyaslandığı zaman düşük gelir düzeyine sahip olan bedensel engelli bireylerin daha fazla sosyal dışlanmaya maruz kaldıkları tespit edilmiştir.

Ekonomik yapının güçlü olmasının temelinde bireyin istihdama dahil olması yatmaktadır. Toplumsal yapı içerisinde dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan engelli bireylerin normal yaşam şartlarına sahip olmaları için ekonomik yapılarının güçlü olması, bunun sağlanabilmesi için de istihdama katılmaları gerekmektedir. Böylece engelli bireyler toplumla bütünleşmekte ve sosyal dışlanma düzeyleri en aza inmektedir (Genç ve Çat, 2013: 363). Buna karşılık yapılan çalışmalarda engelli bireylerin istihdama katılımlarının düşük (Karakan, 2018: 35), ekonomik yapılarının zayıf olduğu ve maddi sorun yaşadıkları görülmektedir (Genç, 2015: 83). Bu noktada istihdama katılamayan, dolayısıyla da sosyo-ekonomik açıdan zorluklar yaşayan engelli bireylerin sosyal dışlanma yaşama düzeylerinin yüksek olması muhtemel bir sonuç olarak değerlendirilebilir.

Karakan'a (2018: 46) göre, engelli bireylerin sosyal dışlanmaya maruz kalmamaları için ekonomik ve sosyal hayata katılmaları, bu kapsamda sosyo-ekonomik yapılarını güçlendirmeleri gerekmektedir. Bunun sağlanabilmesi için engelli bireylerin istihdama katılmaları önemli bir konu olarak değerlendirilmektedir. Diğer taraftan engelli bireylerin sosyoekonomik yapılarının güçlendirilmesi ve istihdama dâhil edilmeleri için mesleki becerilerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Bunun sağlanabilmesi için de engellilerin mesleki anlamda eğitim düzeylerinin artırılması önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

Araştırmada sosyal dışlanmayı meydana getiren alt boyutlar arasındaki ilişkiler incelendiği zaman, sosyal dışlanma alt boyutları arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler bulunduğu, bu kapsamda herhangi bir alanda dışlanma yaşanmasının diğer sosyal alanlarda da dışlanmayı tetiklediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonucun ortaya çıkmasının temelinde sosyal dışlanmayı meydana getiren unsurların bir bütün olmasının, buna paralel olarak da her bir dışlanma unsurunun birbiri ile sıkı ilişki içinde bulunmasının yattığı düşünülebilir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Sonuç olarak, sosyolojinin önemli araştırma alanlarından birisini sosyal dışlanma oluşturmaktadır (Geçgin, 2009: 3). Toplumla bütünleşmeyi sağlayan sosyal ve ekonomik birtakım kaynaklardan ve haklardan yoksun olma anlamına gelen sosyal dışlanma olgusu genel olarak yoksunluk ve yoksulluk üzerine kurulmuştur. Söz konusu yoksunluk ve yoksulluk düzeyleri bireyden bireye hatta ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir (Ulusoy-Öztepe ve Ünlütürk-Ulutaş, 2013: 309). Ancak tüm toplumlarda sosyal dışlanmanın en fazla görüldüğü bireyler içerisinde engelli bireyler önemli bir yer tutmaktadır (Gökmen, 2017: 1; Özgökçeler ve Bıçkı, 2010: 226). Yapılan çalışmalarda da engelli bireylerin sosyal dışlanmaya maruz kalma düzeylerinin oldukça yüksek olduğu rapor edilmiştir (Özgökçeler ve Bıçkı, 2010: 234; Yıldız, 2017: 1).

Engelli bireylerde sosyal dışlanmanın en aza indirilmesi için sosyal dışlanmaya neden olan unsurların iyi bilinmesi ve engellilerin sosyal dışlanma düzeylerini etkileyen sosyo-demografik değişkenlerin incelenmesi gerekmektedir. Bu amaçla gerçekleştirilen bu çalışmada engelli bireylerin sosyal dışlanma düzeylerinin orta seviyenin altında olduğu, diğer bir ifadeyle engellilerin sosyal dışlanmayı yüksek düzeyde hissetmedikleri tespit edilmiştir. Bu sonucun ortaya çıkmasının temelinde dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi Türkiye’de de son yıllarda engellilere pozitif ayrımcılık tanıyan kanunların genişlemesi ve farkındalık kampanyalarının çoğalmasının yattığı düşünülebilir. Nitekim literatürde yer alan bilgilerde de gerek dünya genelinde (Özgökçeler, 2007: 1) gerekse de Türkiye’de son yıllarda engelli bireylerin sosyal dışlanma düzeylerini en aza indirmek için ekonomik ve hukuki anlamda çok sayıda girişimde bulunulduğu belirtilmektedir (Özbulut ve Özgür-Sayar, 2009: 60).

Engelli bireylerin sosyal dışlanma yaşama düzeylerinin en aza indirilmesi ve sosyal hayata katılımlarının sağlanabilmesi için engelli bireylere yönelik hizmetlerin artırılması önemli bir konudur. Çünkü engelli bireylerin sosyal dışlanmaya maruz kalmalarında önyargılar, yetersiz ulaşım ve eğitim hizmetlerinin yanında kurumsal ayrıcalıklar olması önemli bir yer tutmaktadır (Karakan, 2018: 47). Yapılan bu çalışmada da engelli bireylerin kurumlardan yardım alma noktasında sosyal dışlanmaya maruz kaldıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Cinsiyet değişkenine göre ele alındığı zaman, kadınların erkek bireylere kıyasla daha fazla sosyal dışlanma yaşadıkları bulunmuştur. Bunun temelinde engelli kadınların sosyal yaşamda erkeklere kıyasla birçok konuda sosyal sorun yaşamalarının yattığı düşünölmüştür. Toplum içinde engelli kadınların erkeklere kıyasla daha fazla sosyal dışlanma yaşadıkları alanların başında iş yaşamına katılma, mesleki açıdan kendini geliştirme ve eğitime katılma konusunda yaşanan sorunların geldiğı söylenebilir.

Yaş grubu değişkenine göre ele alındığı zaman, araştırmaya katılan engelli bireylerin sosyal dışlanma alt boyutlarından sosyal katılımcılık ve kültürel entegrasyon alt boyutlarına ilişkin algılarının yaş gruplarına göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Bunun temelinde engelli bireylerin yaş gruplarına göre sosyo-kültürel alandaki beklentilerinin ve gereksinimlerinin birbirinden farklı olmasının yattığı düşünölebilir.

Medeni durum değişkenine göre ele alındığı zaman, evli katılımcıların bekâr katılımcılara kıyasla daha fazla sosyal dışlanma yaşadıkları tespit edilmiş, bunun temelinde evli katılımcıların toplumsal rol ve sorumluluklarının daha fazla olmasının, buna karşılık sahip oldukları rol ve sorumlulukları engelleri nedeniyle yeterli düzeyde yerine getirememelerinin yattığı düşünölmüştür. Eğitim düzeyi değişkenine göre ele alındığı zaman eğitim düzeyi yüksek olan engelli bireylerin sosyal dışlanma düzeylerinin yüksek olduğı bulunmuş, bunun temelinde eğitim düzeyi yüksek olan bireylerin toplumsal açıdan beklentilerinin yüksek olmasının, buna karşılık mevcut düzenin beklentilerin karşılanması noktasında yetersiz olmasının yattığı düşünölmüştür.

Ekonomik yapı özelliklerine göre ele alındığı zaman, engelli bireylerde ekonomik yapının kötü olmasının sosyal dışlanmayı arttırdığı tespit edilmiş, elde edilen bu sonuçların da literatürle paralellik gösterdiği görölmüştür. Araştırmada sosyal dışlanma alt boyutları arasındaki ilişkiler incelendiğı zaman sosyal dışlanma alt boyutları arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler olduğı tespit edilmiş, bunun temelinde de sosyal dışlanmayı meydana getiren unsurların birbiri ile iç içe olmasının yattığı düşünölmüştür.

Araştırmada elde edilen bulgular ve ilgili literatür ışığında aşağıdaki önerilerde bulunulabilir;

1. Engelli bireylerde eğitim düzeyi yüksek olan engellilerin sosyal dışlanma yaşama düzeylerinin eğitim düzeyi düşük olan katılımcılara kıyasla daha fazla olduğı tespit

edilmiştir. Bu noktada eğitim düzeyi yüksek olan engelli bireylerin sosyal dışlanma düzeylerini en aza indirmeye yönelik önlemler alınabilir. Bu amaçla eğitim düzeyi yüksek olan engelli bireylerin eğitim düzeylerine ve sahip oldukları becerilere uygun alanlara istihdam edilmelerinin faydalı olacağı düşünülebilir.

2. Araştırmada engelli bireylerde ekonomik düzeylerinin düşük olmasının sosyal dışlanma yaşama düzeylerini yükselttiği tespit edilmiştir. Bilindiği gibi iş yaşamına girmek hem maddi yoksunluğun en aza indirilmesine hem de bireyin sosyalleşmesini ve sosyal dışlanmayı azaltma noktasında önemli bir yere sahiptir. Bu noktada engelli bireylerde gerek maddi yoksunluğun azaltılması gerekse de toplumsal dışlanma yaşam düzeylerinin en aza indirilmesi için engellilere yönelik istihdam politikaları geliştirilebilir.

3. Araştırmada erkek katılımcılar ile kıyaslandığı zaman kadınların daha fazla sosyal dışlanmaya maruz kaldıkları tespit edilmiş, bunun temelinde engelli kadınların istihdama dâhil olma düzeylerinin düşük olmasının yattığı düşünülmüştür. Bu kapsamda engelli kadınların toplum yaşamında daha aktif rol almaları ve istihdama katılımlarının artırılması için bazı yasal düzenlemeler yapılabilir.

4. Engelli bireylerde sosyal dışlanmanın farklı sosyo-demografik değişkenler açısından ele alındığı yeni çalışmalar yapılabilir. Böylece engelli bireylerde sosyal dışlanma üzerinde demografik değişkenlerin hangi derecede belirleyici olduğuna dair geniş kapsamlı bulgulara ulaşılabilir.

5. Araştırmada yaş grubu değişkenine göre ele alındığı zaman engelli bireylerin sosyal katılımcılık ve kültürel entegrasyon konularında sosyal dışlanma düzeylerinin yaş gruplarına göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Bilindiği gibi insanların sosyal gereksinimleri yaş gruplarına göre farklılık göstermekte olup, engelli bireylerde de farklı yaş grubunda bulunan bireylerin sosyal açıdan farklı gereksinimlere sahip olmaları beklenen bir durumdur. Bu noktada her yaş grubundan engelli bireyin sosyal ve kültürel gereksinimlerini karşılamaya yönelik politikalar geliştirilebilir. Örneğin; genç engelli bireyleri toplumla bütünleştirmek için spora katılım projeleri ve yaşlı bireylerin toplumdan soyutlanmalarını engellemek için yaşlılara yönelik sosyal entegrasyon projeleri.

6. Araştırmaya katılan engelli bireylerin sosyal dışlanma durumlarının medeni durum değişkenine göre bazı farklılıklar gösterdiği bulunmuştur. Bilindiği medeni durum

bireyin sosyal yaşamını birçok açıdan etkilemekte, özellikle bekâr bireyler ile kıyaslandığı zaman evli engelli bireylerin sosyal yapı içerisinde sorumlulukları daha fazladır. Bununla birlikte bekâr engelli bireylerde hem kendi yaşamlarını idame ettirme hem de aile büyüklerini geçindirmek için iş bulma gibi konularda sosyal dışlanma sorunları yaşayabilmektedirler. Bu kapsamda hem evli hem de bekâr engelli bireylere yönelik olarak devletin maddi ve manevi açıdan eşit destek sağlamasının engelli bireyler açısından faydalı olacağı söylenebilir.

7. Sosyal dışlanma alanında yapılacak çalışmalarda engelli bireylerin engellilik türlerine göre sosyal dışlanma düzeylerinin incelenmesi literatüre önemli katkılar sağlayacaktır. Bu alanda yapılacak çalışmalarla sosyodemografik bilgiler (yaş, medeni durum, cinsiyet vb.) toplanarak el edilen verilerle yapılan araştırmaların yanı sıra engellilik türleri (ortapedik, dil konuşma, görme, işitme engelli vb.) baz alınarak sosyal dışlanma algısının engellilik türleriyle ilişkisinin incelenmesi, engellilik alanında önemli bir veri kaynağı olacaktır.

Ülkemizde 2005 yılında yürürlüğe giren Engelliler Kanunu'nda bütün kamu kurum/kuruluşlarının altyapı ve ulaşım sistemlerinin, 7 yılda engellilere uygun bir şekilde düzenlenmelerinin yapılması kararlaştırılmıştır. Bu kapsamda kamu kurumlarını, engellilerin erişebilirliğine uygun hale getirmek amaçlanmıştır. Kanuni dayanağın oluşturulmasına rağmen, 2012 yılına kadar tamamlanması gereken düzenlemelerin faaliyete geçirilememesi nedeniyle aynı yıl, yasal sürenin 6353 sayılı Kanun'un 34. Maddesi uyarınca 8 yıla çıkarıldığı görülmüştür (www.mevzuat.gov.tr, 2012).

Engelli bireylerin sosyal hayata katılımının artırılması, toplumsal yapı içindeki diğer bireyler kadar eşit koşullarda yaşayabilmeleri için sosyal hayata erişimlerini artırıcı politikaların geliştirilerek uygulanması gerekmektedir. Fiziksel çevrede, ulaşım sistemlerinde, kamu alanlarında ve engelli vatandaşların sosyal hayatlarını sürdürdüğü bütün bu alanlarda yasal mevzuatla oluşturulan politikaların hızlı bir şekilde uygulanması, engellileri hem toplumsal yaşama daha aktif katacak hem de eğitim, sağlık hizmetlerine erişim, istihdam ve sosyal destek gibi engellilerin yaşadığı sorunların ortadan kaldırılabilmesi ya da minimize edilebilmesi için fırsat yaratacaktır. Bu noktada, fiziksel çevre ve mimari yapıların yeniden tasarlanması ayrıca yeni

yapılacak mimarilerin ve fiziksel çevre düzenlemelerinin, toplumda engelli bireylerin de varlığı göz önünde bulundurularak inşa edilmesi gerekmektedir.

Sosyal hayata katılımı ve toplumla bütünleşmeyi engelleyen unsurların başında fiziksel şartların eksikliği gelmekle birlikte, toplumla bütünleşmenin önündeki engellerden biride toplumsal önyargılar, kalıplaşmış davranış biçimleri ve bilinç-bilgi yetersizliğidir. Örneğin, istihdam alanında engelli bireyin engelli olmayan diğer bireylere göre daha az verimli olduğunu düşünen işveren, bu noktada engellinin istihdama dâhil olabildiğini engellemektedir. Hâlbuki engellilerinde fiziksel veya ruhsal durumuna göre kendi becerisi doğrultusunda, verimli olabileceği uygun bir işte çalışabilmesi için olanak sağlanmalıdır. Bu konuda toplumun farkındalığının geliştirilmesi sağlanmalıdır. Eğitim alanında da gerek ailevi tutumlar gerek okul yöneticilerin olumsuz düşünceleri, engelli gençlerin eğitim hayatının önünde bir engel teşkil etmektedir. Bütün bunlar birlikte düşünüldüğünde engelli bireylerin istihdamda, eğitimde, fiziksel çevreye ve sağlık hizmetlerine erişimde, engelli birey için önem arz eden rehâbilitasyon hizmetlerinden yararlanmada yaşadığı sorunlar, sosyal dışlanmanın gerçekleştiği ve engelli bireyin toplum dışına itildiği durumlardır. Böylesine durumlarda engelliler, sosyal hayata entegre olamamaktadırlar. Bu kapsamda toplumda engelli farkındalığı oluşturulmalı, yapılacak eğitim faaliyetleri ile toplum bilinçlendirilmelidir.

Engelli bireylerle ilgili yapılacak yasal düzenlemelerde engelli sivil toplum örgütlerinin de aktif bir şekilde karar alma süreçlerine dâhil edilmesi, engellilerin hayatını etkileyen konularda daha kapsamlı, uygulanabilir ve sorun çözücü sosyal politikaların geliştirilmesine olanak sağlayacağı düşünülmektedir. Kamu, özel sektör ve sivil toplum örgütlerinin eş güdümlü çalışmaları, daha etkin sosyal politikaların oluşturulabilmesinde kritik bir öneme sahiptir. Bu eksenden bakıldığında sosyal politikaların engelli refahı alanında temel amaçlardan biri, eşitsizlikleri ortadan kaldırarak sosyal adaleti sağlamaktır.

Engelli bireyleri sosyal hayata dâhil eden projeler, sosyal dışlanmayla mücadelede dezavantajlı konumda bulunan grupların toplumla bütünleşmesinin sağlanması açısından önemlidir. Sosyal dışlanmanın toplumda yok sayılma ve toplumdan soyutlanmaya neden olabileceği gerçeğinden hareketle sorunla mücadelede yapıcı yaklaşımlar geliştirilmelidir. Engellilerin kendilerini toplumdan uzaklaştırmaması ve toplumunda engellileri içine alan ve onlara anlayış gösteren bakış açısı kazanması bu

anlamda engelli bireylerin topluma katılımı için önemli bir adım olacaktır. Örnek verecek olursak engelli bireyler için önem arz eden işaret dili ve kabartma yazıları konusunda daha duyarlı olunmalı ve bu konularda araştırma geliştirme faaliyetleri artırılmalıdır. Diğer bir örnek ise gerek kamusal alanlarda gerek diğer alanlarda engelli asansörlerini diğer bireyler kullanmamalı; ulaşım araçlarında da engelli vatandaşlara ayrılan koltuklara diğer bireyler oturmamalıdır.

Engelli refahı alanında, etik ilke ve uygulamaları gereğince engelli bireyin yaşadığı sosyoekonomik sorunlarla mücadele etmek, sosyal hizmet mesleğinin temel hedeflerindendir. Sosyal hizmetin amacına da bağlı olarak hem engelli birey hemde ailelerinin yaşadığı sorunların çözümü için engelli bireylerle ve ailelerle çalışmak, aile üyelerini destekleyici sosyo-ekonomik yardımların yanı sıra bireylerin sorun çözme ve baş etme kapasitelerinin artırılarak psikososyal desteğin sağlanması gerekmektedir.

İnsan, biyopsikososyal bir canlıdır. Belli bir çevrede doğar, gelişir, büyür ve ölür. Toplumsal yapı içerisinde bir sosyal çevreye sahiptir. Sosyal çevrenin kültürel özelliklerini öğrenir ve sosyalleşmeye başlar. İlk olarak ailede başlayan sosyalleşme, sonrasında sosyal çevreyle kurulan ilişkiler ve etkileşimlerle devam eder. Engelli birey için de durum aynıdır. Hem aile hem de sosyal çevre düşünüldüğünde engelli bireyin bir ilişkiler ağı içerisinde olduğu görülmektedir. Aile ve sosyal çevreyle olumlu ilişkiler kurulabilmesi, engelli bireyin sosyal iyilik halinin sağlanması ve toplumda eşit bir yurttaş olarak kimlik kazanması için topluma belirli görevler düşmektedir. Toplum engelli birey için sorun çözücü bir mekanizma olmalıdır.

Engellilik, doğuştan veya daha sonradan oluşabilen ve bireyin hayatını olumsuz etkileyen yaşamsal olaylardır. Hiçbir zaman unutulmamalıdır ki her birey, bir engelli adaydır. Bu nedenle engelli bireylerin karşılaşılabilecekleri sorunları onların gözünden görebilmek ve hayatımızda empati kurarak yaşayabilmek insani açıdan da yapmamız gereken bir sorumluluktur.

KAYNAKÇA

- 6353 Sayılı Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, (2012), T.C. Resmi Gazete, 2831, 12 Temmuz 2012.
- 5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun, (2005), T.C. Resmi Gazete, 25868, 7 Temmuz 2005.
- AİLE, ÇALIŞMA VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI; (2015), **Sosyal Destek Hattı**, <https://alo183.aile.gov.tr/alo-183>, Erişim Tarihi: 05.01.2019.
- AKBULUT Süleyman; “**Gerçekten Eşit miyiz? Acı(ma), Zayıf Gör(me) ve Yok Say(ma) Ekseninde Engelli Ayrımcılığı**”, <http://secbir.org/images/haber/2011/01/13-suleyman-akbulut.pdf>, Erişim Tarihi: 10.10.2018.
- ALTUNTAŞ Murat, YILMAZER Tevfik Tanju, GÜÇLÜ Yusuf Adnan & ÖNGEL Kurtuluş; (2010), “Evde Sağlık Hizmeti ve Günümüzdeki Uygulama Şekilleri”, **Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi Dergisi**, 20(3), ss.153-158.
- ARIKAN Çiğdem; (2002), "Sosyal Model Çerçevesinde Özürlülüğe Yaklaşım", **Ufkun Ötesi Bilim Dergisi**, 2(1).
- AYGÜLER Edip ve AYALP Mustafa Çağrı; (2018), "Türkiye'deki Evde Bakım Aylığı Düzenlemesine Eleştirel Bir Yaklaşım", **Manisa Celal Bayar Üniversitesi Dergisi**, 16(3), ss.1-22.
- AYDIN Elif; (2016), Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının Etkileri: Bartın İli Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Üzerine İnceleme, Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bartın.
- BABAOĞLU Cenay; (2015), Türkiye’de Engelli Politikaları ve Sivil Toplum Örgütlerinin Kentsel Engelli Politikalarına Etkisi: Ankara Örneği,

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Bakıma Muhtaç Özürlülerin Tespiti ve Bakım Hizmeti Esaslarının Belirlenmesine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, (2007), T.C. Resmi Gazete, 26679, 23 Ekim 2007.

BESİRİ Arzu; (2009), "Yoksulluk Ekseninde Engellilerin Eğitimi", **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, 83, ss.353-374.

BEŞİRLİ Hayati KOÇANCI Mustafa BAKIR Akif ÖZDEMİR Zümre ve GÜLLE Merve Yalçinkaya; (2016), **Sosyal Konut Uygulamaları ve Yoksulluğun Yönetimi Üzerine Ampirik Bir Çalışma**, Siyasal Kitabevi, Ankara.

BİNGÖL Orhan; (2015), "Genel Bağlarıyla Sosyal Hizmet ve Toplum", **Mavi Atlas Dergisi**, 5, ss.69-77.

BUCUKA Yunus; (2017), Dini sosyalleşme ve Sosyal Dışlanma Ekseninde Engellilik (Bingöl İli Örneği), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

CAN Abdullah; (2014), **SPSS ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi**, İkinci Baskı, PEGEM Akademi Yayınevi, Ankara.

CEYLAN Cesur; “**Sosyal Hizmet Mesleği ve Sosyal Rehabilitasyon**”, <https://www.sosyalhizmetuzmani.org/sosyalrehabilitasyon.htm>, Erişim Tarihi: 14.10.2018.

Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, (2018), T.C. Resmi Gazete, 30474, 10 Temmuz 2018.

ÇAĞLAR Selda; (2012), "Engellilerin Erişebilirlik Hakkı ve Türkiye’de Erişebilirlikleri", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 61(2), ss.541-598.

- ÇAĞLAR Selda; (2011), Engelli Hakları Sözleşmesi'nde Ayrımcılık Yasağı ve Türkiye'nin Uyum Sorunu, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2011-96-1138>, Erişim Tarihi: 20.11.2018.
- ÇAHA Havva.; (2016), "Engellilerin Toplumsal Hayata Katılmasına Yönelik Politikalar: Türkiye, ABD ve Japonya Örnekleri", **İnsan ve Toplum Dergisi**, 5(10), ss.123-150.
- ÇAKIR Özlem; (2002), "Sosyal Dışlanma", **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 4(3), ss.83-104.
- ÇAKIR Özlem; (2008), "Türkiye'de Kadının Çalışma Yaşamından Dışlanması", **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, (31), ss.25-47.
- ÇELİK Bahar; (2016), Sosyal Hizmet Mesleğinin Seçiminde Cinsiyet Rollerinin Etkisi: Konya Örneği, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- DARIYEMEZ Merve; (2012), Sosyal Dışlanma Bağlamında Engellilerin Çalışma Hayatından Soyutlanması: Antalya İli Örneği, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- DEDEOĞLU Saniye ve GÖKMEN Çisel Ekiz; (2011), **Göç ve Sosyal Dışlanma**, Birinci Baskı, Efil Yayınevi, Ankara.
- DERİN Murat; (2017), Madde Bağımlısı Bireylerin Sosyal Dışlanma Algıları: Ankara Amatem Örneği, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- DEVLET PERSONEL BAŞKANLIĞI; (2018), **Engellilerin İstihdamı**, <http://www.dpb.gov.tr/tr-tr/daire-baskanliklari/kamu-personel-istihdami-personel-baskanligi/kamu-personel-istihdami-dairesi-baskanligi-kamu-personel-istihdam%C4%B1-317/engellilerin-istihdami>, Erişim Tarihi: 20.01.2019.
- DİLİK Sait; (1985), "Atatürk Döneminde Sosyal Politika", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 40(1), ss.93-102.

DURDURAN Yasemin; (2009), Engelli Çocukların Engellilikleri Dışındaki Sağlık Sorunları ve Sağlık Hizmetinden Yararlanma Durumları: Kontrollü Saha Çalışması, SELÇUK Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya.

DUYAN Veli; (2003), "Hastaların Karşılaştığı Sorunlar ve Çözümleri Odağında Tıbbi Sosyal Hizmet", **Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi**, 25(4), ss.39-44.

ENGELLİ VE YAŞLI HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ; (2017), **Engelli Bakım Hizmetleri**, <https://eyh.aile.gov.tr/yayin-ve-kaynaklar>, Erişim Tarihi: 02.01.2019.

ENGELLİ VE YAŞLI HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ; (2017), <https://eyh.aile.gov.tr/haberler?page=3>, Erişim Tarihi: 12.12.2018.

ENGELLİ VE YAŞLI HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ; (2018), **Engelli ve Yaşlı Bireylere İlişkin İstatistiki Bilgiler**, <https://eyh.aile.gov.tr/uploads/pages/engelli-ve-yasli-bireylere-iliskin-istatistiki-bilgiler/bulten-ekim2018.pdf>, Erişim Tarihi: 11.12.2018.

ERDOĞAN Barış ve KÖTEN Esra; (2014), **Engelli Gençler, Sosyal Dışlanma ve İnternet**, İstanbul Gelişim Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

ERGÜDEN A. Deniz; (2008), Sosyal Dışlanma Açısından Bedensel Engelli Bireylerin Yaşantılarının İncelenmesi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

ERKAN Gönül; (2003), "Özürlülerle Sosyal Hizmet Uygulamaları", **Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi**, 25(4), ss.34-38.

ERTAN Latife; (2017), Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ana Babalarda Sosyal Kaygı ve Algılanan Sosyal Destek, Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

FİZİKSEL ENGELLİLER VAKFI; (2018), **Engelli Birey ve Eğitim**, <http://www.fevsbk.org/engelli-birey-ve-egitim/>, Erişim Tarihi: 24.12.2018.

- GEÇGİN Ercan; (2009), "Ankara-Polatlı Örneğinde Sosyal Dışlanma Açısından Mevsimlik Tarım İşçiliği ", **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 1(1), ss.3-35.
- GENÇ Yusuf ve ÇAT Güldane; (2013), "Engellilerin İstihdamı ve Sosyal İçerme İlişkisi", **Akademik İncelemeler Dergisi**, 8(1), ss.363-393.
- GENÇ Yusuf; (2015), "Engellilerin Sosyal Sorunları ve Beklentileri", **Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi**, 35(2), ss.65-92.
- GÖKCAN Kemal; (2017), **Engelli Refahı ve Sosyal Mevzuat**, <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/engellirefahivesosyalmevzuat.htm>, Erişim Tarihi: 21.01.2019.
- GÖKMEN Nurcan; (2017), Engellilere Yönelik Kaynaştırma Eğitiminin Sosyal Dışlanma Bakımından İncelenmesi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- GÜNDÜZ Gökhan Sait; (2007), Sosyal İçerme Politikalarının Uygulanmasında Kamu İstihdam Kurumlarının Rolü, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, Ankara.
- KALKAN Erman; (2018), Fiziksel Engelli Bireylerde Öz yeterlilik, Öfke ve Yalnızlık Düzeyleri Arasındaki ilişki, Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- KARAKAN Başak; (2018), Türkiye’de Sosyal Dışlanma ve Dezavantajlı Gruplar: Engelliler Üzerine Tanımlayıcı Bir Çalışma, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- KARATAŞ Kazım; (2002), "Engellilerin Toplumla Bütünleşme Sorunları Bir Sosyal Politika Yaklaşımı", **Ufkun Ötesi Bilim Dergisi**, 2(2), ss.43-55.
- KARATAŞOĞLU Soner ve İSLAMOĞLU Emel; (2016), "Gelir Seviyesi ile Sosyal Dışlanma İlişkisi Üzerine Bir Araştırma", **Çalışma İlişkileri Dergisi**, 7(1), ss.12-41.

KARİP Salih; (2016), Engelli Bireylerin Sağlık Hizmetlerine Ulaşılabilirlik Düzeylerinin Belirlenmesi: Konya Örneği, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

KOCA Canan; “**Engelsiz Şehir Tasarım Raporu**”, <http://www.devturkiye.org/Projeler/Engelsiz-Sehir-Planlamasi/Engelsiz-Sehir-Tasarim-Raporu/?phpMyAdmin=rljdgPQ20IOfLkB3PkJ1V2hi3ya/>, Erişim Tarihi: 07.09.2018.

KÖRDEVE Mustafa Kemal; (2017), "Engelli Bireylerin Sağlık Hizmeti Alımında Karşılaştıkları Problemler", **Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi**, 3(2), ss.188-198.

Manevi Temelli Sosyal Hizmetler, "**Sosyal Dışlanma Riski Bulunan Gruplar**", <http://www.manevisosyalhizmet.com/?p=306>, Erişim Tarihi: 28.10.2018.

METİN Onur; (2011), "Sosyal Politika Açısından AKP Dönemi: Sosyal Yardım Alanında Yaşananlar ", **Çalışma ve Toplum Dergisi**, 1(28), ss.179-200.

OKUR Nejla ve ERGUDAN Fatma Erbil; (2010), “Sosyal Haklar ve Özürlüler: Özürlülük Modelleri Bağlamında Tarihsel Bir Değerlendirme”, II. Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu (SHUSII 2010), 4-5-6 Kasım 2010 Denizli, 23, 2012.

ORAL Aydan, AYDIN Resa, KETENCİ Ayşegül, AKYÜZ Gülseren, SİNDEL Dilşad & YALIMAN Ayşe; (2016), “Dünya Engellilik Raporu: Türkiye’de Engellilik ile İlgili Konuların Analizi ve Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Tıp Uzmanlığının Katkıları”, **Türk Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Dergisi**, 1(62), ss.83-97.

ORHAN Serdar ve GENÇ Kemal Gökmen; (2015), "Engellilere Yönelik Ülkemizdeki Özel Eğitim Hizmet Uygulamaları ve Örnek Ülke Karşılaştırması", **Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi**, 35(2), ss.115-146.

ÖZBULUT Mahmut ve SAYAR Özgür; (2009), "Bir Sosyal Dışlanma Fotoğrafı", **Aile ve Toplum Dergisi**, 11(5), ss.59-76.

- ÖZGÖKÇELER Serhat ve ALPER Yusuf; (2010), " Özürllüler Kanunu'nun Sosyal Model Açısından Değerlendirilmesi", **İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, 1(1), ss.33-54.
- ÖZGÖKÇELER Serhat ve BIÇKI Doğan; (2010), "Özürllülerin Sosyal Dışlanma Boyutları: Bursa ve Çanakkale Örneklerinden Yansıyanlar", Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu, Denizli.
- ÖZGÖKÇELER Serhat; (2006), Sosyal Dışlanma Sorunsalı ve Engellilerin Sosyal Politikası Bağlamında Değerlendirilmesi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa.
- ÖZKAN Yasemin; (2011), **Sosyal Dışlanma ve Aile: Sosyal Hizmet Müdahalelerinde Güçlendirme Yaklaşımı**, Birinci Baskı, Maya Akademi Yayınevi, Ankara.
- ÖZMETE Emine; (2012), **Haklar Temelinde Engellilik Modeli ve Sosyal Hizmet**, https://www.academia.edu/4819805/Haklar_Temelinde_Engellilik_Modelleri_ve_Sosyal_Hizmet, Erişim Tarihi: 26.01.2019.
- ÖZTÜRK Mustafa; (2011), **Türkiye’de Engelli Gerçeği**, MÜSİAD Cep Kitapları, İstanbul.
- ÖZTEPE Nagihan Durusoy ve ULUTAŞ Çağla Ünlütürk; (2013), **Bir Sosyal Dışlanma Biçimi Olarak Türkiye’de Refah Hizmetlerinden Dışlanma**, <http://avekon.org/papers/762.pdf>, Erişim Tarihi: 07.02.2019.
- ÖZÜRLÜLER İDARESİ BAŞKANLIĞI; (2002), “**Türkiye Özürllüler Araştırması**”, <https://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0014899.pdf>, Erişim Tarihi: 20.09.2018.
- SAĞLIK BAKANLIĞI; (2011), **2010/79 Sayılı Özürllü Kişilere Yönelik Sağlık Hizmetlerinin Sunumuna İlişkin Genelge**, <https://www.saglik.gov.tr/TR,11155/201079-sayili-ozurlu-kisilere-yonelik-saglik-hizmetlerinin-sunumuna-iliskin-genelge.html>, Erişim Tarihi: 13.01.2019.
- SAĞLIK BAKANLIĞI; (2016), **Tıbbi Sosyal Hizmet Uygulama Yönergesi**, <https://dosyasb.saglik.gov.tr/Eklenti/1349,img071372pdf.pdf?0>, Erişim Tarihi: 11.01.2019.

- SAĞLIK BAKANLIĞI; (2017), **Toplum Ruh Sağlığı Merkezi Çalışma Rehberi**, <http://www.trsmproje.com/trsm-calisma-rehberi/>, Erişim Tarihi: 15.01.2019.
- SAĞLIK BAKANLIĞI; (2018), **Kamu Hastaneleri Genel Müdürlüğü Özellikli Sağlık Hizmetleri**,https://khgmozellikli.saglik.gov.tr/svg/ozellikli_hizmetler.php?srr=3, Erişim Tarihi: 18.01.2019.
- SAPANCALI Faruk; (2005), "Avrupa Birliği'nde Sosyal Dışlanma Sorunu ve Mücadele Yöntemleri", **Çalışma ve Toplum Dergisi**, 3, ss.51-106.
- SARIGÜL Abduselami; (2016), Bedensel Engellilerde Sosyal Dışlanma Ağrı İli Örneği, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- SELCİK Ozan ve GÜZEL Bekir; (2016), "Sosyal Hizmet Mesleğinin Çalışma Alanı ve Sosyal Hizmet Uygulamasının Türkiye Ölçeğinde Değerlendirilmesi", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 9(46), ss.461-469.
- SOSYAL YARDIMLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ; (2018), **Yaşlı ve Engellilere Yönelik Yardımlar**, <https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/engellilere-yonelik-yardimlar>, Erişim Tarihi: 08.01.2019.
- SUBAŞIOĞLU Fatma; (2008), "Üniversitelerin Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümleri'nin "Engellilik Farkındalığı" Üzerine Bir Araştırma", **Bilgi Dünyası**, 9(2), ss.399-430.
- SUCAKLI İclal Ayrancı; (2016), Engelli Sağlık Kurulu Raporu Almak İçin Başvuran Özel Gereksinimi Olan Çocukların Sağlık, Eğitim, Rehabilitasyon, Yardım ve Destek Hizmeti Gereksinimlerinin ve Çocuklar İçin Özel Gereksinim Raporu ile Engelli Sağlık Kurulu Raporunun "Hizmete Hak Kazandırma Farkının Değerlendirilmesi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- ŞAHİN Tijen; (2009), Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara.

- ŞEKER Aziz; (2011), **Sosyal Hizmetlerde Etik**, SABEV Yayınları, Ankara.
- TARTANOĞLU Şafak; (2010), "Sosyal Dışlanma: Küreselleşme Perspektifinden Bir Kavramsallaştırma Çabası", **Sosyoloji Konferansları**, (42), ss.1-13.
- TOPGÜL Seda; (2016), "Sosyal Dışlanma ve Göç: Mülteci İşçiler Örneği", **Sosyoloji Dergisi**, (33), ss.269-289.
- TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU; (2011), **Nüfus ve Konut Araştırması**, <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/2618/nufus-ve-konut-arastirmasi-engellilik-arastirma-sonuclari.pdf>, Erişim Tarihi: 11.01.2019.
- YAZICI Ergün ve YEMİŞÇİ Derya Alımanoğlu; (2010), **Engellilere İlişkin Sivil Toplum Kuruluşlarının Sorunları: İzmir İli Bakımından Bir Değerlendirme**, <http://www.sosyalhaklar.net/2010/bildiri/yazici.pdf>, Erişim Tarihi: 23.11.2018.
- YILDIRIMALP Sinem; (2014), "Sosyal Dışlanma ve Avrupa Birliği Yaklaşımı", **Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi**, 2(2), ss.91-108.
- YILDIZ Fatih; (2017), **Sosyal Dışlanmanın Engelli Kadın İstihdamı Üzerine Etkisi**, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas.
- ZENGİN Oğuzhan; (2016), "Evde Sağlık Hizmetlerinin Sosyal Hizmet Boyutu", **Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi**, 12(8), ss.36-41.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Sinan BALCI

Doğum Yeri ve Tarihi: Sürmene/06.09.1994

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi: Cumhuriyet Üniversitesi/Edebiyat Fakültesi/Sosyal Hizmet

Yüksek Lisans Öğrenimi: Gümüşhane Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü/Sosyal Hizmet Yönetimi Anabilim Dalı

Yabancı Diller: İngilizce

İş Deneyimi

Stajlar: Araklı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı

Çalıştığı Kurumlar: Artvin Devlet Hastanesi-Tıbbi Sosyal Hizmet Birim Sorumlusu
Sosyal Hizmet Uzmanı

İletişim

E-posta Adresi: sinan.balci@saglik.gov.tr

Tarih : 14/06/2019

EKLER

Ek-1: Sosyal Dışlanma Soru ve Ölçek Formu

Bu ölçek soruları yapılacak olan tez çalışması kapsamında sosyal dışlanma durumuna veri sağlamak için uygulanmaktadır. Sorulara içtenlikle cevap vermeniz araştırmanın amacına ulaşması için son derece önemlidir. Sorulardan kendinize uygun olan seçenekleri işaretleyiniz.

1- Cinsiyetiniz:

2- Yaşınız:

() Kız () Erkek

3- Medeni durum

4- Yaşadığınız yer:

() Evli () Bekar () Köy () İlçe () İl () Diğer

5-Eğitim düzeyiniz:

() Okur-yazar () İlköğretim () Lise () Üniversite

6-Sosyo-ekonomik düzeyiniz:

() Kötü () Orta () İyi () Çok iyi

EK-1: SOSYAL DIŞLANMA ÖLÇEĞİ

Lütfen aşağıdaki maddeleri okuyunuz ve sizi en iyi ifade eden cevabı işaretleyiniz. Cevabınız için çok düşünmeyiniz, aklınıza ilk gelen en doğrusu olacaktır	1. HİÇBİR ZAMAN	2. ARA SIRA	3. NADİR	4. SIK SIK	5. HER ZAMAN
1. Su, elektrik, gaz, telefon gibi zorunlu ödemelerimi güçlüklerle yaparım.	☐ Hiçbir zaman	☐ Ara sıra	☐ Nadir	☐ Sık sık	☐ Her zaman
2. Ödenmemiş faturalarım vardır.	☐ Hiçbir zaman	☐ Ara sıra	☐ Nadir	☐ Sık sık	☐ Her zaman
3. Maddi durumum hakkında endişelenirim.	☐ Hiçbir zaman	☐ Ara sıra	☐ Nadir	☐ Sık sık	☐ Her zaman
4. Gelirimi giderimle denkleştirmeyi 2 yıl öncesine kıyasla daha zor buluyorum.	☐ Hiçbir zaman	☐ Ara sıra	☐ Nadir	☐ Sık sık	☐ Her zaman
5. Buzdolabı, TV, çamaşır makinesi eskiyince veya bozulursa kolayca yenisini alırım. (R)	☐ Hiçbir zaman	☐ Ara sıra	☐ Nadir	☐ Sık sık	☐ Her zaman
6. Temel ihtiyaçlarımı (yemek, giyecek vb) karşılayamam.	☐ Hiçbir zaman	☐ Ara sıra	☐ Nadir	☐ Sık sık	☐ Her zaman
7. Derneklere üye olmak isterim ancak üyelik aidatı beni düşündürür.	☐ Hiçbir zaman	☐ Ara sıra	☐ Nadir	☐ Sık sık	☐ Her zaman
8. Benim için, kredi almak zordur.	☐ Hiçbir zaman	☐ Ara sıra	☐ Nadir	☐ Sık sık	☐ Her zaman
9. Kamu kurumlarında (hastane, vergi dairesi, nüfus müdürlüğü vb....) kötü muamele ile karşılaşırım.	☐ Hiçbir zaman	☐ Ara sıra	☐ Nadir	☐ Sık sık	☐ Her zaman
10. Kamu kurumlarında (hastane vb) randevu ve tedavi isteklerim çok uzak sürelerle verilir.	☐ Hiçbir zaman	☐ Ara sıra	☐ Nadir	☐ Sık sık	☐ Her zaman
11. Kamu kurumlarında (hastane, vergi dairesi, nüfus müdürlüğü vb....) sorun yaşarım.	☐ Hiçbir zaman	☐ Ara sıra	☐ Nadir	☐ Sık sık	☐ Her zaman
12. Kredi ve sigorta müracaatların reddedilir.	☐ Hiçbir zaman	☐ Ara sıra	☐ Nadir	☐ Sık sık	☐ Her zaman
13. Yararıma olacak uygulamalar hakkım olduğu halde sonlandırılır veya hakkım hiç verilmez.	☐ Hiçbir zaman	☐ Ara sıra	☐ Nadir	☐ Sık sık	☐ Her zaman
14. Yaşadığım çevrede olaylar çıkar.	☐ Hiçbir zaman	☐ Ara sıra	☐ Nadir	☐ Sık sık	☐ Her zaman
15. İki yıl içerisinde başka bir yere taşınmayı düşünüyorum.	☐ Hiçbir zaman	☐ Ara sıra	☐ Nadir	☐ Sık sık	☐ Her zaman
16. Yeni bir ev bulmam uzun sürdü ya da uzun sürebilir.	☐ Hiçbir zaman	☐ Ara sıra	☐ Nadir	☐ Sık sık	☐ Her zaman
17. Yaşadığım çevrede komşuluk ilişkileri iyi değildir.	☐ Hiçbir zaman	☐ Ara sıra	☐ Nadir	☐ Sık sık	☐ Her zaman
18. Yaşadığım çevrede kendimi güvende hissetmem	☐ Hiçbir zaman	☐ Ara sıra	☐ Nadir	☐ Sık sık	☐ Her zaman
19. Evde tek başına olmaktan korkarım	☐ Hiçbir zaman	☐ Ara sıra	☐ Nadir	☐ Sık sık	☐ Her zaman
20. Yaşadığım çevrede gürültü vardır	☐ Hiçbir zaman	☐ Ara sıra	☐ Nadir	☐ Sık sık	☐ Her zaman

21. Yaşadığım çevre kirlidir.	☐ Hiçbir zaman	☐ Ara sıra	☐ Nadir	☐ Sık sık	☐ Her zaman
22. Kendimi toplumdan dışlanmış hissedirim.	☐ Hiçbir zaman	☐ Ara sıra	☐ Nadir	☐ Sık sık	☐ Her zaman
23. Eğlenmek için ev dışında faaliyetlere katılırım. (R)	☐ Hiçbir zaman	☐ Ara sıra	☐ Nadir	☐ Sık sık	☐ Her zaman
24. Sosyal ilişki kurabileceğim kişi sayısı çok azdır.	☐ Hiçbir zaman	☐ Ara sıra	☐ Nadir	☐ Sık sık	☐ Her zaman
25. Çok sayıda arkadaşım vardır. (R)	☐ Hiçbir zaman	☐ Ara sıra	☐ Nadir	☐ Sık sık	☐ Her zaman
26. Arkadaşlarımla toplanmayı, birlikte vakit geçirmeyi severim (R)	☐ Hiçbir zaman	☐ Ara sıra	☐ Nadir	☐ Sık sık	☐ Her zaman
27. Sırlarımı paylaşabileceğim arkadaşlarım yoktur, ya da çok azdır.	☐ Hiçbir zaman	☐ Ara sıra	☐ Nadir	☐ Sık sık	☐ Her zaman
28. Arkadaşımdan çok az sosyal destek görürüm	☐ Hiçbir zaman	☐ Ara sıra	☐ Nadir	☐ Sık sık	☐ Her zaman
29. Diğer insanlarla olan ilişkilerimde sorun yaşarım.	☐ Hiçbir zaman	☐ Ara sıra	☐ Nadir	☐ Sık sık	☐ Her zaman
30. 30. Sağlık sorunlarım nedeniyle diğer insanlarla olan ilişkilerimde sorun yaşarım.	☐ Hiçbir zaman	☐ Ara sıra	☐ Nadir	☐ Sık sık	☐ Her zaman
31. Arkadaşımın yararına olacaksa yalancı şahitlik yaparım	☐ Hiçbir zaman	☐ Ara sıra	☐ Nadir	☐ Sık sık	☐ Her zaman
32. Yakalanmadığım sürece kanunları çiğnemek sorun değildir	☐ Hiçbir zaman	☐ Ara sıra	☐ Nadir	☐ Sık sık	☐ Her zaman
33. Ücretli olarak çalışanların ek bir işte daha çalışmalarını uygun karşılarım	☐ Hiçbir zaman	☐ Ara sıra	☐ Nadir	☐ Sık sık	☐ Her zaman
34. İşsizlik parası veya sosyal yardım parası alanların ek iş yapmalarını uygun karşılarım.	☐ Hiçbir zaman	☐ Ara sıra	☐ Nadir	☐ Sık sık	☐ Her zaman
35. Başkalarının emekli veya sigorta karnelerini kullanarak ücretsiz muayene olunmasını veya ilaç alınmasını uygun karşılarım.	☐ Hiçbir zaman	☐ Ara sıra	☐ Nadir	☐ Sık sık	☐ Her zaman

Bitti, lütfen boş bıraktığınız bir yer olup olmadığını kontrol ediniz!

Katkılarınız için teşekkür ederim.

Ek-2: Kurum İzin Yazısı

**T.C.
ARTVİN VALİLİĞİ
Artvin İl Sağlık Müdürlüğü
Artvin Devlet Hastanesi**

ARTVİN DEVLET HASTANESİ - ARTVİN DEVLET
HASTANESİ
04/02/2019 13:37 - 10833878 - 903.99 - E.983

00086477379

SAYI :10833878
KONU : Tez Çalışması Hk.

01.02.2019

SN: Sinan BALCI
Sosyal Çalışmacı

31.01.2019 tarihinde Başhekimliğimize vermiş olduğunuz 31.01.2019 tarih ve 517 sayılı dilekçenizde belirttiğiniz Tez araştırması kapsamında (Engellilerin Sosyal Dışlanma Durumu) Ruh Sağlığı tedavisi gören engellilerle ilgili Tez çalışmanız uygun görülmüştür.

Bilgilerinize rica ederim.

e-imzalıdır
Opr.Dr. S. Salih MEHMETOĞLU
Başhekim

Güvenli Elektronik İmza:

Aşlı İle Aynıdır.

20.01.2019

Yasemin CANER

Tabibi

Hastane Caddesi PK 08000 ARTVİN
Telefon 0 466 212 1040 -1206

Fax (0466) 212 3423
E posta = artvindhs5@saglik.gov.tr

Evrakın elektronik imzalı suretine <http://e-belge.saglik.gov.tr> adresinden 0de661ef-d5cd-477b-a17b-d56aff088ad8 kodu ile erişebilirsiniz.
Bu belge 5070 sayılı elektronik imza kanuna göre güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Ek-3: Kurum İzin Yazısı

TC.
ARAKLI İLÇESİ
SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA
VAKFI BAŞKANLIĞI

SAYI : SYDV.2018/7-16
KONU : Sinan BALCI

03.12.2018

Sayın: Sinan BALCI

Artvin Devlet Has. Sosyal Hiz. Brm. /ARTVİN

Araklı Kaymakamlığı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Başkanlığımıza vermiş olduğunuz dilekçenize istinaden istekte bulunduğunuz "Engellilerin Sosyal Dışlanma Durumu: (Araklı Örneği)" adlı tez araştırmasını ilçemiz sınırları içinde yapmanız vakfımızca uygun görülmüştür.

Bilgilerinize rica ederim.

Ek-4: Etik Kurul Belgesi

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU

(Proje Onay Formu)

TARİH :
YER :
KATILIMCILAR : Prof.Dr. GÜNEY ÇAKIR (Başkan)
Prof.Dr. BAHRİ BAYRAM (Üye)
Prof.Dr. HÜSEYİN DEMİR (Üye)
Prof.Dr. BAYRAM NAZIR (Üye)
Prof.Dr. EKREM CENGİZ (Üye)
Prof.Dr. SAİME ŞAHİNÖZ (Üye)
Prof.Dr. FERKAN SİPAHİ (Üye)

BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU PROJE ONAY FORMU	
Projenin Adı:	Engellilerin Sosyal Dışlanma Durumu: Araklı Örneği
Projenin Niteliği:	Yüksek Lisans Tezi
Proje Araştırmacıları:	Sinan BALCI- Doç. Dr. Ahmet Burhan ÇAKICI
Proje Yürütücüsünün Haberleşme Bilgileri:	Dç. Dr. Ahmet Burhan ÇAKICI Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi/İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi ahmetburhan@kmu.edu.tr 05335615355 Sinan BALCI snn_545@hotmail.com 05314665019 Merkez mahallesi özgür sokak No: 18 Araklı/TRABZON
Araştırmanın Amacı:	Engellilerin sorunlarını sosyal politikanın yeni kavramlarından biri olan sosyal dışlanma özelinde incelemek ve engellilere yönelik sosyal bütünleşme kavramının önemi vurgulanmaya çalışılacaktır. Sosyal hizmet mesleğinin yararlanacağı sonuçlar elde edilmesi, engelliler alanında eksik kalmış verilerin tamamlanması ve bu konuda yararlanacak kişilere veri kaynağı olması açısından önemlidir. Bu çalışmada "engellilerin gözü" ile sosyal dışlanma sorununu anlaşılır kılmak ve bunu gerçekleştirirken, engellilerin sorunlarına da vurgu yapılmaya çalışılacaktır.

Handwritten signature: H. B. Çakıcı

Araştırmanın Gerekçesi:	Yüksek Lisans tezi kapsamında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfından sosyal yardım alan engelliler araştırma kapsamındadır. Sosyal dışlanma sorununa vurgu yapmak ve engelliler açısından değerlendirmelerde bulunmak amaçtır.
Araştırmanın Yöntemi:	Engelliler, engellilere yönelik yaklaşımlar, engelli sorunları ve engellilere yönelik sosyal hizmet politikaları araştırmanın ilk bölümünü oluşturacaktır. Bu araştırma nicel verilere dayanacaktır. Verilerin elde edilmesi için 5'li likert ölçek formu kullanılacaktır. Elde edilen veriler sistem programları üzerinde değerlendirilecektir. Hipotezlerimiz üzerinden değerlendirmelerde bulunulup bulgular paylaşılacaktır.
Kullanılacak biyolojik, psikolojik ve teknik vb. tüm yöntemleri açıklayan etik ile ilgili özet:	Araştırmada biyolojik ve psikolojik herhangi bir yöntem kullanılmamaktadır. Çalışmanın amacı ve sınırlılıkları düşünüldüğünde engelli vatandaşlara daha kolay ulaşabilmek ve en güvenilir verileri elde edebilmek için Trabzon Araklı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı ile iletişim kurulmuştur. Bu çalışmada veri toplama aracı olarak, 5'li likert ölçeği(sosyal dışlanma) kullanılacaktır. Araştırmanın amacına uygun ilerlemesi için Vakıf Başkanlığından izin alınarak ölçeklerin uygulanması kararlaştırılmıştır.

Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi öğretim üyelerinden Sayın Dç. Dr. Ahmet Burhan ÇAKICI'nın "Engellilerin Sosyal Dışlanma Durumu: Trabzon Örneği." adlı projesi değerlendirilmiştir.

Proje etik açısından uygun bulunmuştur.

Projenin etik açısından geliştirilmesi gerekmektedir.

Proje etik açısından uygun bulunmamıştır.

Prof. Dr. Bahr BAYRAM
Etik Kurul Üyesi

Prof. Dr. Hüseyin DEMİR
Etik Kurul Üyesi

Prof. Dr. Bayram NAZIR
Etik Kurul Üyesi

Prof. Dr. Ekrem ZENGİZ
Etik Kurul Üyesi

Prof. Dr. Saime ŞAHİNÖZ
Etik Kurul Üyesi

Prof. Dr. Ferkan SİPAHI
Etik Kurul Üyesi

Prof. Dr. Günay ÇAKIR
Etik Kurul Başkanı